

Abba Hillel Silver Collection Digitization Project

Featuring collections from the Western Reserve Historical Society and
The Jacob Rader Marcus Center of the American Jewish Archives

MS-4787: Abba Hillel Silver Papers, 1902-1989.

Series VII: Personal Miscellaneous, 1908-1989, undated.

Sub-series G: Oddments, 1917-1989, undated.

Reel
225

Box
84

Folder
145

Unidentified author [Ariel Halperin?], Hebrew writings, comments
and questions, 1936, 1930s.

[Oct 27. 1936]

תל אביב 29-10-36

אברהם
ר' אברהם הלל סילבר,
קאזאן ר.

רבי נחמן ר.

מלשעך אני מאוד על העובדים החובבים,
שהם את מאמץ תורג'ם ספרו עד הנה. כזה הפני שולח
אם תורג'ם של הספר היוסין. שלש הספרים הנאיים, חלק-ד',
ישאלו כזה יואר זה חלק שלוש אל עשר. יהיה יואר דיפי
אמלא מכפי שלש המאמץ באה. אם הספר כולו סלויני
שחמאי חלק שלש חפשים, ג.א. לא יאמר מאינס יואר.

לחן עיונה רשימה של הערות וטאלות
מענין התורג'ם. אשמח מאוד אם יואר מי אנאליזו א.
אם תשובתי עליהן בקצרה, שבן-תורג'ם חרימו במפה
קבוצה ענין של טעם, ונודע הייתי שיהא זה מבין במפה
החפשי אלקא של מר.

רבי
אברהם
א.א.

אוריאל האברין
ד' כ' באב תר"ס
תל אביב

ה ק ד מ ה .

עיקרו של ספר זה הוא התזיס=של=דוקטורט שהגשתי לחבר הסורים של *Hebrew Union College* בשנת 1925. מאז הרחבתי בהרבה את החומר, וערכתי אותו שנית מיסודו.

רצוני להביע את הכרת הטובה העמוקה שלי לידידי, המלומד מהים=סוריון הגדול, פרופסור יעקב מן, מן *Hebrew Union College*, על הערותיו הרבות והחשובות ועל ההשגות המאירות שהשפיע עלי בטובו במשך זמן חכורו של ספר זה. ותודה כפולה וככופלת חייב אני לו על עזרתו בקריאת ההגהות.

וכן חייב אני תודה לפרופסור אלכסנדר פארכס מן הסימינריון התיאולוגי היהודי של אמריקה, זמר אדולף ס. אוקו, הספרן של *Hebrew Union College*, לד"ר. יהוסוע בלון, ראש המחלקה היהודית בספריה הצבורית של ניו-יורק, ולמר וו. תייר (Thayer), הספרן באוסף של ג'והן וויט, בספריה הצבורית של קליבלנד, על אדיבותם השקדנית, בהעמידם לרשותי את הספרים שנצרכתי להם בעבודת מחקר זו.

א.ה.ס.

ניו-יורק. מאי 1927.

שלשה גורסים נשתתפו בהתפשטותה של האמונה המסיחית בישראל:

אבדן החרות הלאומית והבגישות הכרוכות בו, השאיפה לחיי אִדנות ונצחון של עם שחזר לכבודו בביתו הלאומי, ואמונת-האומן בצדק האלהי, שתורתו הנבחית יעדה ברור את התקומה הלאומית. חוסר-האונים של מעטים כנגד רבים, אהבת החיים העזה, ההדבקות במוסר-היסוד המונח בשרשם של כל נסיונות האומה, היו היסודות הנשמיים, הרוחניים והאיתיים, שמהם חוכרה האמונה המסיחית. האידילאל המסיחי היה מושג כולל, שבו נתמצו שאיפות מדיניות, אימפריאליסמוס דתי ותביעות מוסריות.

תחלה היה האידיאל המשיחי אידיאל חילוני וסדיני, השבוע בחורתי

אשר של אותו אימפריאליסמוס דתי-מיסטורי עז של האומה, ירושת הנבואה, ככל שהמפעל
של גאולת האומה וההתייחדות העולמית נראה ככד מכוחם של מאמצים אנוש בלבד, הלך
אידיאל זה ועבר אל מחוץ לגדר הטבע. אף שמעולם לא נתעלמו כליל מן הבשר-יודם שבמקסי
~~ה~~ ומיעודו המדיני=דתי, הנה ככל שהשיג העם את תשישותו שלו, כן הוסיף כוחות פלא
לאישיותו של הגואל. רק שנוי סדרי כראשית בידו של שליח האלהים, יש בהם למגר את
כוחות הרשע הלוחצים את הארסה, בחילותה שקועה במַטְּ שערי בזיון, להשיב את העם ששוהר
בסבלותיו, לכבודו הראשון. להחזיר את עטרת העולם ליסנה. האומה אינה יכולה להוסיע
לעצמה אלא בדרך התשובה בלבד. ההטהרות המוסרית עשויה לסלול את הדרך לביאת הגואל.
אבל רק כחוטא החוזר בתשובה יכול ישראל לקחת חלק ^ב~~בהשגת~~ ^ה~~הישיעה~~ ^ב~~הישיעה~~ הלאומית.

הפסיכיות חיה על הסבל. הוא קרקע וזו כוחה. ובישראל היה הסבל

מתמיד כל הדורות, ולוא אף רק הסבל הנובע מתוך הכרת האכזר של החרות הלאומית והבית הלאומי. היהודי לא שכח את גלותו מעולם, אף בשעה שאחרים לא גרמו לו לזכרה. וכן לא שכח מעולם את יעוד הגאולה מפי הגבורה! גם לכסועת באסלה

לא פסק בשחורנו מעולם. היהודי ידע שגלותו היא סיגופים ותשובה - סיגופים פשוטים ונוראים ודרך תשובה שלא היתה כמות. ואולם גם זאת ידע, שבעולם זה של צדק אלהי אין תשובה שאין לה סוף. יתבה אבחנו בגלותינו זה הפר והארוך - אומר ר' משה אלבילדה (המאה השני) - תאאלץ תאאלץ ראוי שבקוה (ובכחה) על גאולתנו ועל פדיון נפשינו מסבו מצד ג' סיני תקוה, שראוי שיהיו לנו בזה... תקות החסד וזה כי חסדי ה' לא תסנו..... וזה צד א' חב' מצד תקות הכבוד והוא כי.....

יעשה למען שמו המהולל בגוים; הנה הוא מצד תקות ההכשחה כי האל ית' ראוי שיספור
אשר דבר כיד עבדיו הנביאים, כי לאדם אל ויכזב. ו עוד, אין המחזור של
העולם הזה יכול להגיע לסופו - ולסופו חייב הוא להגיע עם תום תקופתו בת 6000
השנים סבלי שיגיעו תחלה חיי האדם לכליל השלמות. זה היה החוק הברור של הקדמה
האנושית. ישראל הגה אמונה עזה בקומת העליה של החיים, ההולך הלך להתרום בדרך
הכשלון עד שיגיע לסופו תוך אשר והרמוניה עולמית. ובכוח ערובה זו הרי גאולתו
היא כגדר הכרח.

הגאולה בוא תבוא, ואם גם תרבה להתמהמה. אבל סתי תבוא? הלב הבאוב בקש לדעת.
"סתי יהיה קץ המלאות?". והוא שנה אל כתבי הקדש ובקש קהם תשובה. בקש לגלות
את הסוד כפתרו חיות המסוקים החתומים שבספר דניאל, בפרוש המקראות, המלות והאז-
תיות של שאר כתבים נבואיים, בכוח סברות וכדרך השערה. - סאמץ-סגן נבגמי, אבל היה
בו כדי לשבר את הצפאון, כדי לנחם ולעודד.

פעמים נראו חסובי קצים סמסיים כל כך, מתקבלים כל כך על הדעת,
ופרופזים ברור כל כך בדברי הנבואה, עד שסערו את העם כלו בצפיה עזה והסילו
אותו לתוך תנועות מסיחיות הרות שואה. פעמים הובעו חסוכים אלו בפסקנות גדולה
כל כך, עד שהניעו קהילות שלמות לעקר לארץ הקדש כדי לקדם את ביאת המשיח. כסה
מסיחי הסקר בישראל היו ילידיהם של חסובי קץ "ספרותיים" אלו של העם, לא
סחות ססחיו פרים של התנאים האמיתיים הפרועים ביניהם.

סחות סן הכל נתנו את הועת על חלקה של דרך "חסוב הקץ" בתנועות
המסיחיות שבאו בזו אחר זו סן הסאה וראסונה ואילך.

לעקב אחר הפרטה של חסובי קצים אלו בישראל לסן החרבן ועד לתנו-
עת שבתי צבי, לבתח את שיטתם ואת הסכניקה שלהם, לעמד על תולדותיהם, וכן לגלות
את ההתנגדות העקבית שהתנגדו להם במסך כל הדורות - אלו הן מפרותיו של מחקר
זה.

תקופת התלמוד.

א'. לפי שבת 70 לסת"ל.

הגעגועים העזים לפענח את חידת הגאולה ולקבע בדיוק את שעת בואו של המשיח, היו מפותפים ליהודי ארץ-ישראל ולכל תפוצות הגולה, ולא חדלו מזמן אבדנה של החרות הלאומית. חרף האזהרות של הרבנים והתוכחות של צלולי הדעת שבהם, לא פסקו הגשוסים במסך כל הקדורות, התגברו וירדו חליפות, פעמים בראו הדברים כעיונים ריקים של הולכי בטל הנמסכים אחר המסתורין; ופעמים, הרי אלו התלבטויות נואשות של בני אדם מכין המצרים. ר' סעדיה גאון, שנתח את ספר הספרים של בבואת הקץ - ספר דניאל - סופיע כאן בדמות פרשן אדוק ונוטה לסתור תורין, המנסה להתיר בעיה מסובכת. דון יצחק אברבנל הגולה, שהשרגדיה של גרוס סטוד הכריעתהו, מבקש אף הוא תקנה ומפלט לעצמו ולאחיו הדוריים ~~המסתוריים~~ קצים וכיסות המשיח.

כל מאורע מכריע בדברי ימי העולם, שנגע בחיי היחידות, עורר תמיד ענין בשאלות אלו. ~~היהודים~~ מדיניות גדולים; שכשרו לישראל טובה או רעה, החיסו את דומק הצפיה. מלחמות כבושים, נזירות עמים, עליית שושלות ומסלתן, כל אלו היו מלאים מסמעות לגבי קהלות היהודים הנפוצות, ודמיונו העשיר של העם, שסוער מכוחם של מאורעות כבירים אלו, בקש למצא בהם רמזים ליעוד הגדול. מלחמות המכבים, המאבקים עם דומא, חורבן הבית, סרד בר-כוכבא, מלחמות רומא ופרס, חורבן רומא, עלייתו של האיטלם, מסעי הצלב, סטף הסורנים, הגירושים, כבושי העצומאנים, מלחמת הדת של המאות השי"ז והי"ז, התקוממות הקוזקים של שנת 1648, וסאר מאורעות כבירים, לבו, כל אחד בשעתו, את התקנה המשיחית בעם וזרזו את חשבי הקץ ואת התנועות המשיחיות בישראל.

לפרות העובדה שהחשובים נכזבו בזה אחר זה, והנביאות שנראו בשוחות לא נתגסמו כל עיקר, לא רמו הידים פנסיונות מחודשים בשדה זה. הלב הנרגש לא אבה להביח בקץ יקר זה. כסעות אפלות היה היעוד המשיחי כמסען האחד והיחידי לישראל הנענה, וחשך הגאולה הנואש מצא לו בטוי בנבואות משיחיות, סמס כהם שהתשוקות באות חריבה פעמים על סימוןן בהלום. נבואות הקץ נגזר עליהן, כמובן, שלא מתמלאנה, ובעקבותיהן כתרגשו על העם אכזבות, ~~קצת~~ כמדת להט הצפיה. גדולי ישראל, שהכירו בקלקלה הכרוכה בתקוות נכזבות כאלה, היו מבקשים להסיא את העם שימסוך ידו מן המאמצים לפתרון התעלומה, אבל לא עלתה בידם. הלחץ הנורא של חייהם כשה אותם לבקש תרופה ליאושם בהזיונות אפוקליפטיים ~~אפוקליפטיים~~ משיחיים.

חשט.

בעלי ~~המשיח~~ ^{המשיח} אלו בקשו להסתייע בתנ"ך, ואף מצאו את מבוקשם. בתנ"ך ראו

תקדים ואספכתא לענינם. ספר דניאל, האחד שזכה להתקדש מהסון החבורים האפוקליפ-
טיים, שהיו נפוצים ביותר וחשובים ביותר בעיני העם, דן כסתורין של"קץ הימים"
ויש בו כעין ^{1/11} רמז לסתרון. עוד הרבה מקראות אחרים נראו בעיניהם מכוונים
אל המשיח, באופן שבמירוט נכון אפשר להציל מתוכם את סוד הגלותו. כל החריפות
הרבנית בדרכי הפרשנות והדרוש הוסקעו אפוא כאן, ומלים, פסוקים ואותיות, תנועות,
סעפים ותגים, וכל חכמת הנסתר של האות והמספר נתגייסו לעזרה.

לפני הסאה הראשונה לא היתה הערות המסיחית מרובה ביותר, אף שפאו-
רעות היסטוריים גדולים כמו כבוש פרס בידי אלכסנדר, שלטון בית תלמי ובית
סילקוס, גזרות אנטיוכוס, מרד המכבים, ^{1/11} ~~ההתקפה הרומית~~, מצאו להם הד מסיחי פיס-
טורי בחבורים האפוקליפטיים של שתי המאות הראשונות לפני הספירה הנוצרית.
כרם, חשובים בנוגע לעצם סעת כואו של המשיח לא היו מצויים (4) כפה מן הספרים
החיצוניים, דוגמת ספר אנוס' (המאה השנייה לפנה"ס) נתחלי שלמה' (המאה הראשונה
לפנה"ס), מזכירים את ענין המשיח, ולפעמים אף בפוכן שכני מסויים; אבל בעל משפחות
הוא הדבר שספרים דוגמת טוביה' (המאה השלישית לפנה"ס), שבקב השפעה פרסית יש
בו אסכולוגיה (תורת אחרית הימים) ואנצילולוגיה (תורת המלאכים) בצורה מפותחת
ביותר, בן סירא (המאה השלישית לפנה"ס) וחכמת שלמה (המאה הראשונה לפנה"ס), אין בהם
על המשיח ולא כלום. אפילו בספר היוכלות" האפוקליפטי (המאה השנייה לפנה"ס) אין
המשיח נזכר אלא פעם אחת.

כרם, במאה הראשונה, ובפרט בדור של ערב החורבן בתרגום התפוצות נכרת
של כסופים מסיחיים. כפי שנראה להלן, יש ליחס תופעה זו לא לתגבורת הרדיפות מצד
הרומאים, אלא לאמונה שהיתה מקובלת על יסוד הכרונולוגיה העממית של אותו דור,
כי ימות המשיח סמספטים וכאים.

בזמן נציבותו של הפרוקורטור קוסטיוס פאדוס (44 לפנה"ס) הופיע נביא
השקר תולוס "ורגים הוליך תועה בדבריו. ואולם שאדום לא הניחם להפיק יתרון
מהתפוצותו הפרוזה וישלח עליהם גורד פריים, אשר נפלו עליהם מתאם, הרגו בהם
רכים, ורכים תפסו חיים. וגם את תולוס תפסו חי, וישאו את ואשו מעלין, ויביאוהו ל
ירושלימה." (2) ^{1/11} חיד הקשה של הרומאים באה בלא ספק מהוך העובדה שתולוס הגה
רעיונות מסיחיים, או שהכריז עצמו למשיח. התקוה המסיחית, המיד היתה כרוכה, ^{1/11} ~~ממא~~
בסובן, בפריקת עולה של רומא.

התנועה בתגבורת וחלכה בזמן נציבותו של הפרוקורטור פליכס (60-62
לפנה"ס). ידועות התפוצות רבות. "אלה היו אנשים תועים ומתעים, אשר התאמרו, כי
הם עומדים בסוד אלהים ובל יצר לבם היה להקים מרד ומהפכות בקרב העם, ובדבריהם
מסכו עליו רוח זגועון ומסכו רבים אל המדבר, באפרם כי שם יראה להם האלהים את
אותות הגאולה. ומליכס חשד בהם, כי מפעליהם יצפת מרד, ועל כן שלח עליהם אנשי-
צבא רוכבים ורגלים והמית מהם הסון רב." (3) וכאן הופיע על הבמה נביא מצרן,
בלא ספק יהודי מצרן, ^{1/11} ~~והוא~~ מסיחיותו הקצר ~~הוא~~ ^{1/11} ~~הוא~~ סעמי נקם קסים ביהודים. (4)
כאשר "בא יסוע הגלילה ויקרא את בשורת מלכות האלהים ויאמר:
מלאה העת וקרבה מלכות האלהים" (5) הביע את האמונה, שהיתה מקובלת על הכל, כי
שנת 6000 לבריאה, שהיא סף האלף הששי - תקופת מלכות האלהים - קרבה לבא. (6)

יום הדין והחרבן של העולם קרוב, ולפיכך טוב אין מקום לעסקי החיים הרגילים, למשא ומתן המצוי, לדאגת בגד, סזון וקורת בג:ילכן אל תדאגו לאמר מה נאכל ומה נשתה? (14) הקץ קרב! אפי' יום הדין אשר לא יכבו סתרבוט עליכו! ולפיכך, ודעו ברצונכם את מלכות אלהים ואת צדקתו " (15) אדם חייב לפרק מעל עצמו כל מה שעלול לקטר את רוחו ואת נשמתו כסבך עניניו של העולם הגורע. העושר, חש יסו, הוא הקשה מכל המכשולים בדרך התבסרותם של בני אדם במלכות השמיים. ומשום כך, כשבא אליו צעיר המבקש לקנות שלמות לעצמו כדי להגיע לחיי עולם, אומר לו יסו: יילך פטר את רבוטך ונתת לעניים. (16) השעה דוחקת. אי אפשר לעסוק תלמיד משליחות ההשפעה הנחוצה והחוטבת אף כדי שילך לקטר את אביו. (17) יסו איבד רואה חיתר לעצמו ליחנות אף מסעת סכונת קלה בחיק מספחתו. (18) כדי לו שאפשר להציל רבים מן החורבן המתרגש. רב הקציר ורק יחפועלים מעטיסם. (19) יחסו של יסו אל התורה נובע מתוך הסקטותיו על הקץ הקרב. אין הוא מתנגד לתורה לא בכללותה ולא בפרטית. אין הוא מבקש להפטר אותה. אין כוונתו לתת אחרת במקומה. לפיכך. עם יום הדין הממשש ^{הוא} תכסל מעצמה כל התורה כולה. זו היתה הדעה הרווחת בין כל בני יורו של יסו. (20) ואולם, "עד אשר יקריים הכל" יש לספור את התורה. אכן, לא כדרך סטוטרים אותה רב בני' האדם, כסגרות אנשים מלוטדת, אלא בכל לב ובכחבה שלפני ולפניו, על מנת שיהא בזה מסום סיזע אמתי לאותו אור דיוטבי החדר כדי להכנס למלכות האלהים. סכום נפלא ליחסו האמתי של יסו אל התורה ביותן אפל סתי פדק ה', 17-20:

"אל תדעו כי באתי להפטר את התורה או את דברי הנביאים לא באתי להפטר כי אם למלאה. כי אמר אומר אני לכם, עד כי יעברו השמים והארץ לא תעבור יוד אחת או קוץ אחד מן התורה, עד אשר יקריים הכל. לכן האיש אשר יפטר אחת מן המצוות הקטנות האלה וילמד את בני האדם לעשות כמותו, קטון יקרא לו במלכות השמים. כי אני אומר לכם, אם לא תהיה צדקתכם מרובה מצדקת הסוטרים והפרושים לא תבואו במלכות השמים."

ויסו מותח בהסברה לפה הוא מתכוון באפרו צדקה מרובה מצדקת הסוטרים והפרושים. (21) בשום משל כמשליך אין הוא קורא לתורה חדשה או להפטרותה של התורה הישנה, אלא רק ליחס הנפשי הנכון לתורה הקיימת. (22)

על מה חייב אדם לספור את התורה במדה זו של כוונת הלכ? לא מסום שבכוח זה יביא את מלכות השמים. מלכות זו תבא כחסד האלהים ולא בכוח פעזי אטל: יכי רצח אביכם לתת לכם את המלכות. (23) כואת נתכן סראס בסוד חכריאה. חכרת הוא. אין להחישו ואין לעבב בעדו. אפל אותם שיספרו את התורה באמת ובאסונת, ינצלו מ"חכלי המסיח" ויזכו לבא במלכות השמים.

גם יחסו של יסו אל המסלסון בקבע לפי עיקריו האפוקוליפטיים. הוא לא היה מן הסורדים. לא אמר ^{למבצ} את עמו מעולה של רומן. לא הטיף לשום פעולה מדינית. טוב לא היה צורך בכך. הדין קרב לבא, וכוח הגדול סכונו של כשר ודם יסגר את רומי. גזר דינה נחתם, כהם שנחתם גזר דינם של כל הרשעים. ולפיכך, עד שתבא שעת חסכון עולם, "את אשר לקיסר תנו לקיסר ואת אשר לאלהים תנו לאלהים". (24)

המחשבה על הקץ הקרב שלשת כמעט בכל כתבי האורנגליון. פולוס חדרו באמונת קרבתו של סדר העולם החדש כמו ישו. (25) וכן היו אלו האליהם פונה פולוס. דוגמת ישו יועץ הוא את תלמידיו שלא יתרחקו כיעתים ובזמנים האפוקליפטיים של ספר דניאל. "היום הגדול ממשמש ובא, אבל כגנב בלילה כן יבא." ואין איש יכול לדעת את עצם שעת ההתגלות. (26)

פולוס לא סבר שפולוס ייסו הוא שיביא את מלכות השמים. ישו רק קרא את בטורת התשובה לאורו של קץ העולם הקרב. סיתתו ותחיתו היו בעיני פולוס הוכחה נצחת לשליחות האלהים שהוטלה עליו, לבשר את הבטורה. נוסף לכך קובע דבר זה כי ישו הוא המשיח, העתיד להגלות שנית עם בואה של מלכות השמים, ואין הוא מחכה אלא לשעה היעודה. ישו עצמו, אסטר הטיל ספק במשיחיותו שלו, ואסטר צפה לבואו של בן האדם - המשיח האמתי. ואף אם האמין שהוא ~~אף~~ הוא המשיח, הנה ברי שלא עשה דבר זה לעיקר תורתו. ברם, פולוס היה בטוח שישו הוא המשיח. חזון ישו-הקם=לתחיה שנבלה אליו בעשה לעובדה הנצחת בחייו. (27) פולוס הכריז אפוא, לא על קרבת הקץ בלבד, אלא גם על ישו כמשיח, העתיד להגלות בקרוב עם בוא יום הדין. מכאן, אפוא, צריך אדם להכין עצמו למלכות השמים לא רק בכח ההבלגה המוסרית-המנפסית שלה הטיף ישו, אלא גם בכוח ההודאה במשיחיותו של זה. כך נוסף עיקר של אמונה על תורת הנהגת האדם. זהו הבדל עיקרי בין בטורת ישו לבטורתו של פולוס. פולוס ידע הבדל זה, יפה יפה. הוא היה מטביל לא "טבילת יוחנן", היא "טבילת התשובה", (28) אלא "בשם ישוע האדון" (29). לגבי פולוס לא די היה לאדם שידע את "טבילת יוחנן לבדה". (30) לאחר מותו של ישו הוסיפו תלמידיו וחסידיהם לתחזיק באמונתם העזה בענין קרבתה של מלכות השמים. עכשיו נודרונה לאמונה זו אמונה שניה, כי ישו ישוב עם בואה של מלכות זו כדי לסיים את מפעלו המשיחי. תפלתם הראשונה היתה תפלתו של רבונם "תבוא מלכותך" והטיספת שלהם כפי שנכתבה בתרי-עשר הנוצרי היתה "החשפרו לבפשותיכם. אל תכבה מנורתכם ואל יתר אזור חלציכם; והייתם נכונים; כי לא תדעו את היום בו יבוא אדונינו". (31)

כשבתקרב המסכר בחיי האומה עם מפלת ירושלים וחורבן הבית, עמדה הקדחת המשיחית של העם בפלא חוסה. בשעה שהבית היה אחוז בלהבות הופיע נביא אחד לבשר שהמשיח הולך ובא. "נביא סקר אחד חשיא מות על האנשים: הוא קם ביום ההוא, והעביר קול בין יושבי העיר, כי האלהים מצוה לעלות אל הסקדס ולקבל את אותות הישועה. והנה נביאים רבים נשלחו בימים ההם בידי העריצים הקנאים אל העם לחזק את לבו ולהודיעו, כי עוד מעט תבוא ישועת אלהים." (32)

כמו כן מספר פלביוס על חשבון הקץ שהיה רווח בזמן החורבן, חשבון שהיה מיוסד על "חזון סתום, אשר נמצא בכתבי הקדש, כי בימים ההם יקום פארצם איש, אשר ימלוך בכל העולם". (33) פלביוס למד מנבואה זו על אספסינוס.

טאציטוס מספר על הצפייה המשיחית העזה, המיוסדת על פטורת-מוסמכת, שהיתה רווחת בזמן החורבן: כמעט הכל פאסינים באמונת אופן כי בכתבי הכתבים ~~אף~~ העתיקים נמצא כתוב אשר יתחדש כוחו של הקדש, בעצם הימים הזם, ויוצאי יהודה יהיו לשליטי העולם. (34) וכן גם סבטוניוס: "אמונה עזה היתה דוררת בכל רחבי המזרח, כי בגזר שבאותם הימים ישוב שלטון העולם לאיש מיהודה. חזון זה נאמר על

קיסר רומאי, כפי שהוכח מתוך המאורעות. אבל היהודים דרשו אותו על עצמם ופרצו בהתקוממות. (36)

עם מפלתה הנצחת של המדינה, חורבן הבית, וגלותו השרנית של העם, תופסת המשיחיות מקום בראש בלב האומה. בה מתבטאת התקווה הנוצחת של הגזע ~~העברי~~ הקיימותו ובנאולה. אין להסיה מן הדעה שהמשיחיות היתה בעיקרה אידיאל מדיני; כרוכה בתקומתו של בית דוד ובהקמתה של החירות הישראלית. כשה קוים אסכטולוגיים שמחוץ לגדר הטבע צורמו לכאן, אבל בעיקרו היה זה, ולא חדל להיות, אידיאל לאומי חילוני, אידיאל של העולם הזה.

ב'. 70 לפ"ה - 175 אח"ה.

כמאה שנה לאחר החורבן - תקופת גזרות אדרינוס ופרד בר-כוכבא - אנו רואים לא רק התפשטות עזה של הרעיון המשיחי בעם, אלא גם הרבו חסובים מסויימים בנוגע לזמן בואו.

1. ר' יוחנן בן זכאי (המאה הראשונה) אמר לתלמידיו בשעת פטירתו: "שנו כלים מפני הטומאה והכיבו כסא" לחזקיהו מלך יהודה" (36). הרבנים הוקירו מאד את חזקיהו כאביר התורה ומגיבה (37) וכמה מהם חשבו אותו למשיח. ברור שזהו פרוש דבריו של ר' הלל: "אין משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיהו" (38). תנא אחר, בר קפרא מצפורי (המאה השנייה והשלישית) מעיד שכמה מחבריו החזיקו באמונה זו: "לקש הקביה לעשות חזקיהו משיח וסנחריב גוג ומגוג. אמרה מידת הדין לפני הקביה: רבשיע, ומה דוד מלך ישראל, שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך, לא עשיתו משיח. חזקיהו שעשית לו כל הניסים הללו ולא אמר שירה לפניך, תעשה משיח? לכך נסתתם" (נסתתמה) האות מ' כפלה למרבה' (ישעיהו פרק ט' ט') (39). בן זכאי, שמת כעשר שנים לאחר חורבן הבית, היה מצפה אפוא למשיח בעתיד הקרוב (שנת 80 לס"ה בערך).

2. ר' אליעזר בן חורקנוס (המאה הראשונה והשנייה) אמר: "שימות המשיח ימשכו 40 שנה. לפי ברייתא אחת היתה אמונתו זו מיוסדת על תהלים פרק צ"א: 10: "ארבעים שנה אקט בדור." לפי ברייתא שניה על צרוף של דברים פרק ח' 3: "ויענך וירעיבך ויאכילך את המן" (40 שנה בפדבר), ושל תהלים פרק ד' 15: "שםחנו כימות עניתנו" (40). לפי מדרש תהלים פרק ד' 17 היה זה ר' עקיבא, שאמין בתקומה לא בתרוממה מעולם, (41) ומה ~~הוא~~ בטא בגבורה את דגלו של בר-כוכבא שהאמין בכך. (42) קשה, כמובן, לקנוע בבירור לפה נתכוונו הרבנים ב"ימות המשיח". יש ביניהם חלוקי דעות לא רק בנוגע לזמן המשכם של ימות המשיח, אלא גם בנוגע לעצם מהותם. ברור שכמה רבנים נתכוונו בכך לימים שיבואו לאחר הופעתו של המשיח, וימשכו עד ליסודו של סדר העולם החדש - שבת העולם (המילניום), אחרים נתכוונו בכך לפרק הזמן של חכלי המשיח, הבא סמוך לפני ביאת הגואל. אחרים כללו בזה את כל התקופה, מזמן ההכנות שלפני ביאת הגואל עד לחורבן העולם בסוף שקט ~~העולמי~~ ^{העולמי}.

האלף חסדי, בזמן שבו היה עתיד להולד ^ההמשיח ^{לפי} דבר הנבואה. ^אאוגוסטין סחזיק במסורת שלפיה נולד ישו בשנת 5000 לבריאה. (56) תיאופילוס (המאה השנייה) הראשון לבעלי הרשומות הנוצריים, סובה 5529 שנה מבריאת העולם עד הולדת ישו, (57) וכך מקיימים גם היפולוטוס (המאה השנייה והשלישית), (58) קלמנס איש אלכסנדריה (המאה השנייה) (59) ויוליוס אפריקנוס (60) את המסורת שישו נולד בקרבת שנת 5600. "כי היהודים... מסרו לנו בספריהם הידועים על קורות העברים את המספר 5500 שנה, היא התקופה שעד בוא דבר הישועה, אשר בתכשר בעולם בימי שלטון הקיסרים." הרבנים ראו צורך להחזיר על כך שהטענה כוזבת, הואיל והאלף חסדי ^{לפי} ~~היה~~ רחוק. אבות הכנסייה, וסופרים נוצריים מאוחרים יותר, ^{היו} מאשימים את הרבנים שהם מזייפים מדעת את לוח הבריאה כדי להזים את מסיחיותו של ישו. (61)

3. רבי אלעזר בן עזריה, בן דורו של רבי אליעזר, ^{היה} מאמין שהמשיח עתיד לבוא 70 שנה לאחר החורבן (מסמך, כשנה 140 לסייח בערך), ותלה את דעתו זו ביסעיהו כא' 15: "והיה ביום ההוא ונשכחה צור שבקים שנה כימי שלך אחד. - המלך האחד הוא המשיח." (62)

4. רבי יוסי הגלילי, ^{היה} בן דורם של רבי אליעזר ורבי אלעזר בן עזריה, סובר שהמשיח עתיד לבא שלושה דורות (60 שנה) אחר החורבן (ז.א. בשנת 130 לסייח בערך), ותופך את דעתו בתהלים עב' 5: "ראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים." (דור דורים - 3 דורות).

אפשר שכן היתה גם דעתו של רבי ישמעאל (המאה השנייה) (64). רבי נתן (המאה השנייה) סביא את ~~המשיח~~ ^{היה} מיוסד על תהלים פ' 6: "האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שלישי, שלישי - פירוש שלושה דורות." (65)

כל התנאים האמורים היו בזמן מפלת ירושלים, זמן מועט לאחר כך, והיו מאמינים שהמשיח יבוא בעתיד הקרוב ביותר. גם רבי עקיבא, שבטח ביעודו המשיחי של בר-כוכבא, היה מאמין בקרבת הקץ. לפי רבי נתן (המאה השנייה) הסביא את דבריו, היה תולה את תקוותו לבואו הקרוב של המשיח ~~לפני~~ ^{לפני} ב' 7: "עוד אחת מעט היא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ." (66) נראה שזו היתה גם תקוותו של התנא יוסי בן קיספא (המאה השנייה), שהיה עד ראיה להתקוממות של בר-כוכבא? שאלו תלמידיו: "אימתי בן דוד בא? השיב להם: "לכשיפול השער הזה ויבנה ויפול ויבנה ויפול ואין מספיקין לבנותו עד שבן דוד בא." (67)

ישער זה מכוון, אפשר, לשער ירושלים; המפלה הראשונה והשנייה - לחורבן ראשון ושני; והשלישית - למפלת ירושלים בידי יולוס סוורוס. הרבי היה מצפה שהבאולה תבא מיד לאחר האסון הגדול, ודאי בכוח נצחון של הפרתים על הרומים. (68)

פר ~~היה~~ ^{היה} מצדק: "בדור השני אחר החורבן, כמות ר' בן זכאי שאמר בשעת מיתתו, והכיננו כסא לחזקיהו שלך יהודה שבא, "היו לבות ~~היה~~ גדולי ישראל וחכמיהם פלאים תקוה, כי עוד מעט ויפלא חזון הנביאים (בענין הבאולה) (69) הם בקשו אסמכתות בכפבי הקדש. ביחוד היו פעיינים בספר דניאל. ר' נתן מספר שכמה תנאים בקשו ללמד על ביאת הגואל מתוך פירוש של דניאל ז' 25: "ויתיהבון כידה עד עדן ועדנין ופלג עדן." (70)

מן המאה הראשונה נשארה בידינו כמו כן עדותו של יוסיפוס פלביוס, על ספר דניאל, שהוא כולל ~~בברי~~ ^{בברי} נבואה בנוגע לבאולה האחרונה מעול-רומא. "ב"קדמוניות

היהודים הוא כותב: "וטעם כך כתב דניאל גם על ממשלת רומי, וכי עתידה ארצנו ליחרב." (71)

כמו כן בראה שיוסיפוס ידע פרוט מסויים ^{לחזונות} "תחיות" וה'עדכנים' של דניאל, אף שהוא סובע אותם מקוראיו סתוך כוונה תחילה: "וכן אמר דניאל לפני המלך את פירושה של "האבן", אבל אינני רואה לבכון לפני להביא ~~אם~~ זאת, שכן אומר אני לתאר דברים שבהווה ודברים שבעבר, אבל לא דברים שבעתיד; אולם, אם ימצא איש ש'צר האמת ער בקרבו עד שלא יסיח ענינים סתומים אלו מדעתו, ולא יוכל לכבוס את לבו פלהבין בתעלומות העתיד, ולידע אם יארעו ואם לאו, ילך ויסקד על ספר דניאל, אשר ימצא בין כתבי קושנו." (72) גם בעל עזרא הרביעי, הספרט את חזונות דניאל, וטפלא אחריהם ביודעים, כותב: "הנשר אשר ראוהו ~~(עצמו)~~ בא פן הים היא המלכות הרביעית אשר חזה דניאל אחינו." (73)

התנאים בני התקופה בספוכה לאחר החורבן היו דנים אף על היום והחודש של ביאת הגואל. רבי יהושע (המאה הראשונה והשניה) היה סבור שהגאולה תבא בחודש תשרי. הוא תולה את סברתו בצירוף של תהלים פא', 4-5. יסעיהו כז', 13. חכרו - בסמות יב' 42. (74)

מן הראוי לציין עד כמה היו החכמים הנ"ל, שהיו הוגים בביאת הגואל, בעלי נטיה פפורטת למסתורין. רבן יוחנן בן זכאי דורש וסונה במעשי מרכבה. (75) רבי אליעזר בן הורקנוס הביכה עליו פלאכת המסתורין של הנוטריקון (76) בפירוש התנ"ך. (77) ואף האסימטוהו שנתפס למינות. (78) רבי עקיבא הוא אחד מן הארבעה שבכנסו לגרדס (עסקו בחכמה במסדה) אבל יצא בלי רכב של כפירה. גם הוא היה דורש במעשי מרכבה. (79) וכדורות המאחרים ראו בו את מחברה של מגלת המסתורין "אותיות דרבי עקיבא". רבי יהושע זכה לשבחים גדולים מפי רבן יוחנן בן זכאי על בקיאותו במעשי מרכבה. (80) רבי יוסי הגלילי נחשב לבעל סופת. (81) ואף במאה העשירית עדיין היו סינים אליו בתפלה: "ר' יוסי הגלילי רפאניו" (82) ורבי יסמאל בן אלישע היה בעל אגדה גדולה. (83) והדורות המאחרים ראו בו את המחבר של "היכלות" ו"שעור קומה" גם בתוך הקטעים התלמודיים הפרובים, המיחסים תוכן מסיחי ברור לתנאים ~~המסתוריים~~ והחברתיים של הזמן ההוא, ניכר, שהחכמים בני המחצית השניה של המאה הראשונה, ובני המחצית הראשונה של המאה השניה, היו באמת סאמינים כי השחרור מעול רומי, והחזרת העם לחרותו המדינית עתידים להתרחש בעתיד זקרוכ. בדפורליזציה שפסטה בעם בעקב מפלת ירושלים, כשלון המרד של בר-כוכבא והרדינות שלאחריו, ראו החכמים את חבלי המשיח. בקטעים שאנו עומדים להביא כזה אין התנאים הנ"ל מתארים את התנאים ~~שנבחרו~~ באיזה זמן רחוק בשעה שיבא המשיח. בדרך עיונית ובנוסף אקדמי הם מציירים ממש את התנאים שהיו קיימים בשועל בזמנם שלחם. תנאים שלא היו כמולם. ובאמת ובתמים היו מצמים לשנוי מהיר בכוח ביאת הגואל. שתנאים אלו היו שוררים בפועל, דבר זה מתחוויר סתוך קריאה ברסימה העגומה שכמסכת סוטא פרק ט', מסניות י"ב-ט"ו: "משחרב בית המקדש בטל השמיר ונופת צופים ומסקו אנשי אונזה... סיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה. ולא ירד הסל לברכה וניטל שום המירות אף ניטל שומן המירות... משחרב בית המקדש נושו חברים ובני חורין וחשו ראשם ונדלדלו אנשי מעשה, וגפרו בעלי זרוע ובעלי לשון ואין דורש ואין מבקש ואין שואל...."

מיום שהרב נים המקדש שרו חכמי אלהוי כספריא. וספריא כחזנא (סלפדי תיבוקות). וחזנא כעסא דעמא דארעא אזלה ודלדלה ואין איש מבקש. "רק לאחר" רשימה זו עוברת המסנה מתאום ובאופן רב-משמעות לפרוש התנאים שיהיו שוררים בסמוך סמס לביאת הגואל - בעקבות משיחא - תנאים שהם מקבילים הקבלה שלמה ודוויקת לאלו המבויים לעיל. ובתוספתא סוטה, שבה מצויירים תנאי הימים ההם, אין המשיח נזכר כל עיקר.

תנאים אלו המבויים במסנה כאותות המשיח ניתנים בלא שם אוכרם. במסכת סנהדרין ^{דף צז' ע"א} פיוחסים הדברים לסלושה תנאים. כולם בני המאה השניה. 1. רבי יהודה (המאה השניה) אומר: "דור שבן דוד בא בו בית הוועד

יהיה לזונות והגליל יחרב והגבולן יאכס ואנשי גבול יטובכו מעיר לעיר ולא יהוננו. וחכמת הסופרים תסרח ויראי חסא ימאסו ופני דור כפני כלב והאמת נעדרת." (84)

2. רבי בחוראי (המאה השניה) אומר: "דור שבן דוד בא בו נערים ילבינו מני זקנים וזקנים יעמדו לפני נערים ובת קמה באמה וכלה בחמותה... ואין חבן סתבייש סאביו." 3. רבי נחמיה (המאה השניה) אומר: "דור שבן דוד בא בו העדות תרכה והיוקר יעזת והגפן יתן פריה והיין ביוקר ונתפכה כל המלכות לדעת צדוקים ואין תוכחה מסייע לה."

סברה דומה לזו מביע רבי אלעזר ברבי שמעון (המאה השניה): "אין בן דוד בא עד שיכלו כל הסופרים והטוטרם מישראל." (85) 4. רבי יוחנן ברי רבי יוחנן בן דוד בא עד שירבו המסורות" עד שיתמעטו התלמידים, "עד שתכלה מרושה מן הכיס", "עד שיתייאשו מן הגאולה." (86)

חכמי ארץ ישראל במאה השלישית, דוגמת רבי חנינה בן חסא ורבי יוחנן בן נפתא, ואלו שעמדו תחת השפעת ארץ ישראל דוגמת רב ושפואל, ספרו על מסורת זו, אבל רק בתור אותות כוללים לימות המשיח.

ג. 175 לס"ה - 500 לס"ה

אחרי אבדן התקווה המשיחית במאה השניה, נראה שבדרך כלל, ואם גם לא כלי יוצא מן הכלל, קבעו את התאריך המשיחי הבא כ-400 שנה לאחר החורבן, איסחא במאה החמישית. שוב לא היו חרבנים פורים על איזה תאריך קרוב, וחסיחו את התקווה לתאריך רחוק לפי הערך. ספלת בר-כוכבא נתנה להם לקח ^מ. המספר 400 נסתמן אצלם בדרך השבע, לפי שהוא מתאים עם שנות הגלות הראשונה - שעבוד מצרים. (87) בקבעה הלכה שהגאולה האחרונה תהא דומה סמס לראשונה. (88)

1. רבי דוסא (המאה השניה והשלישית) אפר שהמשיח יבוא בסוף 400 שנה. מספר זה הוא מסיק מתוך בשוואה של תהלים ד' 15 עם בראשית ס"ו 13: "וענו אותם 400 שנה." (89)

2. לפי הברייתא הפוכאת במסכת סנהדרין ^{דף צ"ט ע"א} היה רבי יהודה הנשיא, עורך המסנה, (220-235 לס"ה בערך) מאמין שהמשיח עתיד לבוא 365 שנה אחר החורבן (ז.א. 435 לס"ה בערך). מספר זה מתאים עם מנין ימות החמה, והוא מסתמך על ישעיהו ס"ג 4: "כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באהי. מסמע, שנה לכל יום מימות

ישראל ניבנה, ~~לוד~~ לוד, אושא, צטורי וטבריה הלכו ונסגרו אחת אחת. לפיכך חסרה היהדות הבבלית אותה התעוררות של יאוש לגבי תקנות מסיחיות וחשובי קץ נועזים.

ד. אמונת התגלות אצל הנוצרים.

יד ביד עם התמסדותן של התקנות המסיחיות בין היהודים התמסדו תקנות התגלות שביה בין הנוצרים היהודיים והנוצרים הגויים. ברי שהנוצרים בני הפאה הראשונה, עצמם פיתחו של ישו ואי הצליחו להביא את כללות המסית ב¹⁰ו עליהם את האמונה בתחייתו, ובטיבתו ¹⁰טיבתו קרובה. בדרך הטבע מבו אל התנ"ך לכצוא בו חזק לכך, טפס כשם שפנו אל התנ"ך תחילה, למצוא בו ¹⁰סור לאמונתם במסיחיותו של ישו, והתאמה בין ¹⁰המסיחיות שבכתבי הקדש לבין סלויי¹⁰ לגבי ישו. עוד מעט והתנ"ך נעשה בידיהם לאפוקליפסה המבטאת על כל המדעה של ישו המסיח. מבחינה זו הקדישו את מחשבי הקץ היהודיים, שפיקר מאמציהם לעשות את התנ"ך ספר מסיחי לא באו, אלא בכמה הסניה, וביחוד לאחר הכשלון של מרד בר-כוכבא.

כתבי הברית החדשה מעידים על אמונה זמורה, ¹⁰מבטאת קרבתה של סעת התגלות ובניין ירושלים החדשה, ¹⁰למקום כאותה המובעת במפוקליפסות היהודיות ובאסרותיהם של חכמי הפאה הראשונה והסניה.

פאול והאפוקליפסות של הקדום ולוקס מעידים ברור על אפיתם לשיבתו הקרובה של ישו. (105) יוחנן, כעל, חזון יוחנן, שכתב את האפוקליפסה שלו בשנת 95, מונה אל קהלות הנוצרים שהענינה התגלות המסיחית שסמססת ובאה: "הנה הוא בא עם העננים וראתה אותו כל עין גם המה אשר דקדקו"; (106) "חנני בא מהרה"; (107) "כי באה עת מסמסו" (108) ¹⁰מאמין

באותן התקוות הוגים גם אבות הכנסייה. קלמנס איש רומי (סוף המאה הראשונה) כותב באגרת שלו: "אכן מתאם יעשה רצונו ולא יאחר. וכתבי הקודש יעידו, שנאמר: בא יבוא לא יאחר". (110) "מתאם יבוא אל היכלו האדון". (111) בר נבס (סוף המאה הראשונה) מצטט את דניאל להוכיח את קרבת הקץ: (112) "כי קרוב היום בו י¹⁰מו הכל עם הרעה. קרוב האדון וגמולו". (113)

צפים עזה זו לא מסקה כל שנות הפאה השניה והשלישית. בסוף המאה השניה סמססת בנצרות התנועה המונטאניזית והפתה בה גלים עזים. קבוצה של נביאים בלהבים, מונטאנוס, פריסקא ופקסימילא, כשם, המרקליס' שהכניס ישו, בשרו על התגלות המסיחית המסמססת לבוא בכפר סמוך שבטריגיה. "בקדחת הצטיה ליום האחרון חזלו כל קטר ארצי, קטרי עם ומסמסחה. הנשואים בטלו. שררה שהמנות נכסים ונזירות חמורה ביותר. מצב זה של התמססות הגמסיות שומע בכוח דבריהם של הנביאים המתנבאים; קול המרקליס נשמע, ומדברותיו נפחו בהם רוח הושה". (114) כימי היטוליסטוס (הפאה השניה והשלישית) אירעה תנועת עליה כזו של בעלי צפייה פתמטלים בסוריה. ביסוף אחד ניבא בפומפוס על קץ העולם שיבוא בה בשנה. אנשי קהלתו טכרו איש את בקרו והובירו את אדמתם כדי להכין עצמם ליום הגדול. במאה השלישית נזכרת בביאה זאת בקאסודוקיה שיצאה בראש חפון עצום ללכת לירושלים. (115)

הכנסייה הנוצרית הקדומה שאלה מן היהדות לא רק את כל אביזרי האפוקליפסות שכבר הגיעו לסלוא התפתחותן בספרות האפוקליפסית ובספרות החיצונית, אלא אף את עצם הסיטה והחומר של הכרונולוגיה המסיחית. גם היא פנתה אל, ספר הספרים' -

ספר דניאל - לספוא בו את המסמך לטענות המסתורין, וגם היא השתמשה בכרובולוגיה
 סטירי-חיסטורית ובדרכי המדענות בבקשה אחת המתרון. אכן, הנוצרים הראשונים¹¹⁵ בספר
 דניאל שימוש מרובה יותר מן היהודים, הן לגבי אגות מסיחיותו של יסו והן לגבי קביעתו
 של מועד ההתגלות השנייה שלו. ספר דניאל היה הסופת ^{מא}הספד שלחם. אתאנסיוס (המאה הרביעית
 הכריז: "אסתר שכנוגע לסאר (נבואות) יכולים הם (היהודים) לספוא הרוצים ולדרוש את
 הכתוב על ימים יבואו, אבל מה במיחם על שלו (נבואותיו של דניאל) או אם יש בכוחם
 לעמוד בסניחם כל עיקר." (116) מן המאה השנייה ואילך פנתה הכנסייה גם אל חזון יוחנן.
 בעלי הכריזת החדשה דרשו את נבואותיו של דניאל על זמנם. (117) ותא
 רביעיתא ומלכו רביעיתא¹¹⁸ הרי זו רוסי. בן האדם שבא עם עבדי סמיה (118) הוא יסו. חזון
 יוחנן¹¹⁹ הוזר בעמם על האסור בדניאל י"ב 7: "ואסמע את האיש לבוש הבדים אשר סמלל למימי
 היצר וירב ימינו וסמללו אל הסמים וישבב בהי העולם כי לפועד מועדים וחצי." בחזון
 יוחנן נאמר: "ופסלאך אשר ראיתיו עומד על הים ועל הארץ הרים ימינו אל הסמים. וישבב
 בהי עולמי העולמים אשר ברא את הסמים וכל אשר בהם והארץ וכל אשר בה והים וכל אשר
 בו שאין עוד שבות." (119)

כוונתו של בעל החזון ברורה. נבואת דניאל מכוונת לזמנו של בעל
 החזון. הסוד המועדים וחצי המועד כבר עברו. אין עוד מועד¹²⁰ (שהות). ההתגלות הקרובה של
 המסיה התא כלויה של הנבואה.

יוסטיין (המאה השנייה) ^{מא}המאמר עם טריפון היהודי על פרוסס של "מועד
 מועדים וחצי" (120) קלמנס איש אלכסנדריה (המאה השנייה והשלישית) מביא דרשה מלאה על פרק
 י"ב בדניאל. (121) סבעים המבועים. (122) הם שבעים השנה שעברו בין הולדת יסו לחורבן
 הבית. אלמים ושלש מאות ערב וסמל (123) הם שש השנים וארבעת החודשים החזיק גירון
 בשלטון וחצים מלך אספסינוס, הוא ואוסו, גלבה, דוניסליוס.

טרטוליאן (המאה השלישית והרביעית) מאריך ביותר בחבורו "השובח
 ליהודים", ומבקש להוכיח שנבואותיו וחזונו של דניאל ^{מא}המאמר על יסו. (124) בנוגע
 לסבעים הסבועים של דניאל הוא כותב, סמן השנה הראשונה לסלכות דריוש עד שנת 41 לספוא
 לסלכות אוגוסטוס, היא שנת הולדת יסו, עברו $437\frac{1}{2}$ שנה. ארבע גזירות שלמה וסמל וסמל
 שנה, סמן $62\frac{1}{2}$ שבועים (שפעות). נותרו $7\frac{1}{2}$ שבועים, שהם $51\frac{1}{2}$ שנה. וסמל
 עבדי שנה שעברו מהולדת יסו עד לסעבוד היהודים בשנה הראשונה לסלכות אספסינוס.

אוריגן (המאה השנייה והשלישית), תלמידו וחמידו של קלמנס, שבקר בארץ
 ישראל סתי מעטים ותכיר את ר' הושעיה ואת ר' יהודה הסני, היה מאמין בקרבתה של סיבת
 המסיה ודרס את דניאל דרוס מסיחיה: "השבועים והשנים שבחזון דניאל הנביא, אשר נמסכו
 עד תקופת גבורתו של יסו, כבר סלאו, ולא עוד, אלא שקרוב לסא זה אשר עליו נאמר בספר
 איוב (125) שהוא עתיד לפגר את מלך בן שחק." (126)

היסוליוס (המאה השנייה והשלישית) סכנה את דניאל בשם "נביא נער
 למסיה", מביא דרשה שלמה על הספר. ארבע החיות הן בבל, פרס, יון, רוסי. "הקבן הצעירה" (127)
 היא הנוצריסטוס. וסמל דיה פחת" (האבן הסכה) הוא הנוצרי: "מועד מועדים וחצי" הן
 שלוש וחצב שנות פלכותו של האנטיכריסטוס, והן שוות לאלף מאתים וסמל הימים האמורים
 בדניאל י"ז. 117. היסוליוס מבקש לחשב את זמן סיבתו של הנוצרי. הסבוע מיוסד על שנות
 כ"ה ¹⁰תבנית הארון במסכן, הוא כריסטוס, "אמתים וחצי מרכו ואנה וחצי רחכו ואמה
 וחצי קוסתו" וסמל אסורים כנגד חמסת אלמי הסנים ומחצת שעברו סבריות העולם ועד
 הולדת כריסטוס. מהולדת יסו עלינו לספר, אסוא, את 500 השנה שנותרו להסלים את מבין

ששת אלפים (שנה) ואז יבוא הקץ. (129) היפוליטוס, כרבים מבני דורו ותלמידיו, היה
 מאמץ, אפוא, לשיבתו של ישו בשנת 500 לסייח בערך. היהודים, כפי שראינו, קבעו גם הם
 את התקווה המשיחית במאה החמישית קיריל, כיסוף ירושלים, (המאה הרביעית), עם שפוע
 בחניכיו שלא יחקרו לעת הקץ, היה מורה שתקופת הגאולה קרובה לבוא, "וחבלי המשיח"
 כבר התחילו אותות אלו הוא רואה במלחמה בין הפרסים לרומים, בהתפלגויות שבתוך
 הכנסייה, ובהופעתם של משיחי שקר פרובים. הוא נותן לתלמידיו את האותות הברורים שבהם
 יוכרו האנטיכריסטוס ומשיח האמת. הוא מדגה את הקטעים המשיחיים שבספר דניאל ומפנה
 את הדעת אל הצובדה שמסורת פרשני הכנסייה אופרת כי המלכות הרביעית של דניאל היא
 רומי. (130) אבסכיוס (המאה השלישית והרביעית) דן בדניאל באריכות בחבור ^{Demonstratio} ~~Demonstratio~~
 Evangelica (131) וכן בחבור ⁽¹³²⁾ ~~Eulogiae~~ ^{Eulogiae} Propheticae ונוגע בו גם
 ב"דברי ימי הכנסייה" שלו. (133)

ה ע ר ו ת ל פ ר ק א'.

- (1) אם אין רמז של שעור הקץ בספורו של פלביוס על נבואותיהם של הפרושים בענין פירורה, אחי הורדוס, ובענין האריס בנואס. (קדמוניות היהודים, XVII, 2.4, וכן עיין אצל *Schürer, Geschichte*, II, עמ' 599).
- (2) פלביוס, כנ"ל XX 5.1.
- (3) פלביוס, מלחמות היהודים II, 4.1, 4.13, 4.14, 4.15, 4.16, 4.17, 4.18, 4.19, 4.20, 4.21, 4.22, 4.23, 4.24, 4.25, 4.26, 4.27, 4.28, 4.29, 4.30, 4.31, 4.32, 4.33, 4.34, 4.35, 4.36, 4.37, 4.38, 4.39, 4.40, 4.41, 4.42, 4.43, 4.44, 4.45, 4.46, 4.47, 4.48, 4.49, 4.50, 4.51, 4.52, 4.53, 4.54, 4.55, 4.56, 4.57, 4.58, 4.59, 4.60, 4.61, 4.62, 4.63, 4.64, 4.65, 4.66, 4.67, 4.68, 4.69, 4.70, 4.71, 4.72, 4.73, 4.74, 4.75, 4.76, 4.77, 4.78, 4.79, 4.80, 4.81, 4.82, 4.83, 4.84, 4.85, 4.86, 4.87, 4.88, 4.89, 4.90, 4.91, 4.92, 4.93, 4.94, 4.95, 4.96, 4.97, 4.98, 4.99, 4.100, 4.101, 4.102, 4.103, 4.104, 4.105, 4.106, 4.107, 4.108, 4.109, 4.110, 4.111, 4.112, 4.113, 4.114, 4.115, 4.116, 4.117, 4.118, 4.119, 4.120, 4.121, 4.122, 4.123, 4.124, 4.125, 4.126, 4.127, 4.128, 4.129, 4.130, 4.131, 4.132, 4.133, 4.134, 4.135, 4.136, 4.137, 4.138, 4.139, 4.140, 4.141, 4.142, 4.143, 4.144, 4.145, 4.146, 4.147, 4.148, 4.149, 4.150, 4.151, 4.152, 4.153, 4.154, 4.155, 4.156, 4.157, 4.158, 4.159, 4.160, 4.161, 4.162, 4.163, 4.164, 4.165, 4.166, 4.167, 4.168, 4.169, 4.170, 4.171, 4.172, 4.173, 4.174, 4.175, 4.176, 4.177, 4.178, 4.179, 4.180, 4.181, 4.182, 4.183, 4.184, 4.185, 4.186, 4.187, 4.188, 4.189, 4.190, 4.191, 4.192, 4.193, 4.194, 4.195, 4.196, 4.197, 4.198, 4.199, 4.200, 4.201, 4.202, 4.203, 4.204, 4.205, 4.206, 4.207, 4.208, 4.209, 4.210, 4.211, 4.212, 4.213, 4.214, 4.215, 4.216, 4.217, 4.218, 4.219, 4.220, 4.221, 4.222, 4.223, 4.224, 4.225, 4.226, 4.227, 4.228, 4.229, 4.230, 4.231, 4.232, 4.233, 4.234, 4.235, 4.236, 4.237, 4.238, 4.239, 4.240, 4.241, 4.242, 4.243, 4.244, 4.245, 4.246, 4.247, 4.248, 4.249, 4.250, 4.251, 4.252, 4.253, 4.254, 4.255, 4.256, 4.257, 4.258, 4.259, 4.260, 4.261, 4.262, 4.263, 4.264, 4.265, 4.266, 4.267, 4.268, 4.269, 4.270, 4.271, 4.272, 4.273, 4.274, 4.275, 4.276, 4.277, 4.278, 4.279, 4.280, 4.281, 4.282, 4.283, 4.284, 4.285, 4.286, 4.287, 4.288, 4.289, 4.290, 4.291, 4.292, 4.293, 4.294, 4.295, 4.296, 4.297, 4.298, 4.299, 4.300, 4.301, 4.302, 4.303, 4.304, 4.305, 4.306, 4.307, 4.308, 4.309, 4.310, 4.311, 4.312, 4.313, 4.314, 4.315, 4.316, 4.317, 4.318, 4.319, 4.320, 4.321, 4.322, 4.323, 4.324, 4.325, 4.326, 4.327, 4.328, 4.329, 4.330, 4.331, 4.332, 4.333, 4.334, 4.335, 4.336, 4.337, 4.338, 4.339, 4.340, 4.341, 4.342, 4.343, 4.344, 4.345, 4.346, 4.347, 4.348, 4.349, 4.350, 4.351, 4.352, 4.353, 4.354, 4.355, 4.356, 4.357, 4.358, 4.359, 4.360, 4.361, 4.362, 4.363, 4.364, 4.365, 4.366, 4.367, 4.368, 4.369, 4.370, 4.371, 4.372, 4.373, 4.374, 4.375, 4.376, 4.377, 4.378, 4.379, 4.380, 4.381, 4.382, 4.383, 4.384, 4.385, 4.386, 4.387, 4.388, 4.389, 4.390, 4.391, 4.392, 4.393, 4.394, 4.395, 4.396, 4.397, 4.398, 4.399, 4.400, 4.401, 4.402, 4.403, 4.404, 4.405, 4.406, 4.407, 4.408, 4.409, 4.410, 4.411, 4.412, 4.413, 4.414, 4.415, 4.416, 4.417, 4.418, 4.419, 4.420, 4.421, 4.422, 4.423, 4.424, 4.425, 4.426, 4.427, 4.428, 4.429, 4.430, 4.431, 4.432, 4.433, 4.434, 4.435, 4.436, 4.437, 4.438, 4.439, 4.440, 4.441, 4.442, 4.443, 4.444, 4.445, 4.446, 4.447, 4.448, 4.449, 4.450, 4.451, 4.452, 4.453, 4.454, 4.455, 4.456, 4.457, 4.458, 4.459, 4.460, 4.461, 4.462, 4.463, 4.464, 4.465, 4.466, 4.467, 4.468, 4.469, 4.470, 4.471, 4.472, 4.473, 4.474, 4.475, 4.476, 4.477, 4.478, 4.479, 4.480, 4.481, 4.482, 4.483, 4.484, 4.485, 4.486, 4.487, 4.488, 4.489, 4.490, 4.491, 4.492, 4.493, 4.494, 4.495, 4.496, 4.497, 4.498, 4.499, 4.500, 4.501, 4.502, 4.503, 4.504, 4.505, 4.506, 4.507, 4.508, 4.509, 4.510, 4.511, 4.512, 4.513, 4.514, 4.515, 4.516, 4.517, 4.518, 4.519, 4.520, 4.521, 4.522, 4.523, 4.524, 4.525, 4.526, 4.527, 4.528, 4.529, 4.530, 4.531, 4.532, 4.533, 4.534, 4.535, 4.536, 4.537, 4.538, 4.539, 4.540, 4.541, 4.542, 4.543, 4.544, 4.545, 4.546, 4.547, 4.548, 4.549, 4.550, 4.551, 4.552, 4.553, 4.554, 4.555, 4.556, 4.557, 4.558, 4.559, 4.560, 4.561, 4.562, 4.563, 4.564, 4.565, 4.566, 4.567, 4.568, 4.569, 4.570, 4.571, 4.572, 4.573, 4.574, 4.575, 4.576, 4.577, 4.578, 4.579, 4.580, 4.581, 4.582, 4.583, 4.584, 4.585, 4.586,

(21) פתי ה' מעמ' 21 ואילך.

(22) עבודתו של יסו בשאלות בירושין (פתי ה' 32 - 31) היתה העמדה של בית שמאי, ומצאה לה בסוי בתוך מסגרת ההלכה. וכן השגותיו בעניני שבועה ועיקרי אי האלמות שלו (פתי ה' 39-33), גם באלו הסכימו הרבה מן הפרושים באותה תקונה.

(23) לוקס יב' 32.

(24) מוקוס י"ב 17.

(25) אל הקורנינתיים' (אגרת ראשונה) א' 7 ואילך. ד' 5.2 וז' 29 ואילך. אל הרומיים, יב' 11 ואילך, אל התסלוניקיים' (אגרת ראשונה) ג' 13, ד' 15-18.

(26) אל התסלוניקיים' (אגרת ראשונה) ה' 1 ואילך.

(27) אל הקורנינתיים' (אגרת ראשונה) ס"ו 12 ואילך.

(28) מעשי השליחים' י"ט 4.

(29) מעשי השליחים' י"ט 5 - 3.

(30) מעשי השליחים' י"ח 25.

(31) *Didache* פרק $\overline{XV}$ הסוה פתי כ"ה 1 ואילך.

(32) פלביוס, מלחמות היהודים 5.2 $\overline{VI}$.

(33) סס. 5.4.

(34) *Tacitus* גברי ויפיים' 13 $\overline{V}$.

(35) *Senonius* חיי אספסינוס' סס' 4.

(36) מסכת ברכות כ"ח ע"ב.

(37) מס' סנהדרין ³ ע"ב.

(38) מס' סנהדרין צ"ט ע"א.

(39) מס' סנהדרין צ"ד ע"א. גיגר סבור שחזקיה הנזכר כאן הוא חזקיה הגלילי

שנהרג בידי הורדוס, אבי יהודה מיסדה של מפלגת הקנאים. בנו של יהודה, מנחם, מלא תפקיד חשוב במרד של שנת 66. אפשר שמספחה זו התיחסה על בית דוד והנחה שאימות משיחיות (ראה *Jüdische Zeitschrift* VIII עמ' 35 ואילך.).

(40) מס' סנהדרין צ"ט ע"א. ראה את הדיון בקסע זה ב"אגרות התנאים" של אבן, חלק ראשון, עמ' 102-3 ובהערות.

(41) מס' מכות כ"ד ע"א ז"ק.

(42) עיין גם בפסיקתא רבתי א" הוצאת (איש שלום) פרידמן, דף 4' ע"א.

(43) ראה מס' סנהדרין צ"ט ע"א; וכן פסיקתא רבתי פיק א".

(44) ראה מאמרו של בורנסניין "תאריכי ישראל", בהתקופה' ס' עמ' 222 ואילך, וכן ספרו של מאהל ~~Handbuch der jüd. Chronologie~~ *Handbuch der jüd. Chronologie* עמ' 156.

(45) מס' סנהדרין צ"ז ע"א.

(46) עזרא ד', י"ד 48.

- 3 -

(47) ש"נ ג' א"י. ראה גם *The Apocalypse and Pseudopigraph, Charles* ב' ע' 552.

(48) עזרא ד'; ד' 26, ראה גם את החרוזים 44-50:

"האש והסופה חלפו עברו,

רק העשן והנספים נותרו".

וה' 55: "חבל זקנה".

(49) ש"ס, י"ב 32 - 27.

(50) ברוך השני כ"ג 7.

(51) ש"ס, ט"ח 4.

(52) ש"ס פ"ה 10.

(53) פלביוס, נגד אפיון, ספר א' 1.

(54) ירושלמי, ברכות ב' ה' ע"א; מדרש איכה רבה א' 57.

(55) ראה להלן עם" (26).

(56) ס"ט אבנוססין *De civ. 30-5* (St. Augustine) ~~30-5~~ *XXII* 30.5.

(57) *To Antolycus, Theophilus* ספר שלישי פרקים 20-28.

(58) ראה להלן עם" (34).

(59) קלמנס איש אלכסנדריה *Stromata* ספר ראשון, פרק 21.

(60) יוליוס אפריקנוס קסע ראשון, "מחמשת ספרי דברי הימים".

(61) ראה ברך *II Monatschrift* עמ' 433.

בעל הרשומות המוסלמי אלבירוני (973-1048) מעיד, שאף בימיו וסילו פלומדים נוצרים על היהודים אשמה זו. הוא כותב: "הנוצרים מקסרגים על היהודים שמעטו את חשבון השנים על מנת שהופעתו של ישו תחול באלף הרביעי, באמצעה של תקופת שבעת אלפי השנים שהיא תקופתו של העולם לפי סברתם, כדי שזמן זה לא יחול בזמן שבו עתיד היה ישו להוולד מבתולה טהורה בקץ הימים, כמו שנבאו הנביאים שאחרי משה *The Chronology of Ancient Nations*." ווצ" *C.E. Suchan* לונדון 1879, ע' 8.

(62) מס' סנהדרין צ"ס ע"א.

(63) אנו מקבלים את הצוסח שבמדרש תהלים צ' 17, ולא אותו של הברייתא במס'

סנהדרין צ"ס ע"א, ששם נאמר "ר"י", הקובע תאריך אחר.

(64) אנו מקבלים את סברתו של קלוזנר: במקום שפלאי, אמורא בן המאה השלישית, צא

יש לקרוא ישמעאל, מבני דורו של רבי עקיבא (ראה "הרעיון המשיחי בישראל" עם" 25, הערה 1).

(65) מס' סנהדרין צ"ז ע"ב.

(66) " " צ"ז ע"ב.

(67) " " צ"ח ע"א.

(68) ראה להלן עם" (23).

(69) סדר אליהו רבה וסדר אליהו זוטא, וינה, 1902, במבוא, עם" 21 ועוד, פרק ב' (1).

(70) מס' סנהדרין צ"ז ע"ב.

(71) פלביוס, קדמוניות, ספר X 11.7.

- (72) פלביוס, קדמוניות' ספר $\bar{X}$ 10.4.
- (73) עזרא ד' י"ב 10.
- (74) מס' ראש השנה י"א ע"פ.
- (75) חכמת המסתורין של מרכבת השמים (יחזקאל א'). מס' חגיגה י"ד ע"ב.
- (76) ראה להלן עמוד (244) ואילך.
- (77) מס' שבת נ"ה ע"ב, מדרש רבה, במדבר כ"ג ג'.
- (78) מס' עבודה זרה ט"ז ע"ב.
- (79) מס' חגיגה יד' ע"ב.
- (80) מס' חגיגה יד' ע"ב.
- (81) ירושלמי, מס' ברכות ע"ב.
- (82) פיזסוקר, ליקוטי קדמוניות, תוספת, עם' 32.
- (83) מס' מועד קטן כ"ח ע"ב.
- (84) ראה גם ספר ברוך השני ע' 3-5 :
- ויהיו שונאים זה לזה, ומתגרים איש באחיו, ומשל הנקלה בנכבד, והפחותים יתנשאו של אנשי שם, וימסרו הרבים בידי מעטים, וחדל אישים ירדה בתקיף, והעני יפרוץ מן העשיר, והעבריינים יתנאו על הגבורים. והחכם ידום וכסילים ידברו".
- (85) מס. סנהדרין צ"ח ע"א.
- (86) " " צ"ו ע"א.
- (87) בראשית ט"ו 13.
- (88) מדרש רבה, במדבר - יא' ג': "כגואל הראשון כך גואל האחרון".
- (89) מס' סנהדרין צ"ח א"א.
- (90) מדרש חהלים הוצ' בובר. תקלים צ' ¹² ~~13~~. הערה 93.
- (91) מס' עבודה זרה ט"ז ע"ב.
- (92) מס' סנהדרין צ"ז ע"ב.
- (93) מלחמות הנחשים הם נד מן המיתוס של סתהום, שבטויה הילסי נמצא בתנ"ך ביסעיה כ"ז 1. (ראה *The Evolution of the Messianic Idea*, W. O. E. Oesterley פרק V). גוג ומגוג הם האויבים האגדיים של ישראל. הם יצביאו את צבאות עובדי האלילים בהתקפתם האחרונה על ישראל, אבל יוכו מכה נצחת.
- (94) מס' סנהדרין צ"ז ע"ב.
- (95) " " צ"ז א': מס' עבודה זרה ט"ז ע"א.
- (96) מדרש רבה, בראשית, פורשה ס"ב ¹³ ~~12~~.
- (97) *The Holy Roman Empire*, Bryce (97) עם' 3.
- סינכרוניות זו של קצים בין היהודים לבין הנוצרים אינה יוצא מן הכלל. היא חוזרת שוב, כפי שנראה, במאה העשירית, השתים עשרה והשבע עשרה.
- (98) מדרש רבה, בראשית מ"ב א"א.
- (99) מס' סנהדרין צ"ח א"א ע"ג.

- 5 -
- (100) פס' ברכות ח' ע"ב .
- (101) מדרש רבה, איכה א' [יג]. ~~והוא נקרא~~
- (102) "ובשנת חשפ' א איתסרו כל ^(כ) כנשתא דבב' אגרת לרב' שירא באון, הוצ' Med. Jew. Chro. יתן 4 , עמ' 34
- (103) ראה, J. E. XI, י"ז 64.
- (104) ראה להלן, עמ' (197).
- (105) ראה לעיל עמ' (11) ואילך.
- (106) חזון יוחנן' א' 7.
- (107) שם. ג' 11 וכב' 7, 20.12.
- (108) שם. י"ד 7.
- (109) אגרת קלמנס מרומא, פרק 23.
- (110) חנקוק ב' 3.
- (111) מלאכי ג' 1.
- (112) ברנבאס, פרק 4.
- (113) שנ פרק 21.
- (114) The Early History of the Christian Church, Abbé Duchesne, יתן I, עמ'. 197.
- (115) שנ, הערה 1.
- (116) De Incarnatione, Athanasius, פרק XXXIV בחור Fathers and Post Nicene Second Series
- (117) ד'ם פתי כ"ד 15; פרקוס י"ג 14.
- (118) דניאל ז' 13.
- (119) חזון יוחנן' י' 5-6.
- (120) ראה קריאלוג' פרק 22.
- (121) קלמנס איש אלכסנדריה = אלו Stromata ספר I פרק 21.
- (122) דניאל ט' 24.
- (123) דניאל ח' 14.
- (124) תרטוליאן, חשובה ליהודים, פרק 8. (Tertullian)
- (125) איוב מ"א 4.
- (126) De Principiis, (Origen), ספר IV פרק 1.
- (127) דניאל ח' 9.
- (128) Hippolytus קטעים מתוך פרושן על דניאל השני.
- (129) שם.
- (130) Cathedrical Lecture, Cyril, בחור XV, Nicene and Post-Nicene Fathers
- (131) פרק 8.
- (132) פרק 3.
- 133 אפרק 6.
(133) יתן 6.

(לפרק ב' עמ. 48 בספר)

(7) אותיות דרבי עקיבא.

סופם אותיות דרבי עקיבא, או יסוד אלף-בית שבספריה אלמנזי, שלא נשתמר בדינו אלא קטע סמנו, והוא חבור על סוד אותיות האלף-בית העברי, ואנו מוצאים בו חשבון קץ ברוי. "לכשיצאו ת'ת שנה לחרבן בית שני מחמסין בני קדר... לסוף רצ"ה שנה לפני הנויים (מנין ההג'רה - 622 לסה"נ) פלכותו מסחלקת מן העולם... לסוף ש'ד שנה לחשבונן בא בן דוד אם ירצה הקב"ה" ברי שבעל הקטע הזה היה מצפה לביאת המשיח בשנת 926 לסה"נ.

פ ר ק ג'

הקופת מסעי הצלב (המאה הי"א - הי"ב)

א. רקע הקופה

הפורעניות הקשות שנרחשו על קהלות היהודים בצפון מערב אירופה בעקבות מסעי הצלב שחשבו - אלו הפורעניות שלא היו כמותן להרס בכל האלף הראשון \$\$\$ לחורבן הבית - מצאו את תגובתן בתגבורת התקפת המשיחיות של אותם הימים. המוניות מסע הצלב הראשון (1096 לסה"נ) שספו ועברו דרך מושבות היהודים שבין הרינוס למוזל, וההריבון, בעיקר נסעו מידו של האספסוף הבוזז וסובח קהלות סז, שפיר, ורטיזה, סנכצה, קלן וסריר, כארבעת אלפים יהודים נהרגו או שלחו יד בנפשם. האימה החשכה של אותם הימים בוקעת ועולה סחוך מפליחות, הקינות והזכרונות שנשמרו והגיעו לידינו.

וסוזר הדבר, אותה שנת 1096 - שנת מסע הצלב הראשון - הייתה מקובלת

כשנה היעודה לנאולה.

א. שלמה בן שמעון (המאה הי"ב), רושם הקורות של מסע הצלב הראשון,

סוכיר תקוה עזה זו שהייתה מקננת בלבות בני דורו: "ויהי בארבעת אלפים ושמונה

סאות וחמשים ושת שנה, שנת אלף ועשרים ושת לגלותנו, באחת עשרה שנה לסחזור

רנ"ו (1096), אשר אז קוינו לישועה ולנחמה כנבואת ירמיהו הנביא: "רנו ליעקב

שמחה וצחלו בראש הנוים" (ירמיה ל"א ז')¹ - ונחפוך הוא ליגון ואנחה, בכי וצחחה"².

נראה שזוהו השמוש המפורש הראשון בניסמריה לצורך חשוב הקץ בענין גלות רומי. קודם

לכן לא היו משתמשים אלא בתאריכים ובמספרים כהויחם, בארכן של תגלויות הקודמות

או בפסוקים המרמזים על מסך זמן. מכאן ואילך אין לך תיבה וצרוף תיבות - ואף אם קל שבקלים הוא זכר הנאולה בהן - שלא יתבעו בכח הנימטריה לנלות את צמנונותיהם. חורה זו מתפשטת במדה עצומה ביד, בלי ספק, עם התפשטותה ^{וגל} ~~התלכדת~~ בשטחים אחרים, ביחוד בקבלה ובבאור החנ"ך.

ב. ר' אליעזר ברבי נתן, (המאה ה'י"ב) בספר הזכירה שלו על גזרות (1096) ^{חנ"ו} מזכיר גם הוא כי השנה האחת עשרה למחזור המאתים חמשים וששה - 1096 לסח"נ - נחשבה לשנה נאולה. ~~אחת מחמשים וששה~~ ^ה גם בזולת שלו "אלהים באזנינו שמענו" ⁴.

"זמן אחר זמן נמשנו חכמה,
וארך הקץ וארוכה לא עלתה,
חשבון רנ"ו ליעקב חכינו ישע בעתה-

קוה לשלום ואין טוב, לעת מרפא והנה בעתה.
ג. ^{נ"ו} ~~עיון~~ ב' לקח טוב - ספר דרוש שנכתב בשנת 1097 ע"י ר' טוביה ברי אליעזר, בן קסטוריה שבבולגריה, - ~~הוא~~ ^{הוא} כי התקפת המשיחיות ^{הוא} ~~הוא~~ בשנת 1096 היו נפוצות ביותר. על שמות פרק נ' פסוק כ' הוא אומר: "ובשנה ארבעה אלפים ושמונה מאות וחמשים ושבע לבריאות אעולם, שהוא שנת אלף ועשרים ופסע לחרבן בית שני, שהוא שנה שנים עשר למחזור רנ"ו, אני טוביהו בנו של רבינו אליעזר בינותי בספרי אלהינו ואתנה את לבי על אורך גלותינו, כי אזלת יד, ואפס עצור ועזוב, והנה כלו כל הקיצים, ואין הדבר תלוי אלא בחשובה, כענין שנאמר אם תשוב ישראל נאזכר ה' אלי תשוב" (ירמיהו ד' א'), ואומר אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד ⁷ (ירמיהו ס"ו י"ט), ואנו מובטחים כי כימי מצרים יראנו נפלאות" ⁸.

ד. ר' בנימין בן ירח, המכונה בעל שם, שחי במחצית השנייה למאה האחת-עשרה) הוא מדבר על המקדש תחב ושם, זה אלף שנים ⁹ ~~הוא~~, ואנשר ¹⁰ היה עד ראייה למסע הצלב, כותב בפליחה שלו "אדברה וירוח לי" על הנאנץ שונאי ישראל מנאצים את היהודים;

"עתי נאלה מניתם וננסרו
ותקות החשועה פסקה וחלכה להן" ¹⁰

מסע הצלב השני עין בעין, בהיותו נער כבן שלש עשרה, ורשם את קורותיו, כמו

גם את קורות מסע הצלב השלישי, בסליחתו, "למי אוי למי אבוי ממדניסן", ¹⁷ על חורבן הקהלה היהודית בבילוא, שנה 1171, ופורץ בקריאת יאוש;

”ואני עוד סהי אצפח לחשיבי”

ביד בן-דוד וא"י חו הנביאן

ג. גם ר' חלל בן יעקב, ^{היה}במלחמה? אמוני שלמי ישראל, עליהם למוסף יום

כסור על חרוני בלוא, מיעוץ:

”קבל נא ציוני אל עלינו,

ח'יט ספלט וואצל עסך האב'ו:

חשב עירך ונוך במקדש בצביון -

1. שו"ת שו"ת בצ"ו

ד. ר' מנחם בן יעקב כותב גם הוא, בסליחתו המספרת על מאורע בופרד,

מקום שם טפלו על היהודים אשמת רצח¹² נוצריה אחת, שנמצאת נוסחה על שפת הרינוס,
הטילו אותם בנהר והטביעו¹³;

וואס אין אונז כדאס לחנאל

זכור משרתיך לא רצו להחנאלן"

מסעי הצלב דכאו אפ רוחם של היחודים בנרמניה. חייתם הוועו במובן החברתי

והסדיני, והלבבות נחמטו. הם נתפסו לרנש המועקה של אף-תוחלת ואף-מקלט,

הספספות ואסונות חתבל וגברו ~~המלחמה~~ וכל אלה הם קרקע פורה להצונות משיחים,

ולא זו בלבד, רגשנות מטפית קדמה למסעי הצלב ונלותה אליהם בעולם הנוצרי, ואי

אפשר היה לה שלא חרבק גם בעולם היהודי. ^{הא}תקפת ^{הב}תקופת אלה שנו לחסו בנצרות בשנת

ה' 1000, לא מסקו ולא שכבו במשך זמן מרובה לאחר כך, ושלאו תמיד נכבד למדי

במכונית למסע הצלב מאמינים היו מי? ארץ ישראל חייבת לבוא תחזי רשותם של

הנוצרים קודם ^{שנת ה'תש"ח} ~~שנת ה'תש"ח~~ כריסטוס שנית, ולפי ^{שנת ה'תש"ח} ~~שנת ה'תש"ח~~ שנית זו קרבו לבוא צריך היה

לבצע את כבוד הארץ במהירות, משך כל דורות פני הצלב פעמו ונצרות תקומה

משיחיות עזות וחסעירות באורח זר כל העולם כלו עמד על בהונותיו בצפיה, סמכה

לתסורות עצומות, ישראל גם הוא, היה בין המצפים.

ב. מחשבי הקצים

כפי שראינו מצאו מסעי הצלב את הדם בנמר התימה של תפלת ר' שמעון בר-יוחאי :
 "נסחרות דרבי שמעון בר יוחאי" ו"ספר דניאל".

כמו כן יש בידנו חלוצים מסוימים מאת ארבעה מראשי צבירה של המחשבה
 היהודית במאה האחת עשרה ובמאה השתים עשרה: (א) רש"י, (ב) ר' יהודה הלוי, (ג) ר'
 אברהם בר חיה, (ד) הרמב"ם, ~~והרמב"ם~~ ^{זכר} ~~לשלושה~~ מחשבי-קצים. מארבעה חלוצים, ^ל
 עמד רק רש"י לבדו במנע ישר עם מאורעות מסעי הצלב, הלוי, בר חיה והרמב"ם הושפעו
 מן הנגישות במדינות האיטליה ~~שהושפעו מן~~ ^{שהושפעו מן} השמועות המחרדות שהגיעו אליהם
 מאותן המדינות ששפזן הצלבנים.

שלושת דורשי הקצים שאין בידנו אלא עדות עקיפה למדרשיהם הם: (א) ר' שלמה
 בן גבירול, (ב) ר' חננאל בן חושיאל, (ג) ר' יוסף בן יצחק בכור שור, גם גבירול
 גם חננאל היו במאה האחת עשרה, ^{אך} ~~אך~~ בתקופה שקדמה למסע הצלב הראשון.

א. ר' שלמה בן גבירול (המאה ה'יא'). אבן עזרא, בפירושו על דניאל, פרק יא'
 פסוק ל', מעיר ~~עליו~~ ^{על} הרשב"ם ^{שעיר} את הקץ על דרך הכוכבים: "גם דברי רבי שלמה
 בן גבירול ז"ל רצה לקשור הקץ במחברת הנדולה עלי שני הכוכבים העליונים". אך
 חבורו של אבן גבירול, אם היה זה חבור (או, אפשר, קטע מסירוש על התנ"ך), שבו באו
 חשובים אלה, אבד לנו. זוהי הדוגמה הידועה הראשונה ^ל ~~ל~~נסיון לחשב את הקץ באמצעות
 של חכמת התכונה, מן המאה האחת עשרה ואילך הולכת שיטה זו ומתפשטת בין היהודים
 שהתעניינותם ~~במחשבת~~ ^{במחשבת} נדלה ומתגברת תחת ההשפעה הערבית.

ברם, בשירי הרשב"ם מרובים החרחורים וההעתרות בענין הקץ. דרך משל שיריו,
 "שוכב עלי מסת זחב בארמוני", "שחר עלה אלי, דודי ילך עמי", או "שער פתח, דודי,
 קומה פתח שער", מקום בו הוא מדבר גם על נגישות רומי (חזיר יער) גם על אלו של
 ערב (מרא), ומסיים במסקא:

"הקץ אשר נחתם חוסיף עלי מכאוב

לבי ואין מבי לי, ואני בער".

וביחוד פיוטו "שכולה אכולה למה תבכי", ¹¹ ~~הכתוב~~ בצורה דו-שיח בין האלהים

לכנסת ישראל. בו קובל ישראל:

"קצי נמשך וארץ חשכית".

"ועד אן תמשך ולות החלק"

"סתום וחתום מוי תפתרן"

והחשובה נחנת:

"הוחילי ענייה, כי עוד מעט"

אותה מחשבה על קרבתו של יום הנאולה מובעת בפיוטו שזומח נזומח בשבלח

שטופח²²;

"שמעי נא עניה יושבת ציון²³,

צפי לי וחכי, מהרה אנכי

אשלח מלאכי לפנות את דרכי²⁴."

וראי נחמס אבן נבירול לאותה תקופה שפעמה במחברו של "ספר זרובבל", אשר²⁵ אשר
כי המשיח²⁶ יבוא בשנת 1058. באחד משיריו רומז אבן נבירול על הקצים הרבים שחושבו
בעבר ונכזבו. בפיוטו "אמרה גולה וסורה" [יהוה, תשפת שלום לנו] הוא אומר²⁷:

"וכמה זמנים נחשבנו ועמך בגלות ישבו

ואויבים עלינו נסבו כי עתה יאמרו אין מלך לנו".

חשוביהם של חשנים הנותרים הניעו אלינו על ידי ציטטות בספריהם של אחרים.

ב. אותו של הננאל בן חושיאל (המאה ה'א) חובא אצל ר' בחיה בן אשר
בבאר התנ"ך שלו. הוא קובע כי המשיח²⁸ יבוא בשנת 1218 לסח"נ, אם ימצאו היהודים
ראויים²⁹.

ג. החשוב השני הוא אהרן של ר' יוסף בן יצחק בכור שור (המאה ה'ב),
פרשן ובעל תוספות מצרפת) שחובא אצל ר' יצחק הלוי בקאורו "פענח רזא". הוא יי
המאמין כי המשיח יבוא בשנת 1403 לסח"נ³⁰.

ד. רש"י (1105 - 1040) מוצא³¹ שהמקראות, דניאל, פרק ח' פסוק יד', ופרק
יב' פסוק יא'-יב' מורים ברור על שנת 1352 לסח"נ שהיא שנת הקץ. בפסוק יד', פרק
ח', נאמר: "ויאמר אלי עד ערב בקר אלפים ושלש מאות ונצדק קדש". יש לפתור ערב
ובקר בניס' חמש מאות ושבעים וארבע ועוד אלפים ושלש מאות הרי אלפים ושמונה
מאות וע"ד. "כיצד מכתן חשבון ערב ובקר אלפים ושלש מאות מיום רדת ישראל
למצרים? ר"י חיו במצרים ארבע מאות ושמונים מיום צאתם עד ויבן הבית ארבע
מאות ועשר היה הבית וע' שנה גלות בבל וד' מאות וכו' עמד בית שני" (הרי אלף
חמש מאות ותשעים שנה ממצרים עד לחרבן בית שני). "וחשבון זה כלה לסוף אלף
ור"ץ מיום חוסר החמיר והוא שנאמר בסוף הספר" (דניאל י"ב א'-י"ב). "החמיר
חוסר (לפי רש"י) שש שנים לפני החורבן" משמע באלף חמש מאות שמונים וארבע
שנה מאז גלות מצרים: "תן עליהם אלף ור"ץ של קץ היסין" "הרי לך חשבון ערב ובקר

ואלפים ונ' מאות' שבדניאל פרק ח' פסוק יד'. חבית חרב ב 68 לסה"נ המשיח עתיד, לפי רש"י, לבוא לסוף אלף ור"ץ שנה מיום הוסר התמיד', והתמיד הוסר שש שנים לפני החורבן' (משמע ב28 לסה"נ). חנה כי בן צפה רש"י לביאת המשיח בשנת 1352 לסה"נ.

בפרושו על סנהדרין צ"ז ע"ב, הוא מביא, בשמו של ר' שמואל בן דוד הלוי, חשוב אחר המיוסד על חסדרא: "האכלתם לחם דמעה וחשקמו בדמעות שליש"שבתהלים פרק פ' פסוק ו'. הוא אומר "כך מצאתי כתוב בשם הרב רבי שמואל בר דוד ז"ל". "קץ גלות אחרון זה יהיה לסוף ג' פעמים ת' שנים (כנגד גלות מצרים) ינ' פעמים ע' שנה כנגד גלות בבל דהיינו לסוף אלף ור' מאות ועשר שני". במלים אחרות, המשיח יבוא בשנת 1478 לסה"נ.

ה. ר' יהודה הלוי (1080-1141). רדיפות היהודים בסופה של המאה האחת עשרה ובמשך המאה השתים עשרה כלה, לא נצטמצמו בגבולותיה של צרפת וגרמניה. גורל היהודים שבכמה מארצות המסחר לא היה טוב מזה בהרבה. הלוי מסכם את ספור המעשה בשורה זן: "בין עם אדום ועפר (עפר הוא אחד מבני קטורה, בראשית כ"ה ד', מכאן כנוי לערב) נגדך מר אצרה". עם סוף ימיו כבשו הנוחים אחרי יסמדי אבן-חומרת (בן אמורה בלשון הראב"ע, שנת 1128) מיסד כת האלמוהדים את אפויקה הצפונית, התחילו רודפים את היהודים והתקדשו ¹⁷ ~~התקדשו~~ ¹⁸ ~~התקדשו~~ ¹⁹ ~~התקדשו~~ ²⁰ ~~התקדשו~~ ²¹ ~~התקדשו~~ ²² ~~התקדשו~~ ²³ ~~התקדשו~~ ²⁴ ~~התקדשו~~ ²⁵ ~~התקדשו~~ ²⁶ ~~התקדשו~~ ²⁷ ~~התקדשו~~ ²⁸ ~~התקדשו~~ ²⁹ ~~התקדשו~~ ³⁰ ~~התקדשו~~ ³¹ ~~התקדשו~~ ³² ~~התקדשו~~ ³³ ~~התקדשו~~ ³⁴ ~~התקדשו~~ ³⁵ ~~התקדשו~~ ³⁶ ~~התקדשו~~ ³⁷ ~~התקדשו~~ ³⁸ ~~התקדשו~~ ³⁹ ~~התקדשו~~ ⁴⁰ ~~התקדשו~~ ⁴¹ ~~התקדשו~~ ⁴² ~~התקדשו~~ ⁴³ ~~התקדשו~~ ⁴⁴ ~~התקדשו~~ ⁴⁵ ~~התקדשו~~ ⁴⁶ ~~התקדשו~~ ⁴⁷ ~~התקדשו~~ ⁴⁸ ~~התקדשו~~ ⁴⁹ ~~התקדשו~~ ⁵⁰ ~~התקדשו~~ ⁵¹ ~~התקדשו~~ ⁵² ~~התקדשו~~ ⁵³ ~~התקדשו~~ ⁵⁴ ~~התקדשו~~ ⁵⁵ ~~התקדשו~~ ⁵⁶ ~~התקדשו~~ ⁵⁷ ~~התקדשו~~ ⁵⁸ ~~התקדשו~~ ⁵⁹ ~~התקדשו~~ ⁶⁰ ~~התקדשו~~ ⁶¹ ~~התקדשו~~ ⁶² ~~התקדשו~~ ⁶³ ~~התקדשו~~ ⁶⁴ ~~התקדשו~~ ⁶⁵ ~~התקדשו~~ ⁶⁶ ~~התקדשו~~ ⁶⁷ ~~התקדשו~~ ⁶⁸ ~~התקדשו~~ ⁶⁹ ~~התקדשו~~ ⁷⁰ ~~התקדשו~~ ⁷¹ ~~התקדשו~~ ⁷² ~~התקדשו~~ ⁷³ ~~התקדשו~~ ⁷⁴ ~~התקדשו~~ ⁷⁵ ~~התקדשו~~ ⁷⁶ ~~התקדשו~~ ⁷⁷ ~~התקדשו~~ ⁷⁸ ~~התקדשו~~ ⁷⁹ ~~התקדשו~~ ⁸⁰ ~~התקדשו~~ ⁸¹ ~~התקדשו~~ ⁸² ~~התקדשו~~ ⁸³ ~~התקדשו~~ ⁸⁴ ~~התקדשו~~ ⁸⁵ ~~התקדשו~~ ⁸⁶ ~~התקדשו~~ ⁸⁷ ~~התקדשו~~ ⁸⁸ ~~התקדשו~~ ⁸⁹ ~~התקדשו~~ ⁹⁰ ~~התקדשו~~ ⁹¹ ~~התקדשו~~ ⁹² ~~התקדשו~~ ⁹³ ~~התקדשו~~ ⁹⁴ ~~התקדשו~~ ⁹⁵ ~~התקדשו~~ ⁹⁶ ~~התקדשו~~ ⁹⁷ ~~התקדשו~~ ⁹⁸ ~~התקדשו~~ ⁹⁹ ~~התקדשו~~ ¹⁰⁰ ~~התקדשו~~ ¹⁰¹ ~~התקדשו~~ ¹⁰² ~~התקדשו~~ ¹⁰³ ~~התקדשו~~ ¹⁰⁴ ~~התקדשו~~ ¹⁰⁵ ~~התקדשו~~ ¹⁰⁶ ~~התקדשו~~ ¹⁰⁷ ~~התקדשו~~ ¹⁰⁸ ~~התקדשו~~ ¹⁰⁹ ~~התקדשו~~ ¹¹⁰ ~~התקדשו~~ ¹¹¹ ~~התקדשו~~ ¹¹² ~~התקדשו~~ ¹¹³ ~~התקדשו~~ ¹¹⁴ ~~התקדשו~~ ¹¹⁵ ~~התקדשו~~ ¹¹⁶ ~~התקדשו~~ ¹¹⁷ ~~התקדשו~~ ¹¹⁸ ~~התקדשו~~ ¹¹⁹ ~~התקדשו~~ ¹²⁰ ~~התקדשו~~ ¹²¹ ~~התקדשו~~ ¹²² ~~התקדשו~~ ¹²³ ~~התקדשו~~ ¹²⁴ ~~התקדשו~~ ¹²⁵ ~~התקדשו~~ ¹²⁶ ~~התקדשו~~ ¹²⁷ ~~התקדשו~~ ¹²⁸ ~~התקדשו~~ ¹²⁹ ~~התקדשו~~ ¹³⁰ ~~התקדשו~~ ¹³¹ ~~התקדשו~~ ¹³² ~~התקדשו~~ ¹³³ ~~התקדשו~~ ¹³⁴ ~~התקדשו~~ ¹³⁵ ~~התקדשו~~ ¹³⁶ ~~התקדשו~~ ¹³⁷ ~~התקדשו~~ ¹³⁸ ~~התקדשו~~ ¹³⁹ ~~התקדשו~~ ¹⁴⁰ ~~התקדשו~~ ¹⁴¹ ~~התקדשו~~ ¹⁴² ~~התקדשו~~ ¹⁴³ ~~התקדשו~~ ¹⁴⁴ ~~התקדשו~~ ¹⁴⁵ ~~התקדשו~~ ¹⁴⁶ ~~התקדשו~~ ¹⁴⁷ ~~התקדשו~~ ¹⁴⁸ ~~התקדשו~~ ¹⁴⁹ ~~התקדשו~~ ¹⁵⁰ ~~התקדשו~~ ¹⁵¹ ~~התקדשו~~ ¹⁵² ~~התקדשו~~ ¹⁵³ ~~התקדשו~~ ¹⁵⁴ ~~התקדשו~~ ¹⁵⁵ ~~התקדשו~~ ¹⁵⁶ ~~התקדשו~~ ¹⁵⁷ ~~התקדשו~~ ¹⁵⁸ ~~התקדשו~~ ¹⁵⁹ ~~התקדשו~~ ¹⁶⁰ ~~התקדשו~~ ¹⁶¹ ~~התקדשו~~ ¹⁶² ~~התקדשו~~ ¹⁶³ ~~התקדשו~~ ¹⁶⁴ ~~התקדשו~~ ¹⁶⁵ ~~התקדשו~~ ¹⁶⁶ ~~התקדשו~~ ¹⁶⁷ ~~התקדשו~~ ¹⁶⁸ ~~התקדשו~~ ¹⁶⁹ ~~התקדשו~~ ¹⁷⁰ ~~התקדשו~~ ¹⁷¹ ~~התקדשו~~ ¹⁷² ~~התקדשו~~ ¹⁷³ ~~התקדשו~~ ¹⁷⁴ ~~התקדשו~~ ¹⁷⁵ ~~התקדשו~~ ¹⁷⁶ ~~התקדשו~~ ¹⁷⁷ ~~התקדשו~~ ¹⁷⁸ ~~התקדשו~~ ¹⁷⁹ ~~התקדשו~~ ¹⁸⁰ ~~התקדשו~~ ¹⁸¹ ~~התקדשו~~ ¹⁸² ~~התקדשו~~ ¹⁸³ ~~התקדשו~~ ¹⁸⁴ ~~התקדשו~~ ¹⁸⁵ ~~התקדשו~~ ¹⁸⁶ ~~התקדשו~~ ¹⁸⁷ ~~התקדשו~~ ¹⁸⁸ ~~התקדשו~~ ¹⁸⁹ ~~התקדשו~~ ¹⁹⁰ ~~התקדשו~~ ¹⁹¹ ~~התקדשו~~ ¹⁹² ~~התקדשו~~ ¹⁹³ ~~התקדשו~~ ¹⁹⁴ ~~התקדשו~~ ¹⁹⁵ ~~התקדשו~~ ¹⁹⁶ ~~התקדשו~~ ¹⁹⁷ ~~התקדשו~~ ¹⁹⁸ ~~התקדשו~~ ¹⁹⁹ ~~התקדשו~~ ²⁰⁰ ~~התקדשו~~ ²⁰¹ ~~התקדשו~~ ²⁰² ~~התקדשו~~ ²⁰³ ~~התקדשו~~ ²⁰⁴ ~~התקדשו~~ ²⁰⁵ ~~התקדשו~~ ²⁰⁶ ~~התקדשו~~ ²⁰⁷ ~~התקדשו~~ ²⁰⁸ ~~התקדשו~~ ²⁰⁹ ~~התקדשו~~ ²¹⁰ ~~התקדשו~~ ²¹¹ ~~התקדשו~~ ²¹² ~~התקדשו~~ ²¹³ ~~התקדשו~~ ²¹⁴ ~~התקדשו~~ ²¹⁵ ~~התקדשו~~ ²¹⁶ ~~התקדשו~~ ²¹⁷ ~~התקדשו~~ ²¹⁸ ~~התקדשו~~ ²¹⁹ ~~התקדשו~~ ²²⁰ ~~התקדשו~~ ²²¹ ~~התקדשו~~ ²²² ~~התקדשו~~ ²²³ ~~התקדשו~~ ²²⁴ ~~התקדשו~~ ²²⁵ ~~התקדשו~~ ²²⁶ ~~התקדשו~~ ²²⁷ ~~התקדשו~~ ²²⁸ ~~התקדשו~~ ²²⁹ ~~התקדשו~~ ²³⁰ ~~התקדשו~~ ²³¹ ~~התקדשו~~ ²³² ~~התקדשו~~ ²³³ ~~התקדשו~~ ²³⁴ ~~התקדשו~~ ²³⁵ ~~התקדשו~~ ²³⁶ ~~התקדשו~~ ²³⁷ ~~התקדשו~~ ²³⁸ ~~התקדשו~~ ²³⁹ ~~התקדשו~~ ²⁴⁰ ~~התקדשו~~ ²⁴¹ ~~התקדשו~~ ²⁴² ~~התקדשו~~ ²⁴³ ~~התקדשו~~ ²⁴⁴ ~~התקדשו~~ ²⁴⁵ ~~התקדשו~~ ²⁴⁶ ~~התקדשו~~ ²⁴⁷ ~~התקדשו~~ ²⁴⁸ ~~התקדשו~~ ²⁴⁹ ~~התקדשו~~ ²⁵⁰ ~~התקדשו~~ ²⁵¹ ~~התקדשו~~ ²⁵² ~~התקדשו~~ ²⁵³ ~~התקדשו~~ ²⁵⁴ ~~התקדשו~~ ²⁵⁵ ~~התקדשו~~ ²⁵⁶ ~~התקדשו~~ ²⁵⁷ ~~התקדשו~~ ²⁵⁸ ~~התקדשו~~ ²⁵⁹ ~~התקדשו~~ ²⁶⁰ ~~התקדשו~~ ²⁶¹ ~~התקדשו~~ ²⁶² ~~התקדשו~~ ²⁶³ ~~התקדשו~~ ²⁶⁴ ~~התקדשו~~ ²⁶⁵ ~~התקדשו~~ ²⁶⁶ ~~התקדשו~~ ²⁶⁷ ~~התקדשו~~ ²⁶⁸ ~~התקדשו~~ ²⁶⁹ ~~התקדשו~~ ²⁷⁰ ~~התקדשו~~ ²⁷¹ ~~התקדשו~~ ²⁷² ~~התקדשו~~ ²⁷³ ~~התקדשו~~ ²⁷⁴ ~~התקדשו~~ ²⁷⁵ ~~התקדשו~~ ²⁷⁶ ~~התקדשו~~ ²⁷⁷ ~~התקדשו~~ ²⁷⁸ ~~התקדשו~~ ²⁷⁹ ~~התקדשו~~ ²⁸⁰ ~~התקדשו~~ ²⁸¹ ~~התקדשו~~ ²⁸² ~~התקדשו~~ ²⁸³ ~~התקדשו~~ ²⁸⁴ ~~התקדשו~~ ²⁸⁵ ~~התקדשו~~ ²⁸⁶ ~~התקדשו~~ ²⁸⁷ ~~התקדשו~~ ²⁸⁸ ~~התקדשו~~ ²⁸⁹ ~~התקדשו~~ ²⁹⁰ ~~התקדשו~~ ²⁹¹ ~~התקדשו~~ ²⁹² ~~התקדשו~~ ²⁹³ ~~התקדשו~~ ²⁹⁴ ~~התקדשו~~ ²⁹⁵ ~~התקדשו~~ ²⁹⁶ ~~התקדשו~~ ²⁹⁷ ~~התקדשו~~ ²⁹⁸ ~~התקדשו~~ ²⁹⁹ ~~התקדשו~~ ³⁰⁰ ~~התקדשו~~ ³⁰¹ ~~התקדשו~~ ³⁰² ~~התקדשו~~ ³⁰³ ~~התקדשו~~ ³⁰⁴ ~~התקדשו~~ ³⁰⁵ ~~התקדשו~~ ³⁰⁶ ~~התקדשו~~ ³⁰⁷ ~~התקדשו~~ ³⁰⁸ ~~התקדשו~~ ³⁰⁹ ~~התקדשו~~ ³¹⁰ ~~התקדשו~~ ³¹¹ ~~התקדשו~~ ³¹² ~~התקדשו~~ ³¹³ ~~התקדשו~~ ³¹⁴ ~~התקדשו~~ ³¹⁵ ~~התקדשו~~ ³¹⁶ ~~התקדשו~~ ³¹⁷ ~~התקדשו~~ ³¹⁸ ~~התקדשו~~ ³¹⁹ ~~התקדשו~~ ³²⁰ ~~התקדשו~~ ³²¹ ~~התקדשו~~ ³²² ~~התקדשו~~ ³²³ ~~התקדשו~~ ³²⁴ ~~התקדשו~~ ³²⁵ ~~התקדשו~~ ³²⁶ ~~התקדשו~~ ³²⁷ ~~התקדשו~~ ³²⁸ ~~התקדשו~~ ³²⁹ ~~התקדשו~~ ³³⁰ ~~התקדשו~~ ³³¹ ~~התקדשו~~ ³³² ~~התקדשו~~ ³³³ ~~התקדשו~~ ³³⁴ ~~התקדשו~~ ³³⁵ ~~התקדשו~~ ³³⁶ ~~התקדשו~~ ³³⁷ ~~התקדשו~~ ³³⁸ ~~התקדשו~~ ³³⁹ ~~התקדשו~~ ³⁴⁰ ~~התקדשו~~ ³⁴¹ ~~התקדשו~~ ³⁴² ~~התקדשו~~ ³⁴³ ~~התקדשו~~ ³⁴⁴ ~~התקדשו~~ ³⁴⁵ ~~התקדשו~~ ³⁴⁶ ~~התקדשו~~ ³⁴⁷ ~~התקדשו~~ ³⁴⁸ ~~התקדשו~~ ³⁴⁹ ~~התקדשו~~ ³⁵⁰ ~~התקדשו~~ ³⁵¹ ~~התקדשו~~ ³⁵² ~~התקדשו~~ ³⁵³ ~~התקדשו~~ ³⁵⁴ ~~התקדשו~~ ³⁵⁵ ~~התקדשו~~ ³⁵⁶ ~~התקדשו~~ ³⁵⁷ ~~התקדשו~~ ³⁵⁸ ~~התקדשו~~ ³⁵⁹ ~~התקדשו~~ ³⁶⁰ ~~התקדשו~~ ³⁶¹ ~~התקדשו~~ ³⁶² ~~התקדשו~~ ³⁶³ ~~התקדשו~~ ³⁶⁴ ~~התקדשו~~ ³⁶⁵ ~~התקדשו~~ ³⁶⁶ ~~התקדשו~~ ³⁶⁷ ~~התקדשו~~ ³⁶⁸ ~~התקדשו~~ ³⁶⁹ ~~התקדשו~~ ³⁷⁰ ~~התקדשו~~ ³⁷¹ ~~התקדשו~~ ³⁷² ~~התקדשו~~ ³⁷³ ~~התקדשו~~ ³⁷⁴ ~~התקדשו~~ ³⁷⁵ ~~התקדשו~~ ³⁷⁶ ~~התקדשו~~ ³⁷⁷ ~~התקדשו~~ ³⁷⁸ ~~התקדשו~~ ³⁷⁹ ~~התקדשו~~ ³⁸⁰ ~~התקדשו~~ ³⁸¹ ~~התקדשו~~ ³⁸² ~~התקדשו~~ ³⁸³ ~~התקדשו~~ ³⁸⁴ ~~התקדשו~~ ³⁸⁵ ~~התקדשו~~ ³⁸⁶ ~~התקדשו~~ ³⁸⁷ ~~התקדשו~~ ³⁸⁸ ~~התקדשו~~ ³⁸⁹ ~~התקדשו~~ ³⁹⁰ ~~התקדשו~~ ³⁹¹ ~~התקדשו~~ ³⁹² ~~התקדשו~~ ³⁹³ ~~התקדשו~~ ³⁹⁴ ~~התקדשו~~ ³⁹⁵ ~~התקדשו~~ ³⁹⁶ ~~התקדשו~~ ³⁹⁷ ~~התקדשו~~ ³⁹⁸ ~~התקדשו~~ ³⁹⁹ ~~התקדשו~~ ⁴⁰⁰ ~~התקדשו~~ ⁴⁰¹ ~~התקדשו~~ ⁴⁰² ~~התקדשו~~ ⁴⁰³ ~~התקדשו~~ ⁴⁰⁴ ~~התקדשו~~ ⁴⁰⁵ ~~התקדשו~~ ⁴⁰⁶ ~~התקדשו~~ ⁴⁰⁷ ~~התקדשו~~ ⁴⁰⁸ ~~התקדשו~~ ⁴⁰⁹ ~~התקדשו~~ ⁴¹⁰ ~~התקדשו~~ ⁴¹¹ ~~התקדשו~~ ⁴¹² ~~התקדשו~~ ⁴¹³ ~~התקדשו~~ ⁴¹⁴ ~~התקדשו~~ ⁴¹⁵ ~~התקדשו~~ ⁴¹⁶ ~~התקדשו~~ ⁴¹⁷ ~~התקדשו~~ ⁴¹⁸ ~~התקדשו~~ ⁴¹⁹ ~~התקדשו~~ ⁴²⁰ ~~התקדשו~~ ⁴²¹ ~~התקדשו~~ ⁴²² ~~התקדשו~~ ⁴²³ ~~התקדשו~~ ⁴²⁴ ~~התקדשו~~ ⁴²⁵ ~~התקדשו~~ ⁴²⁶ ~~התקדשו~~ ⁴²⁷ ~~התקדשו~~ ⁴²⁸ ~~התקדשו~~ ⁴²⁹ ~~התקדשו~~ ⁴³⁰ ~~התקדשו~~ ⁴³¹ ~~התקדשו~~ ⁴³² ~~התקדשו~~ ⁴³³ ~~התקדשו~~ ⁴³⁴ ~~התקדשו~~ ⁴³⁵ ~~התקדשו~~ ⁴³⁶ ~~התקדשו~~ ⁴³⁷ ~~התקדשו~~ ⁴³⁸ ~~התקדשו~~ ⁴³⁹ ~~התקדשו~~ ⁴⁴⁰ ~~התקדשו~~ ⁴⁴¹ ~~התקדשו~~ ⁴⁴² ~~התקדשו~~ ⁴⁴³ ~~התקדשו~~ ⁴⁴⁴ ~~התקדשו~~ ⁴⁴⁵ ~~התקדשו~~ ⁴⁴⁶ ~~התקדשו~~ ⁴⁴⁷ ~~התקדשו~~ ⁴⁴⁸ ~~התקדשו~~ ⁴⁴⁹ ~~התקדשו~~ ⁴⁵⁰ ~~התקדשו~~ ⁴⁵¹ ~~התקדשו~~ ⁴⁵² ~~התקדשו~~ ⁴⁵³ ~~התקדשו~~ ⁴⁵⁴ ~~התקדשו~~ ⁴⁵⁵ ~~התקדשו~~ ⁴⁵⁶ ~~התקדשו~~ ⁴⁵⁷ ~~התקדשו~~ ⁴⁵⁸ ~~התקדשו~~ ⁴⁵⁹ ~~התקדשו~~ ⁴⁶⁰ ~~התקדשו~~ ⁴⁶¹ ~~התקדשו~~ ⁴⁶² ~~התקדשו~~ ⁴⁶³ ~~התקדשו~~ ⁴⁶⁴ ~~התקדשו~~ ⁴⁶⁵ ~~התקדשו~~ ⁴⁶⁶ ~~התקדשו~~ ⁴⁶⁷ ~~התקדשו~~ ⁴⁶⁸ ~~התקדשו~~ ⁴⁶⁹ ~~התקדשו~~ ⁴⁷⁰ ~~התקדשו~~ ⁴⁷¹ ~~התקדשו~~ ⁴⁷² ~~התקדשו~~ ⁴⁷³ ~~התקדשו~~ ⁴⁷⁴ ~~התקדשו~~ ⁴⁷⁵ ~~התקדשו~~ ⁴⁷⁶ ~~התקדשו~~ ⁴⁷⁷ ~~התקדשו~~ ⁴⁷⁸ ~~התקדשו~~ ⁴⁷⁹ ~~התקדשו~~ ⁴⁸⁰ ~~התקדשו~~ ⁴⁸¹ ~~התקדשו~~ ⁴⁸² ~~התקדשו~~ ⁴⁸³ ~~התקדשו~~ ⁴⁸⁴ ~~התקדשו~~ ⁴⁸⁵ ~~התקדשו~~ ⁴⁸⁶ ~~התקדשו~~ ⁴⁸⁷ ~~התקדשו~~ ⁴⁸⁸ ~~התקדשו~~ ⁴⁸⁹ ~~התקדשו~~ ⁴⁹⁰ ~~התקדשו~~ ⁴⁹¹ ~~התקדשו~~ ⁴⁹² ~~התקדשו~~ ⁴⁹³ ~~התקדשו~~ ⁴⁹⁴ ~~התקדשו~~ ⁴⁹⁵ ~~התקדשו~~ ⁴⁹⁶ ~~התקדשו~~ ⁴⁹⁷ ~~התקדשו~~ ⁴⁹⁸ ~~התקדשו~~ ⁴⁹⁹ ~~התקדשו~~ ⁵⁰⁰ ~~התקדשו~~ ⁵⁰¹ ~~התקדשו~~ ⁵⁰² ~~התקדשו~~ ⁵⁰³ ~~התקדשו~~ ⁵⁰⁴ ~~התקדשו~~ ⁵⁰⁵ ~~התקדשו~~ ⁵⁰⁶ ~~התקדשו~~ ⁵⁰⁷ ~~התקדשו~~ ⁵⁰⁸ ~~התקדשו~~ ⁵⁰⁹ ~~התקדשו~~ ⁵¹⁰ ~~התקדשו~~ ⁵¹¹ ~~התקדשו~~ ⁵¹² ~~התקדשו~~ ⁵¹³ ~~התקדשו~~ ⁵¹⁴ ~~התקדשו~~ ⁵¹⁵ ~~התקדשו~~ ⁵¹⁶ ~~התקדשו~~ ⁵¹⁷ ~~התקדשו~~ ⁵¹⁸ ~~התקדשו~~ ⁵¹⁹ ~~התקדשו~~ ⁵²⁰ ~~התקדשו~~ ⁵²¹ ~~התקדשו~~ ⁵²² ~~התקדשו~~ ⁵²³ ~~התקדשו~~ ⁵²⁴ ~~התקדשו~~ ⁵²⁵ ~~התקדשו~~ ⁵²⁶ ~~התקדשו~~ ⁵²⁷ ~~התקדשו~~ ⁵²⁸ ~~התקדשו~~ ⁵²⁹ ~~התקדשו~~ ⁵³⁰ ~~התקדשו~~ ⁵³¹ ~~התקדשו~~ ⁵³² ~~התקדשו~~ ⁵³³ ~~התקדשו~~ ⁵³⁴ ~~התקדשו~~ ⁵³⁵ ~~התקדשו~~ ⁵³⁶ ~~התקדשו~~ ⁵³⁷ ~~התקדשו~~ ⁵³⁸ ~~התקדשו~~ ⁵³⁹ ~~התקדשו~~ ⁵⁴⁰ ~~התקדשו~~ ⁵⁴¹ ~~התקדשו~~ ⁵⁴² ~~התקדשו~~ ⁵⁴³ ~~התקדשו~~ ⁵⁴⁴ ~~התקדשו~~ ⁵⁴⁵ ~~התקדשו~~ ⁵⁴⁶ ~~התקדשו~~ ⁵⁴⁷ ~~התקדשו~~ ⁵⁴⁸ ~~התקדשו~~ ⁵⁴⁹ ~~התקדשו~~ ⁵⁵⁰ ~~התקדשו~~ ⁵⁵¹ ~~התקדשו~~ ⁵⁵² ~~התקדשו~~ ⁵⁵³ ~~התקדשו~~ ⁵⁵⁴ ~~התקדשו~~ ⁵⁵⁵ ~~התקדשו~~ ⁵⁵⁶ ~~התקדשו~~ ⁵⁵⁷ ~~התקדשו~~ ⁵⁵⁸ ~~התקדשו~~ ⁵⁵⁹ ~~התקדשו~~ ⁵⁶⁰ ~~התקדשו~~ ⁵⁶¹ ~~התקדשו~~ ⁵⁶² ~~התקדשו~~ ⁵⁶³ ~~התקדשו~~ ⁵⁶⁴ ~~התקדשו~~ ⁵⁶⁵ ~~התקדשו~~ ⁵⁶⁶ ~~התקדשו~~ ⁵⁶⁷ ~~התקדשו~~ ⁵⁶⁸ ~~התקדשו~~ ⁵⁶⁹ ~~התקדשו~~ ⁵⁷⁰ ~~התקדשו~~ ⁵⁷¹ ~~התקדשו~~ ⁵⁷² ~~התקדשו~~ ⁵⁷³ ~~התקדשו~~ ⁵⁷⁴ ~~התקדשו~~ ⁵⁷⁵ ~~התקדשו~~ ⁵⁷⁶ ~~התקדשו~~ ⁵⁷⁷ ~~התקדשו~~ ⁵⁷⁸ ~~התקדשו~~ ⁵⁷⁹ ~~התקדשו~~ ⁵⁸⁰ ~~התקדשו~~ ⁵⁸¹ ~~התקדשו~~ ⁵⁸² ~~התקדשו~~ ⁵⁸³ ~~התקדשו~~ ⁵⁸⁴ ~~התקדשו~~ ⁵⁸⁵ ~~התקדשו~~ ⁵⁸⁶ ~~התקדשו~~ ⁵⁸⁷ ~~התקדשו~~ ⁵⁸⁸ ~~התקדשו~~ ⁵⁸⁹ ~~התקדשו~~ ⁵⁹⁰ ~~התקדשו~~ ⁵⁹¹ ~~התקדשו~~ ⁵⁹² ~~התקדשו~~ ⁵⁹³ ~~התקדשו~~ ⁵⁹⁴ ~~התקדשו~~ ⁵⁹⁵ ~~התקדשו~~ ⁵⁹⁶ ~~התקדשו~~ ⁵⁹⁷ ~~התקדשו~~ ⁵⁹⁸ ~~התקדשו~~ ⁵⁹⁹ ~~התקדשו~~ ⁶⁰⁰ ~~התקדשו~~ ⁶⁰¹ ~~התקדשו~~ ⁶⁰² ~~התקדשו~~ ⁶⁰³ ~~התקדשו~~ ⁶⁰⁴ ~~התקדשו~~ ⁶⁰⁵

הנביא מנחם. ועתה הנה כבר עבר הזמן הזה ומשיחכם עוד טרם הופיע¹.

זמן מועט לאחר שנת הנאולה המשוערת של הלוי, בשנת 1147, היא שנת מסע הצלב השני, צלח עבר-אל-מוסין ובצ לספרד ופתח שם מנין שנות גזרה. בתי-כנסת ובתי מדרש נחרסו, נשים וילדים נסכרו לעבדות, נכסי העם הוחרסו, ויהודים רבים נאנסו לדת האיסלם, אירוניה מרה...

ו. רבי אברהם בר חייא (נפטר בשנת 1136) בן דורו של ר' יהודה הלוי, אספרונזוס, מתימטיקן ופילוסוף מיהודי ספרד, תופס מקום נכבד בין מחשבי הקצים. ספרו ²מג, מגלת המגלה, שהונה והוצא לאור רק בזמן האחרון⁽⁴⁸⁾, מעיד עליו שהיה מן הראשונים שספלו בשעור הקץ במדה רחבה ומקפת. דבריו שלמים הרבה יותר מדברי רב סעדיה גאון, זה האחר מכל קודמיו שחישובי הקץ הסתוקניים שלו הניעו לדינו. בר חייא, שכפי הנראה התעמק בכל מה שנכתב בענין זה עד ימיו⁽⁴⁹⁾, שפיע במה השפעה גדולה על הרבה ממחשבי הקצים שבאו לאחריו, ביחוד על שעורי הקץ של הרמב"ן ושל אברבנאל.

ר' אברהם בר חייא פותח בסניגוריה עזה על שעור הקץ. בנדר הסותר הוא "הכתוב ברשה לכל אדם... לדבר בו ולחקור עליו". וכל הראשונים היו מתעסקים בענין הזה... כאשר אחת מוצא בדברי רמב"ם... וכאשר עשה רבנו סעדיה גאון ז"ל... וכן רבים לפניו ולאחריו. והדבר הזה, מחזיק טובה גדולה לישראל; מאמץ את לבם באמונה ומוסיף להם בסחון ותקוה⁽⁵⁰⁾. וכן מנן בר חייא בחוקף על דרכי חשבוננו⁽⁵¹⁾ השוביו סיוסדים על ארבעה מקורות: (1) פרשת היצירה שבספר בראשית, (2) שאר פסוקים בתורה, (3) ספר דניאל, (4) איצטננינות⁽⁵²⁾. את הערך עיקרי מ"חם בר חייא לשני המקורות הראשונים; פחות מכך לשלישי, במעט-ם וערך קל ביותר למקור האחרון; ואין הוא חוקר בו אלא כאמצעי לשכנע את אלו הנחונים לחכמה הגוים שאין לשכנעם בדרך אחרת.

הנולם כולו לא נברא אלא בשביל ישראל⁽⁵³⁾, ואם העולם כלו נברא בשבילם ראוי הוא שיהיה כל מעשה בראשית רמז עליהם, ויהיו הדורות במסגרתם מאדם הראשון מסורים כנגד הקורות להם⁽⁵⁴⁾. שבוע הבריאה בא ללמדנו שהעולם יהא קיים ששת אלפי שנה, והאלף השביעי הוא שבת המשיח⁽⁵⁵⁾. כל יום מימי הבריאה נאמר כנגד 1000 שנה ממחזור העולם; כי יוסו של הקב"ה אלף שנים, ביתר דיוק 857 שנה, שנאמר, כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבר ואשמורה בלילה⁽⁵⁶⁾. אשמורה בלילה היא שליש הלילה, שהיא ארבע שעות⁽⁵⁷⁾. יוסו של הקב"ה הוא, אפוא,

6/7 מן 1000 שנה, שהן $857\frac{1}{4}$ שנה, ושבעת ימי הבריאה יעלו כנדר ששת אלפים שנה שהם ימות העולם ⁽⁴⁸⁾.

ושוב, כל יום ויום ראוי להתחלק שבעה חלקים, כמנין שבעת הימים, ויהיה כל חלק וחלק האחד מהם (כ-122 שנה) נקרא דור ⁽⁴⁹⁾.

באמצעות מכך של נפתולי ספרות מניע בר חייא לכלל מסקנותיו, והן: המבול בא לעולם בסופו של היום השני, משמע בשנת אלף תשי"ר לבריאה, התורה ניתנה עם סופו של היום השלישי, וביתר דיוק, בתחלת הדור השביעי ליום השלישי, משמע בשנת ב' אלפים תס"ח לבריאה ⁽⁵⁰⁾.

"ואם אתה בא לחקור מן המקום הזה על זמן הישועה - אומר בר חייא - הרי"אם יהיה ימי מספר שלשת הימים הנשארים מששת ימי המעשה כמספר הזה, יהיו ששת הימים ארבעת אלפים תתצ"ו שנה ויכול הוא... שיבוא הנואל בעת הזאת, "היא שנת 1136 לסה"נ. "והראוי לומר על הקץ הזה שהוא ראשון לעתים אשר מהם יחלו סימני הישועה להראות". וכן יכול אדם לסבור שמנין שלשת ימי המעשה נשלם לא בזמן מתן תורה אלא בעת שהשלימו לכבוש את הארץ, והיא שנת ב' אלפים תצ"ה, והנאולה תחול אפוא בשנת ארבעת אלפים תתקצ"צ לבריאה, היא שנת 1230 לסה"נ. "והחשבון הזה - אומר בר חייא - הוא תקיף ובכולם".

ושוב, ממשיך בר חייא, יכול אדם למעון כדן בדברים כח 68 נאמר: "והיה כאשר שש" עליכם להיטיב אתכם... כן ישיש" עליכם להאביר אתכם... "ואנו למדין מן הכתוב הזה שזמן הגלות יארך כזמן הסובה שבאה לישראל, תחלת הסובה והגדולה לישראל היא מתן תורה בשנת ב' אלפים תס"ח לבריאה, ונתפרדה הגדולה בגלות סימנס בשנת ג' אלפים תתכ"ח, ימי הסובה ארכו אפוא 1380 שנה, ו"הימים אשר אינם טובים" ימשכו אפוא גם הם 1380 שנה כנגדם, משמע עד שנת ה' אלפים ר"ח, היא שנת 1448 לסה"נ. ו"זו היא דרך המרחיק (את הנאולה) אשר אין לך דרך רחוקה ממנה". לפי למעלה מכך לא יוכל הנואל להתאחר ⁽⁵¹⁾.

ויש עוד חשבון רביעי, ימות העולם הם ששת אלפים, התורה ניתנה לישראל בשנת ב' אלפים תס"ח לבריאה, בסופו של היום השלישי. "ישאר בידיך שלשת אלפים תקנ"ב (3552) שנה ל א ר ב ע ה ימים שנשארו מן העולם, ויהיה חלק יום האחר מהם תתק"ח (890) שנה, ואנו מוצאים חרבן בית ראשון בשנת שלשת אלפים של"ח, 2890 שנה לאחר מתן תורה, "והזמן הזה הוא סוף היום הרביעי". "אם כן הוא יהיו שני הימים, יום חמישי ויום ששי, אלף תש"פ שנה (1780 = 890x2)". ו"יהיה ערב יום הששי, אשר אנו מיהלים בו את הישועה והנאולה שנת חמשת אלפים קי"ח

שנה"ל, היא שנת 1358 לסה"נ. "ואנו בוסתים בו - כותב בר חיא - כי בו תבוא הנאולה ולא תתאחר"⁽⁵³⁾. כך הוא בערך גם הקץ ששער רש"י. עוד נזכר כי שנת 1358 נעשתה מקובלת על מחשבי הקצים שבאו לאחר זמן. על יסוד הבריאם שבמסכת עבודה זרה דף כ' ע"א ובסנהדרין צ"ז ע"א, "שית אלפי שנה הוה העולם...", ודניאל י"ב 12, מסיק בר חיא עוד קץ חמשי, שנת 1403 לסה"נ, וגם זו נעשתה לשנת קץ מקובלת⁽⁵⁴⁾.

בר חיא מפרש את פסוקי הקץ שבספר דניאל ומפיק מהוכח אותם הקצים. המספר 2300⁽⁵⁵⁾ אפשר למנותו מבנין בית ראשון (שנת ב' אלפים תתקכ"ח) והקץ יחול אפוא בשנת ה' אלפים רכ"ח, היא שנת 1468 לסה"נ; וכן אפשר למנותו "מן העת אשר עלה בלב דוד המלך לבנות את הבית", עשרים שנה קודם לכן, והקץ יחול אפוא בשנת 1448 לסה"נ⁽⁵⁶⁾. המספר 1290⁽⁵⁷⁾ יש למנותו מחורבן בית שני (68 לסה"נ). הקץ יחול אפוא בשנת 1358 לסה"נ. המספר 1335⁽⁵⁸⁾ המאוחר ממנו בשעור 45 שנה מדבר על מלכות מלחמות גוג ומגוג, העתידות לבוא בתחלת ימות המשיח ולהסתיי 45 שנה⁽⁵⁹⁾.

בר חיא מצמדק על שהוא פונה בחשבונותיו לחכמה האיצטננות. **פראיות** ששהביא תהלה, "דרושים מכתבי הקודש" ו"מדברי חכמים ונביאים". מספיקות הן, ולא היה בא "לחבר דברי קודש עם דברי חול", ה"חשובים מסענות חבלי הנזים" אלא מתוך שהוא מבקש לשכנע את העוסקים בחכמה היצוניה, שלא "יעלה בלבם שמה דעת חכמי הנזים תהיה חזקה עלינו". וכן רואה הוא חזק לכן ב'דברי רבותינו ו"ל שאינם מבטלים את החכמה הזאת".

כל החידושים הנדולות המתחדשות בעולם מתפרשות לבני אדם סדרן ההתחברות של ב' הכוכבים שבתאי וצדק, שהם עליונים בקיעיהם⁽⁶⁰⁾. בר חיא מראה את דברי ימי ישראל מיציאת מצרים ועד ימי, ומראה שמעמדם של שני אלו בגלגל המזלות מעיד על המאורעות החשובים שאירעו בחי העם. שלש מאות שנה לפנינו נקט אלכסנדר הערבי בתורת ההתברויות דומה ביותר לזו של בר חיא בהרצאת גורלה הפוליטי של מלכות הערבים, וכן נשת גם אבו-מעשר חלמידו⁽⁶¹⁾.

בר חיא מס מנדיר את חמשת סיני החבור של שבתאי וצדק: (א) ד ב ו ק ק ס ו ו, החוזר אחת ל 19 שנה, וחבור זה חל במזל החשיעי ממזל החבור הקודם לו. (ב) ד ב ו ק א ס צ ע י, החוזר אחת ל-60 שנה; (ג) ד ב ו ק ג ד ו ל, החוזר אחת ל-238 שנה, וחבור זה מתגלגל מן הסריגון אשר היה בו קודמו אל הסריגון הסמוך אליו; (ד) ד ב ו ק ר ב, החוזר אחת ל-953 שנה, והוא שב מן הסריגון

חשני אל הראשון; (ה) ד ב ו ק ע צ ו ס, החזור אחת ל-2859 שנה, הוא וחזא
חל שוב בצורה הראשונה, באותו מזל ובאותו סריגון⁽⁶⁰⁾.

ה ד ב ו ק ה ר ב של שבתאי וצדק במזל דגים, בסריגון המים, הוא בעל
חשיבות מיוחדת לישראל. לראשונה חל בשנת ב' אלפים שס"ח לבריאתה, והעיד על
יציאת מצרים וסתן תורה. דבוק זה לא יחזור אלא לסוף 2859 שנה, בשנת 2859
ה' אלפים וכו"ד, היא שנת 1464 לסה"נ⁽⁶¹⁾. בדבוק הנדול הי"ב, האחרון במחזור
הדבוק הרב, משמע בשנות 1464 - 1226 לסה"נ, תבוא הנאולה. ביתר דיוק,
המשיח ינלה בשנת שלש עשרה לדבוק הסמן השביעי באותו סריגון, היא שנת
1358 לסה"נ. ואולם, סימני הנאולה יתחילו להראות קודם לכן, בשנת 1129⁽⁶²⁾.
דבוק חותך אחר, הדבוק הי"א מסריגון העפר שיעמד במזל נדי, יחול בשנת 1186
לסה"נ ויעיד מלחמות רבות וצער רב בארץ ישראל ואדום וישמעאל⁽⁶³⁾. תחלת
מפלתם של ישמעאל תחול עשרים שנה לאחר כך, בשנת 1206 לסה"נ.

בשנת 1186 היו איוופה ואסיה, שנתקרבו זו לזו, מסוערות, נפל עליהן
פחד קץ העולם⁽⁶⁴⁾.

ז. הרמב"ם (1135-1204) גם הוא נפל קרבן למדוחי חשוב חקן, למרות מאמציו החוזרים ונשנים לקרב את הרעיון המשיחי אל השכל ולהסיר את הלבבות מאחרי חזיונות האחרית. הוא חי בשעת חרום, חשד היה נמוך והנזרות רוחות. הוא עצמו מתארם בדבריו: "נמשכו לנו שמד בקצוי העולם שמזרח ומערב ויהיו בני ישראל בתוך אלה מזה ואלה מזה" ⁶⁷ מובטח היה כי הנזרות אלו הן חבלי המשיח. (אין ספק להיות אלו [הנזרות] חבלי המשיח). ⁶⁸ לברי כי רבים הסכימו לדעתו. ב"מאמר קדוש השם" הוא מדבר על היהודים הרבים המסרבים שלא כדין לעזוב ארצות מנוריהם, סקום שם נאנסו לקבל עליהם את האיסלם, מתוך שהם סבורים שהמשיח קרוב ^{אלהם} ~~הם~~ (עוברין ומחסיאין זולתו, אלה שמפתין עצמן ואומרין שיעמדו במקומן, מקומות שיראה כי התורה תפסוק והוא אינו יכול להעמיד דתו, עד שיבוא המלך המשיח).

[illegible]

ונבואה זו נאמרה בשנת הארבעים לצאתם מארץ מצרים ותמצא התחלת החשבון עד אותה
 העת אלפים ותפ"ח שנה שהסימן בהפ"ח גאולים. ולפי החקש הזה והפרוש הזה תחזור
 הנבואה לישראל בשנת ארבעת אלפים תתק"עו ליצירה (היא שנת 1216 לסה"נ) ואין ספק
 שחזרה הנבואה היא הקדמה המשיח - (זהו יותר אמתי מכל חשבון שנאמר בשום קצו).
 אפשר שנבואה זו של הרמב"ם ונבואתו של ר' חננאל בן חושיאל^{הן} הן שחעירו
 את רוחם של שלוש מאות רבני צרפת ואשכנז להפליג בשנת 1211 לירושלים מתוך צפייה
 למשיח.⁷²

הקסם הנדול שנסכו חשובי-קצים אלו על היהדות במאה השתים עשרה, אפשר ללקוט
 עליו עוללות גם מתוך ספור מסעותיו של ר' פתחיה מרפיסבון (רנשבורג) שנכתב בסופה
 של המאה השתים עשרה. ⁷³ פתחיה ⁷⁴ את שנות 1170-1180. "בנינוה (היא מוסול) נ
 הוא כותב, "היה איש חזק בכוכבים ושמו ר' שלמה ובנינוה ובכל ארץ אשור ובבל
 החכמי" אין כמוהו בקי במזלו' ושאל לו ר' פתחיה מתי יבא משיח ואמר לו כבר ראיתי
 במזלות כמה פעמי' בבירור אבל ר' יהוד' חסיד לא רצה לכתוב פן יחשדוהו שהוא
 מאמין בדברי ר' שלמה.⁷⁵

א. בשנת 1096, עם בוא חלקות הראשונות של הצלבנים לביצנץ, היתה שם תנועה
משיחית גדולה, מתוך סכת אחד מן הנביזה, שסרסמו נויבאואר בשנת 1896 נראת שם
הופעת הצלבנים, קמה התרשנות גדולה בממלכת ביצנץ גם בין היהודים גם בין שאינם
יהודים, על אותות ומופתים המבשרים ביאת המשיח. יהודי צרפת שגרו שליח
לקושטא לקבל ידיעות מה-^{נא-מ-מ} ~~הה-מ-מ~~ ^{נא-מ-מ} אם אמנם הניעה שעת הנאולה, שבע עשרה קהלות מארץ
הכוזרים עזבו ~~ממדינת~~ ^{מדינת} ונסעו אל המדבר ^{למנוש} לחפש עם עשרת השבטים האובדים.
בסלוניקי סיפרו שנולה אליהו, רב אחד קבל מידו מסה, ואדם אחד היה בסלוניקי שש
עיתר בשני עיניו ונתמקח. קהלות שלמות ישבו בתענית והתפללו ועשן חשובה, ויהוד
רבים נחקצו בסלוניקי לצאת משם לארץ ישראל, גם 'ערלים' רבים נסו להאמין שי
המשיח ממשמים ובאים, מתאז פוטר היהודים מן הארנוניות וראו עצמם יושבים בבט
גדול.

נ. ד"ר מן פרסם קטע אחר מן חנניו⁷⁶, קטע המעיד על תנועות משיחיות בכוור
ובארם נהרים, שבהם בעקבותיהם של מסעי הצלב. שמו של מבשר המשיח בכוור הוא שלמה
בן דומי⁷⁷, ובנו, מנחם, היה המשיח עצמו. בעיר בעקובה שבארם נהרים, מחלך יום מבנד,
עמד איש אחר הידוע בשם בן שדר⁷⁷, והתנשא להיות המשיח אך לא עבר זמן מרובה והכליף
מבנד אסרנו. חסל. א"א. א"א. הינדיס גלי א"א. ד"א. ד"א. ד"א. ד"א.

שקר בתימן, בשנת 1172. הרמב"ם מסכים אותו מאורע בלשון זו:

"אלה בארץ תימן עמד איש אחד יש לדבר זה כ"ב שנה, ואמר שהוא שליחו של משיח
מישר דרך לפני ביאתו. ואמר להם כי המלך המשיח הוא יתנלה בארץ תימן, ונתקבצו אנשים
רבים יהודים וערבים עמו והיה מסבב בהרים והיה מטעה אותם ואומר להם תמיד בואו
עמי ונצא לקראת המשיח כי הוא שלחני אליכם לבשר דרך לפני. וכתבו אלי אחינו
שבארץ תימן כתב גדול והודיעו לי משפטו ודרכו וחדושו שחדש להם בתפלות ומה היה
אומר להם, ואמרו לי שכבר ראו מנפלאותיו כך וכך ושאלו לי על זה, ושבנתי כל הדברים
והכרתי מתוך דברי כתבם שאותו האיש העני חסר דעת אבל היה ירא שמים ואין בו חכמה
כלל, וכל מה שאומרים שעשה או נראה על ידו הכל שקר וכזב. ופחדתי על היהודים משם
והכרתי להם כמו שלשה קונדרסים בענין המלך המשיח וסימניו וסימני הזמן שיחראה בו
וזהרתי אותם שיזכירו זה האיש שמא יאבד הוא ויאבד הקהלות, כללו של דבר לאחר שנה
נתפס וברחו מסנו כל הנלויים אליו, ויאמר לו מלך אחד ממלכי הערבים אחד שתפסו מה
זאת עשית אמר לו אדוני המלך אמת אני אומר כי בדבר "עשיתי. אמר לו המלך מה
חסופת שלך. ענה ואמר לו אדוני המלך חתוך ראשי ואחר כך אני אחיה ואקום ואחיה
כבראשונה, אמר לו המלך אין לך סופת גדול מזה, ואם הוא כך אני וכל העולם נאמין
בודאי שדברייך כלם אמתים ושובים ונכוחים ושקר נחלו אבותינו חבל ואין במס מועיל.
מיד נזר המלך וצוה ואמר קחו לי חרב ויביאו החרב לפני המלך. וצוה וחתכו את ראשו
ונהרג אותו העני, תהא מיתתו כפרה עליו ועל כל ישראל, ונעשו היהודים ברוב המקומות
ממון גדול. ועד עתה יש שם חסרי דעת אומרים עתה יחיה ויעמוד מקברו, כך היו הדברים.⁷⁸

ה. ב"אגרת תימן" מזכיר הרמב"ם גם משיח שקר אחד שהופיע בפס בשנת 1127:
"וכן עמד איש במערב בפאס, היום מ"ד שנה ואמר שהוא מבשר שהמשיח יבא בשנה התיא; לא
נאמן דברו ועברו על ישראל בעבורו רעות, ספר ⁷⁹ מי שראה כלן.
תנועה משיחית זו אפשר שקמה בקשר עם תנועת המהדי אבן-תומות (מת בשנת
1130), מיסד כת האלמוהדיים ⁸⁰ עם האמונה המקובלת שהמשיח עתיד לבוא בחמש מאות שנה
להתנלות מחדש.⁸¹

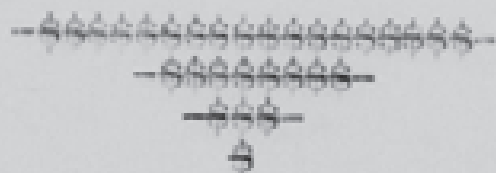
ו. משיח אחר נראה בספרד בשנת 1117. כעדותו של הרמב"ם: "וקודם זה כעשר שנים
עמד אחד, באנדלס, במדינת קרטובה, וחתפאר לומר שהוא משיח, וכמעט שלא היתה הריגה על
שונאי ישראל בעבורו".⁸²

ז. ועוד משיח אחד הופיע בשנת 1087 (תוך מחזור רנ"ו), נביא את דברי הרמב"ם:
"ולפניו בכמו ל' שנה עמד אחד בצרפת וחתפאר שהוא משיח ועשה אותות, לפי מה שנאמר,
וחרנוחו הצרפתים וחרנו עמו קהל גדול מישראל".⁸³

ה. הספואר שבכל משיחי השקר באותה תקופה הוא דוד אל-רואי, שקם בשנת 1147, בימי קסע הצלב השני. הרפתקן היה, בעל כשפים ואיש מלחמה, נגלה על יהודי בבל כמשיח, ומיד רבו הנוהים אחריו. בספר מסעותיו מסכת ר' בנימין מסולידה, מבני אותו דור, את ^{כ"ג} ~~משיח~~ אל רואי בלשון זו: "ועלה בדעתו להרים יד במלך פרס ולקבל ~~היהודים~~ היושבים בהרי חפתון ולצאת ולהלחם בכל הנוהים וללכת לחפוש ירושלים. והיה נותן ליהודים סימנים באותות ואומר להם כי השם שלחני לכבוש ירושלים ולהוציא אהבם מתחת עול הנוהים והאמינו בו מקצת יהודים וקראו אותו משיחנו".

אל-רואי קרא לאנשיו לעשות מלחמה עם חילות השלטון מוקספי וללכוד את מצודת עמאדיה, עיר מולדתו שבקורדיסטן. כל השאר הידוע עליו אינו אלא דברי אנדה. אדלר ¹⁴ משער ~~שאפשר~~ ~~ההוכחה~~ באותה מקשה ונהדג. ר' בנימין מסולידה מספר כי משלא נשמע אל-רואי לראשי היהודים שבבגדד ובמוסול, ~~אשר~~ ~~אחרדו~~ לשלום קהלותיהם, נלא שב מדרכו הרעה, נרצח ~~במסוף~~ ביד חמיו שקבל שוחד מאת מושל עמאדיה.

הנה כי כן יש בידנו עדות לשמונה תנועות משיחיות, לכל הפחות, בימי שלשת מסעי הצלב הראשונים: (א) 1096 - ביצנץ: (ב) 1096 (ז) - כוזר וארם נהרים; (ג) 1117 - ספרד; (ד) 1121 - ארץ ישראל; (ה) 1127 - מרוקו; (ו) 1147 - בבל; (ז) 1172 - תימן; (ח) התנועה המשיחית בצרפת בשנת 1087, שידמה משהו למסע הצלב הראשון. מסע הצלב הראשון התחיל בצרפת, והאויב היה מפוש צפיה עזה כמה זמן קודם שהתחיל המסע עצמו. ¹⁵

ה ע ר ו ת ל פ ר ק ג' .

- (1) ירמיהו לא', 7.
- (2) *Hon. Neubauer, Stearn, Heb. Berich. über die Judenverfolgungen während der Kreuzzüge*, 1 י' (3)
- (3) שם, עמ. 36-46.
- (4) הובא ב"ספר הדמעות" לברנפלד, כרך ראשון, עמ' רו' וכן ב"מבחר השירה מאת העברית לברודי את וינר, עמ' רכג-רכה.
- (5) דברים, לב', 36.
- (6) ירמיהו, ד', 1.
- (7) ירמיהו, סו', 19.
- (8) אנו משחמשים בנוסח כ"י פלורנץ. עיין במבוא של ש. בובר ל' לקט טוב' שיצא בעריכתו, וילנה, שנת 1879, 1924, עמ. 16.
- (9) "מבחר השירה העברית" לברודי, עמ' ריב-ריג.
- (10) כ' בנימין בן זרח, לא קבע קץ משלו. בפיוטו לשבת שלפני שבועות, הפותח במלים: אהלל בצלצלי שמע", הוא מביא מתוך "אותיות דרבי עקיבא" ש"עתיד העולם ליחרב בסוף ששת אלפים ותשעים ושלש שנים", משמע בשנת ו' אלפים צג', היא שנת 2333 לסה"נ: "בלוי וידוע היה לפני הקב"ה שני פעמים עתיד העולם ליחרב. אחד בימי דור המבול ואחר בסוף ששת אלפים ותשעים ושלש שנים". ד"ר גינציג (Ganzig) מניח בטעות כי הדברים אמורים בשנת הגאולה, וכי בן זרח מציע כאן שעור משל עצמו (עיין בספרו *Die Wandermänner im jüdischen Volke* עמ. 19).
- (11) "וועדו לקרן אפלה". עיין גרץ חלק ד' עמ. 436, הערה 1.
- (12) "ספר הדמעות", לברנפלד, עמ. קצג-קצז.
- (13) "מבחר השירה העברית", לברודי עמ. רכא-רכב.
- (14) תהלים י"ט, 5.
- (15) "מבחר השירה העברית" לברודי, עמ. רטו-ריז. וכן עיין צונץ *Synag. Poesie* עמ. 197.
- (16) "ספר הדמעות לברנפלד, עמ. רכא.
- (17) שם. עמ. רל'. עיין ב"עמק הבכא", הוצ' וינר (*Wiener*) לייפציג 1858, חגמ. I, 1.
- (18) שם עמ' רלו.
- (19) "אללי לי כי באו רגע", שם, עמ. רמא'.
- (20) גיברס, ראש מנזר נוגנט, בהוצאתו על פרשת מסע הצלב הראשון, שכתבה בין שנת 1108 לשנת 1112, מביא את כשאו של ואפיפיור אורבן בעד מסע הצלב, ואומר בגירסתו: "כי ברי שארמילוס (הוא האנטיכריסטוס) לא יעשה מלחמה עם היהודים, גם לא עם הגויים; אלא שיתנפל על הנוצרים כאשר יעיד עליו שרש שמו. ובאם לא ימצא שם נוצרי (דוגמת עכשיו שאין כמעט אחד מהם דר שם), לא יהא שם אדם שיתיצב בפניו, או שיהא אפשר לן להתגבר עליו כדין. ככתוב ב"ספר דניאל" ובמדרשי יורם ומפרש אותו, עתיד הוא ליטע אהליו על הר הזיתים, ובתחלה יהרוב לג' מלכי מצרים, אפריקי וכוש, בלי ספק בגלל היותם מחזיקים בדת הנוצרי. אכן דבר זה אי אפשר לו שיעשה כלל וציקר אלא אם כן תהיה דת הנוצרי נכונה במקומות שהעכו"ם שם עכשיו... ראו, הנה ספר הבשורה קורא: "והיתה ירושלים מרמס לגויים עד אשר ימלאו עתות הגויים".... עתות אלו אחינו האהובים, באמונת, שימלאו עתה, באם תגדע קרנם של הכופרים בידכם

"ובעזרה השם, עתה, שקץ העולם שמש ו בא, אף אם לא הוכנסו
הגויים בבריתו של האל(שכן כפי מה שנתבאר אצל השלוח עתידים רבים לפרוש מן
האמונה), מן המחייב הוא, כפי מה שנתבאר בנבואה, שיתחדש שלטונן של נוצרים
באותן מקומות, אם בידכם ואם ביד וולתכם אשר ייסב בעיני האל לשגרן קודם
שיבוא ארמילוס, כדי שימצאו לו לשורש הרעה, העתיד לתפוש שם את כסא המלוכה,
מי שהם משגב לאמונה, שיוכל להתגרות בהם". (ראה August C. Krey, The First Crusade, Princeton, 1921, עמ. 38-39.)

- (21) שירי הרשב"ג, כרך שני, בעריכת ביאליק ורבניצקי, עמ. 3, 37, 35. *Selected Religious Poems of Solomon ibn Gabirol, Davidson-Zangwill* עמ. 10, 7, 6.
- (22) שם, עמ' 11, (שם עמוד 22)
- (23) שם, עמ. 13, (שם, עמ. 25)
- (24) שם, עמ. 30, (שם, עמ. 30)
- (25) עיין להלן ר' בחיי בן אשר.
- (26) עיין להלן, ר' יצחק בן יהודה הלוי.
- (27) "שירי ריהל", בעריכת א. הרכבי, כרך א' עמ. 73.
- (28) שם, עמ. 57-58.
- (29) שם, עמ. 65.
- (30) עיין לעיל מתוך סופה של אגרת תימן, במקורה הערבי, נראה שבשנת 1068 קמה בצרפת תנועה משיחית גדולה.
- (31) מתוך שירו "יונת רחמים נדדה יערה" (שם, עמ. 60) הלוי כתבו בשנת 1132.
- (32) שם, כרך ב' עמ. 151, בשיר "נפת ונרדמת וחרד קמת".
- (33) שם.
- (34) "וילך (משיח בן יונף) אל בית המקדש אחר שיהיה ברשות אדום". "ספר האמונות והדעות" לרב סעדיה גאון, מאמר שמיני, סעיף ג'." ותחלתם שאדום יכבשו בית המקדש בעת הבאולה". שם סוף ד'.
- (35) "טעם וקנים", לקטו אליעזר אשכנזי, פרנקפורט ע'נ מיון, 1854, עמ. א. 61-59.
- (36) עיין "לקוטי קדמוניות" לפינסקר, עמ. 82.
- (37) עיין גרץ, חלק ד' עמ. 198. זמן מה קודם לכן בא יוסוף אבן שושאין - מיסד שושלת האלמוחידים בדרום ספרד - אל יהודי לוצינה בתביעת המרה על אותו יסוד. (שם עמ' 126).
- (38) "מגלת המגלה", הוצ' אדולף נוזננסקי; מבוא מאת יוליוס גוסמן, ברלין 1924.
- (39) שם, עמ. 84, 83, 2.
- (40) שם, עמ. 1-2.
- (41) שם, מעמ. 74 ואילך.
- (42) שם, עמ. 3.
- (43) מס' שבת, דף פ' ח עד עב'.

(44) מ.ה. עמ. 21-29. "ואם העולם כלו נברא בשבילם ואוי הוא שיהיה כל מעשה בראשית רמז עליהם ויהיו הדורות המנויים מאדם הראשון מסורים כנגד הקורות להם(עמ.74).

(45) שם. עמ. 19.

(46) תהלים, צ', 4.

(47) מס' ברכות, דף ג' צד א'.

(48) מ.ה. עמ. 20.

(49) שם.

(50) שם, עמ. 34.

(51) שם, עמ. 36.

(52) שם.

(53) שם, עמ. 37.

(54) שם, עמ. 46.

(55) דניאל ח', 14.

(56) מ.ה., עמ. 89-90.

(57) דניאל, י' ב, 11.

(58) דניאל, י"ב, 12.

(59) מ.ה. עמ. 107.

(60) שם, עמ. 116.

(61) ראה Steinschneider, Die heb. Übersetzungen des Mittelalters, 1893, עמ. 562-565; רכן Thorndike, History of Magic and Experimental Science, ניו יורק 1923, עמ. 648.

(62) מ.ה. עמ. 116-117. וכן אצל Efros, Pre-Tibbonian Philosophical Terminology, J. & R. New Series, XVII, עמ. 145-152.

(63) מ.ה. עמ. 119 ו-152.

(64) שם, עמ. 144.

(65) שם, עמ. 146.

(66) ראה Fritz Baer, Eine jüdische Messias-prophezie auf das Jahr 1196 und der dritte Kreuzzug

Monatschrift für Gesch. und Wissenschaft des Judentums, מאי-אפריל, מאי-יוני 1926.

(67) "קובץ תשובות הרמב"ם ואגרותיו", לייפציג, 1859, חלק ב', עמ. 1א.

(68) שם.

(70) "בן היוצר" המוזכר בפירושו: אבן עזרא על דניאל י' א, 31, עיין אגרת תימן, חוצ' Halaf עמ. 3 ו-4 הע. 202.

(71) "קובץ תשובות הרמב"ם ואגרותיו", חלק ב', עמ. ו' ב, 6א אותו חשוב, הפיוסד על במדבר כ"ג, 23, היה ידוע גם לר' אבדהם בר חייא, ולר' יהודה אלברגילוני, בן דורו ועירו. ראי' לכן שיהודי תימן היו מצפים לביאת הגואל בסוף המאה הי"ב, הוא ספר "בוסתן

אל עוקול" (שנכתב בשנת 1165 בידי התיאולוג התימני נחנאל אבן אלפיומי, אפשר אביו של אותו אבן אלפיומי, שאליו שגר הרמב"ם את אגרת תימן שלו.
 "ואנו מקוים כי קרוב הזמן, ברצון האל, שכן מצינו בפירוש פועד מועדים וחצי", והם "ערן ועדנין ופלג עדן", לפי אחד מסובי המפרשים. והוכחה לכך הוא מובנס, "דבוק ודבוקים וחצי הדבוק". והדבוקים מכוונים כנגד צדק, כמו שנראה ברור בחכמת הכוכבים. צדק הוא כוכבו של עמנו, ועם שיעבור באותם הדבוקים יביא הקב"ה שנוי במעמד העולם כולו, כמו שהבטיחנו. כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה ולא תזכרנה הראשונות. ולכך נתכוון הנביא באכרו, ובעת ההיא יעמוד מיכאל השר הגדול העמד על בני עמך". (בוסתן אל עוקול, הוצ' דוד לוין, ניו יורק 1908, עמ. 101).

(72) עיין "שבט יהודה", הוצ' וינר, עמ. 113.

(73) "סבוב ר' פתחיה מרגנשבורג", למברג, 1859, דף ב' ע'א.

(74) J. A. R. כרך X, עמ. 19-27. מאמרו של קופמן הדן בו, שם, כרך X, עמ. 139, הובא ב"החקופה" כ'ג, עמ. 253-59, במאמרו של מאן.

(75) R. E. J. כרך XLIX, עמ. 129-134.

(76) שם, כרך LXXI, עמ. 89-93.

(77) "איש אחד הירוע בבן שדר".

(78) אגרת לקהלת מרסיליה, הובא ב"קובץ תשובות הרמב"ם", לייפציג 1859, חלק ב', עמ. 26-א-ב. ראה גם ב *Hebrew Union College Annual*, כרך III, אצל אלכסנדר מרכס, עמ. 7-156.

(79) אגרת תימן, שם. ז'ב. H. 50.

(80) עיין לעיל עמ. (69).

(81) אגרת תימן, שם. שם.

(82) שם. שם. עמ. 51. עיין עמ. 57 הערה 30.

(83) "ספר מסעות ר' בנימין, פדנקפורט ע'נ מיינ, 1904, עמ. 72.

(84) J. E. ערך I עמ. 454-5.

(85) עיין אצל מאן, "החנועות המשיחיות בימי שלשת מסעי הצלב הראשונים". "החקופה" כ'ג, עמ. 243-261.

א. רקע התקופה.

בשנות 1200-1350 לא נתמעט חשוב הקצים כל ציקר. הזמנים לא היו כשרים לכך. אף שהרדיפות לא היו עכשיו ממושכות כל כך כמו במאה השתים עשרה, הנה היו תכופות ועזות. הנצרות הבקיעה אל המורים בספרד, וזם עליה באה אי-הסבלנות הדתית. המאה השלש עשרה היתה תקופתם של חמשת מסעי הצלב האחרונים (1204, 1218, 1228, 1248, 1270), ואירופה, אפריקה הצפונית ואסיה הקטנה היו נתונות בחבליה של אנדרלמוסיה בלתי פוסקת כמעט. מאה זו ראחה כמו כן בהחפשותיה של חרפת הכתם הצהוב, לפי פקודת המועצה הלטרנית בשנת 1216, ובשרפה הפומבית הראשונה של התלמוד. יד הכנסיה מתחילה כבדה והולכת על היהודים.

בצרפת התענו היהודים תחת ידו של לואי התשיעי. בשנת 1254 נגזרה גזרת ברוש, שאמנם בוטלה לאחר זמן. בשנת 1306 גורשו היהודים שוב, ונכסיהם הוחרמו, ובשנת 1320 חרת מסע הצלב של הרועים פרק דמים נוסף ברברי ימי היהודים בצרפת. לאחר שנה באו גזרות המצורעים. יהודי אנבליה נחחדשו עליהם גזרות ומצוקות פעם אחר פעם, ובשנת 1290 גורשו כלו. הפורעניות של ה'רינדפלייש' (1298) וה'ארמלדר' (1336) הבליטו את מצוקותיהם של יהודי גרמניה ואלזאס. כאמצע המאה הארבע עשרה סערה על פני אירופה המגפה השחורה, ובעקבותיה שורה ארוכה של פורעניות. באותו זמן בערך עוררו 'בעלי הפרגול' (הפלגלנסים) את האוכלוסיה נגד היהודים. קאיתן מאה וחמשים השנים שורה אנדרלמוסיה גמורה בחיי היהדות של מערב אירופה. אלפים נדרו מזרחה, לבוהמיה ולאוסטריה, לפולין ולליסא.

מבחינה רוחנית מסמנת המאה השלש עשרה את תחלתה של הירידה שהיתה קתידה להמשך מאות צענים. הרמב"ם נתקף בשצף קצף, ושלטון השכל מתבזה על הכל. נסיון זה מצאה את שיאה בגזרת החרם שגזרו חמשה עשר רבנים, בראשותו של ר' שלמה בן אדרם (הרשב"א), על כל אדם למסח מבן עשרים וחמש שיעסוק בפילוסופיה (1305). בכוח השפעתו של ר' יצחק סגי'נבור עולה הקבלה לבבורה בשדה המחשבה היהודית. עוד מעט והיא כובשת את שדה הספרות היהודית כולה. בפרוש התנ"ך בא מפנה חריף מדרך השכל לעבר המסתורין, המסל וההזיה. בנוף המאה השלש עשרה מופיע הזר. "הספרות התלמודית, סדר העבודה והקבלה דחקו כל חכמה אחרת. הפיוט, הפרשנות, הפילוסופיה והספרות המדעית הלכו הלוך וירוד". (1)

ב. מחשבי הקצים.

תקופה זו עשירה בחשובי קצים. אף הפילוסוף ר' גרשום מאור הגולה נחפחה לכך. מזמנים אלו פרושים לפנינו חשוביהם של שמונה אנשים, לפחות, וכן יש בידינו רמזים על בעלי קצים אחרים. השמונה הם: (1) הרמב"ם, (2) יצחק הלוי, (3) אבולעפיה, (4) בעל הזוהר, (5) בעל ספר התמונה, (6) ר' גרשום מאור הגולה, (7) ר' בחיי בן אשר, (8) ר' יהושע אבן שועיב. כמו כן נתונים בתקופה זו שמותיהם של שלשה משיחי שקר, לכל הפחות, אחד מהם הוא אבולעפיה האמור. בכוח השפעתה של פרשנות הקבלה, שהרמב"ן ותלמידיו עשוה קניין לעם, והיא עושה שמוש רחב במסתורין של הספרה והאות - הגמטריה והנוטריקן - מסתמנת בסכניקה של חשובי הקצים נטיה נכרת בכוון זה. השיטה של קביעת קץ נעשית מורכבת הרבה יותר, והיא יורשת את מקום הדרך הישירה והפשוטה יותר של מחשבי הקצים הקודמים.

1. הרמב"ן (1194-1268), ב' 'ספר הגאולה' שלו (או 'ספר הקץ') שוקד בהתלהבות על גילוייה של שנת הגאולה בדיוק. עזריה מן האדומים משתאה לכוח הוכחותיו של הרמב"ן ומודה במפורש שאילו היה חי באותה תקופה היה משתכנע גם הוא. (2)

הרמב"ן מסביר את הסבה להתעניינותו הגדולה בעניין זה. "דבר הגאולה, - , הוא אומר - היא אמת מפורסם אצל בעלי התורה והנבואה. אנחנו מצפים לה מתקוותנו שנשיג מן הקרבה אל האלהים, בהיותנו במקדשו עם כהניו ונביאיו ועם מה שהיה בנו מן הסהרה והקדושה, והיותנו בארץ הנבחרת ושכינתו שורה אצלנו, יותר ממה שאנו יכולים להשיג היום בגלות". וכן "זה טבע האדם להתגבר על אנשי מחלקו להראות כי האמת אתו, ונכלל לנו ברצון הזה שרש מצוה גדולה, כי אנחנו חפצים בקדוש לעיני העמים". (3)

בחבורו זה מבקש הרמב"ן להוכיח ארבעה דברים: (א) שבהומש ובכתבי הנבואה המאוחרים יותר כלולים רמזים מפורשים לגאולה האחרונה, וכן גם תאריכים שאפשר לחשבם ולקבוע אותם; (4) (ב) שהגימטריה היא דרך נאותה, שנתקדשה ברוח המסורת, לגילויים של הקצים האמורים; (5) שהפסקאות המשיחיות שבדניאל מדברות בגאולה האחרונה; (6) שהגזרה שגזרו חכמים על מחשבי קצין פקע תקפה, שכן אנו קרובים עכשיו ביותר אל אחרית הימים, והאסור הוסל בזמן שהקץ היה רחוק ומרוחק, כדי להציל את העם מאכזבות שוברות לב. (7)

הרמב"ן מבקש לישוב את התאריכים השונים הנתונים בספר דניאל, וללמוד מהם על שנת הגאולה בדיוק. (8) "ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שמם ימים אלף מאתים ורשעים", שנאמר בדניאל י"ב, 11, פירושו לפי הרמב"ן, ש-1290 שנה לאחר חורבן הבית, בשנת 1358 לסה"נ (9) יבוא המשיח הואשון, משיח בן יוסף. בוויכוח הפומבי שלו עם פבלו כריסטיאני (1263 לסה"נ) קבע הרמב"ן במפורש: "והנה יש עתה מזמן החרבן אלף ומאה ותשעים וחמשה שנים". אם כן יחסרו מן המספר

→ שאמר דניאל ב'ה שנים. ואנו מקוים שיבוא הגואל לזמן ההוא" (10). הרמב"ן סוען

שהתמיד הוטר ביום החורבן, והוא חולק בזה על ר"ל סעדיה גאון. ארבעים וחמש שנה לאחר כך (ז.א. בשנת 1407 לפה"נ), יבוא משיח בן דוד; מבאן המספר השני של 1335 ימים הנקוב בדניאל א י'ב, 13.

סתוך "מועד פועדים וחצי" (או "עדן ועדנים ופלג עדן") (11) נתן לפנינו המספר 1540; שכן ^ה"מועד" מכוון כנגד מסך הזמן של שעבור מצרים, שהוא 440 שנה; מכאן (מועד) 440, (מועדים) 880 (וחצי) 220, שבס 1540. מספר זה שקול כנגד מספר השנים שיהא ישראל נתון לשלוטונה של המלכות הרביעית, היא רומי, שהתחיל עם נצחונה על יון בשנת 138 לפסה"נ. "ער ערב בקר אלפים ושלוש מאות ונצדק קדש", האמור בדניאל ח', 14, ככוון כנגד מספר השנים שתלוּפנה ממלכותו של דוד (המשיח הראשון) עד לסופה של הגלות.

שנה	40	מלכות דוד
"	410	ימי בית ראשון
"	70	גלות בבל
"	420	ימי בית שני
"	1335	שנות הגלות האחרונה

בסך הכל.... שנה 2275

→ שהן קרוב ל-2300 שנה. הכתוב מפרש שהמספר נקוב כאן בקירוב, שכן נאמר "ער ערב" אנשר אך להתקרב למספר 2300 עוד יותר אם נתחיל את המניין מהולדת דוד, שחלה שלשים שנה קודם שעלה למלוכה, עד לשנת הופעתו הראשונה של המשיח, שתחול 1330 שנה אחר החורבן. (12)

הרמב"ן, שנלחץ על ידי השלטונות בספרד הנוצרית, והשתתפותו מאונס בוויכוח דתי הביאה לידי גירושו מן הארץ, היה מצפה לתגבורת חדשה של כוח המושלמי לאחר שנת 1240 כאחלת גאולה. לא אחת היו היהודים שבארצות הנוצרים מצפים לנצחון מושלמי שיסלול את הדרך לפני הפלך המשיח, ממש כשם שהיהודים שבארצות האישלם היו מצפים לנצחון נוצרי. (13)

הרמב"ן מסיים את פרשת חשוביו בהעידו עליהם כמה גימטריות לאמור הדברים; דוגמת הפקרא: "וענו אתם ארבע מאות שנה" (בראשית ס"ו, 13). בגימטריה הרי כאן 1293, שהוא אורך הג' ^לבצרוף חצי השבוע (כשלוש שנים), בו "ישבית זבח ומנחה" (14). וכן הפקרא "בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים" (דברים, ד', 30). בגימטריה הרי כאן המספר 1291, שהוא בקירוב מספר השנים שבין החורבן לגאולה. (15)

2. ר' יצחק בן יהודה הלוי (במחצית השנייה של המאה ה-11) מבעלי החוספות שבשאנס,

בפדינת צרפת, מביא בפירושו על חמשה חומשי תורה - מעין ילקוט מחשבות ופירושים של רבותיו וקודמיו - קסעא מדברי המחבר האלמוני של פירוש צא ג"ן (בסאו הי"ג בצרפת), שלפיו כלול רמז על ימות המשיח במקרא, דברים כ"ח, 63. "והיה כאשר ישש"ה עליכם להיסיב אתכם ולהרבות אתכם כן ישיש"ה עליכם להאביר אתכם ולהשמיד אתכם". "ופדברים האלה יש רמז לקץ גלותינו. והוא

מכוון עם הכתוב בוניאל (י"ב, 11) ומעת הוסר התמיד... אלף ומאתים וחשעים... כלומר שתגלו כמנין השנים שהטיב אתכם... להטיב אתכם זה זמן המדבר וארץ ישראל ער שחגב בית ראשון... הרי עם ת' (שנים) של מצרים (שכנגדו מכוון הכתוב להרבות אתכם) אלף ר"ץ (1290) שנים. "והקץ האחר שבדניאל (י"ב, 12) דכתיב אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות שלשים וחמשה... הנה ההפרש שביניהם הוא מ'ה שנים. כי לסוף אלף ר"ץ (1290) יבא הגואל ב'ב. ואחר מ'ה לביאתו יהיה נכבש כ"ה העולם תחת יד עם ה'." "אבל לא נודע מהיכן מתחיל המספר (1290) לשנודע מתי יכלה... שמא החשבון מתחיל משעת ביטול התמיד בימי הורקנוס ואריסטובלוס... או שמא משמלך הור-דוס שלא היה ראוי למלוך על ישראל. או שמא לאיזה דבר מאוחר משעה שגלוי: ולעת קץ כשיבא משיח... יוודע מהיכן התחיל" (16).

אותו חשוב כובא כמעט מלה במלה ב"ספר הדר זקנים" (19) גם הוא פירוש על התורה של אחד מבעלי החוספות בכאה הי"ד המסיים בדברים אלו: "אלפי מנין הגלות (1290) יבא משיח בשנת חמשת אלפים ו-קס"ב" (היא שנת 1403 לסה"נ).

כאן נתון עוד חשוב אחד. לדברי חז"ל יהא העולם קיים - 6000 שנה; אחר כך יחזור לתוהו ובוהו. 6000 שנה אלו כוללים את ימות המשיח, היא שבתו-של-עולם. 6000 השנה מכוונים כנגד ששת ימי הבריאה בצרוף יום המנוחה השביעי. במלים אחרות, 6000 שנה אלו שקולים כנגד שבעת הימים. בעיני אלהים אלף שנים הן כיום אחד ואשמורה בלילה. (20) יום אחר הוא, אפוא 857, 1/7 שנה, וששה ימים הם 5142, 6/9 שנה. היום השביעי, שבת - יומו של משיח - עתיד אפוא להתחיל בשנת ה' אלפים קס"ג לבריאה, היא שנת 1387 לסה"נ. (21)

ר' יצחק הלוי מיחס לבעל פירוש ג'ן גם את הדור של דברים ל'א 18; "ואנכי הסת'ר אסתיר, בגימטריה אלף ושלש מאות שלשים וחמשה 1335 (א' של אסתיר היא שימוש ואינה מן המנין) הוא המספר הנקוב בדניאל י"ב 12: "כלומר שיכלו כל אלה (השנים) ויבא בן יוד... ושההסתר פנים יהיה כמנין הסתר אסתיר ואמר דניאל, אשרי המחכה ויגיע לעבור שנים כאלה... הרי רמז הקץ כאן" (22)

(23) לחזוק אמונתו שהגלות תארך 1335 שנה מביא יצחק הלוי את דברי י"סף בן יצחק בכור שור. נכור שור רואה את הקץ רמז באותיות האלף בית, בהפוך סדרן. מנין אותיות חסר'ק צפע'ס עולה 1300, והוא י" שנים אחר ביאת משיח לאלף ר"ץ (1290) כדלעיל, ז.א. המשיח כבר יהא "נמלך" עשר שנים. מנין ארבע האותיות הבאות אחריהן יסח"ז עולה 34 הרי - 1334. ובשנת 1335 (1403 לסה"נ), כאמור בדניאל, הנה ה'ה'ג בא, כלומר התענוג בא, הוא שגלויתן שיבוא אותה שעה לעשות סעודה לצדיקים. (24)

אברהם אבולעפיה (מן 1240 עד לאחר 1291), שבשנת 1284 הכריז עצמי כמשיח בסיציליה, נבא שהגאולה תבוא תוך ימי חייו. ב'ספר האות' שלו, שנכתב בשנות 88-1285, הוא קורא: "וקץ התשועה ויום הגאולה בא ואין איש אשר ישים לבו היום לדעת זאת". (25) אבולעפיה כתב את

נבואותיו בתקופת הסער, בשעה שכוחם של הנוצרים נשבר לפני התקפת כוחות המוחמדים באפריקה הצפונית בסוריה ובארץ ישראל, וסכנת צבאות המונגולים במזרח היתה מאיימת על מלכות המוחמדים והנוצרים כאחד. ב'ספר האות' שלו הוא מדבר, למשל, על "שלשה מלכים... אשר יקומו בש-לשת פאות הארץ בעלי שלש דעות (דתות) הפוכות: ויערכו מלחמות זה עם זה". המלך הדרומי (המוסלמי) יהרוג את הצפוני (הנוצרי) והוא יפל ביד המלך המזרחי (המונגולי). אחר כך יש לצפות ל"גבור חמישי" הוא המשיח. (26)

בעל מסתורין זה, שילינק רואה אותו יחיד במינו בין כל משיחי השקר, בלמדנותו הרבה, ^{4/16/2}בשייכוּתו ובכנותו, היה דבוק בהכרת שליחותו כל כך עד שבאמת נסה לגייר את האפיפיור ניקולאס השלישי.

ובזמנים ההם לא היה העולם הנוצרי אטום לגבי האמונה בביאת הגואל. המאה ה'ג' היתה מאה של תסיסה רוחנית גדולה והתלהבות של מסתורין. זה היה דברו של סט' פראנסיס איש אסיזי. ביחוד היו איטליה וצרפת הדרומית נתונות להלך נפש זה של מסתורין.

עם סוף המאה ה'ד' הכריז יואכים איש פלוריס שהאחרונה בשלש התקופות - תקופת רוח הקודש - עתידה להתחיל בשנת 1260. ואת דבריו אלו יסד ⁶בשנת 1260 הימים האמורים בחזון יוחנן י'ב, 6. קורם לכן חבוא תקופה של מצוקה גדולה, שבה תפול הכנסייה מידו של האנטי-כריסטוס.

השקפותיהם של חלמירי יואכים ו'כת הרוחניים' הכו גלים עצומים במאה ה'ג', ובמחצית השנייה של מאה זו היו אפוא התקוות האפוקליפטיות עזות ונמרצות מאד. בעלי הפרגול (- הפלגלנסטים - כת מסתגפים שהיו מלקים עצמם בפרגול) הופיעה בשנת 1260. "בהלת המסתורין פשטה כאש: הכל נטרפה דעום עליהם, היו מתוודים, מחזירים איש את גנבתו, מנשקים שונאיהם ומחברים שירי הלל. נראה ויה שקץ העולם ממשמש ובא". (27)

ומאבולעפיה לא נתעלמו הנאים אלו שהיו שוררים בעולם הנוצרי, ולא רע בעיניו לפנות אל הנצרות בבקשת חמיכה במפעלו המשיחי.

משלא עלתה בידו לשכנע את היהודים בתקוות המשיחיות שלו, יצא בהן אבולעפיה אל העולם הנוצרי, שאמנם נתפס להן, אבל בכר לסמוך על כוח הנשק בכבושה של ארץ ישראל, ולא על אבולעפיה. ויצוהו ידוד (אלהים לאבולעפיה) לדבר לגויים ערלי לב וערלי בשר בשמו: ויעש כן וידבר להם ויאמינו בבשורת ידוד: רק לא שבו אל ידוד כי בסחו בחרבם ובקשתם" (28)

אבולעפיה פעיד על עצמו שלמד מקרא ותלמוד, דרשות ואגדות, דקדוק הגיון וחכמת הטבע, ומקצת חכמת הרפואה, ולמד בספריהם של ר' סעדיה, בחיי, אברהם אבן עזרא והרמב"ם. כל אלו הביאו אותו אל החכמה אך לא אל תפארת הנבואה. דעת המסתורין של האלף בית ושל המספרים היא שהעלתה אותו לגבהי ההתגלות: "אבל בהגיעי אל השמות ובהתירי קשרי החותמת נגלה אלי ארון הכל וגלה לי את סודו והודיעני עד קץ הגלות וזמן התחלת הגאולה על גואל הדם". (29)

אבל אבולעפיה רואה את עצמו כמקובל בעל נבואה, שהיא מדרגה גבוהה מזו של מקובל רגיל. אבולעפיה מתנשא מעל לחוג התכנים המקובלים בקבלה - האין-סוף, הספירות, העבור (גלגול נשמות) וכיוצא בהם - והוא רואה את המעלה העליונה של הקבלה במסתורין של האות והמספר הנקודות והסעמים. בכוהם של אלו אפשר למשול בעולם כולו. ישראל מתענה בגלות, משום ששכח את זכרון שמו האמתי של האלים⁽³⁰⁾, ואין להביא את הנאולה אלא בכוח ידיעת שמו האמתי⁽³¹⁾. הרשב"א בנה מלות זרות, אלו בבאור התורה, וכנה את אבולעפיה בשם "אותו הנבל", אבל "נבל" זה הסעיר את דורו עד למעמקיו...

נראה שהשמועות על אבולעפיה שהשים עצמו משיח, הגיעו בדרכים עקלקלות אל יהודי גרמניה, והן שסייעו במדה מרובה לעליה הגדולה של יהודי גרמניה בשנת 1286, בראשותו של ר' מאיר מרוסנברג,⁽³²⁾ כמו כן היו מהלכות שמועות על משיח אחד שעמד בסוריה בימים ההם.⁽³³⁾

אצל אבולעפיה, כמו אצל משיחי השקר במאה השביעית ובשמינית, אנו מוצאים את התחדשותה של ההתקוממות לרבנים. ואולם הוא לא בסל אף חוקי בני אחד, ולא קם לא על שיטת רבנים ולא על סמכותם. הוא התריע על עקרותו ועל קוצר ידו של התלמוד. מתח בקורב חריפה על הרבנים, שהם מהעלמים מלמוד הקבלה הנעלה מן התלמוד וקדושה ממנו, ומן המסתורין של השם המפורש. הכסופים הנכמרים לחרות הנבואה, שבקש לגלותה בעולם התאוסופיה והמסתורין של האות, וכן הדיפות הקשוחות שנשא מידי הרבנים, הניעו אופו להכריז על המשנה שהיא "קבורת החוק והמשפט", ולומר ש"רק המקובל הוא נקרא אדם, בעוד שהתלמודיים, המה השוגים רק בתורת התלמוד לבד, הנם קופים". ההפרש שבין התלמודי היהודי ובין המסתורין שם המפורש כהפרש שבין התלמודי היהודי ובין הגוי המלומד⁽³⁴⁾. עם אבולעפיה וספר הזהר, פרי אותה האסכולה, אנפחתה הפלחמה הממושכת בין ההלכה הקפרנית לבין המסתורין המהלך בדמיונות.

4. בספר 'הזהר' (1290) (בערך), ספר הספרים של הקבלה בימי הביניים, נתונים כמה קצים, שכפי הנראה משתקפות בהם התקופות שבהן נכתבו חלקי הזהר בזה אחר זה. (א) הזהר, פרשת וירא, מסתמך על גימטריה של שם המפורש וקובע את הקץ בשנת 1300 לסה"נ. "בשעה שכנסת ישראל הגלתה ממקומה אז האותיות של השם הקדוש כביכול נתפרדו שנפרדה ה' מן ו'... ולפיכך היא שוכבת בעפר כל היום ההוא של ה'. ואיזה הוא? זה אלף בחמשי... וכאשר יבוא אלף הששי ויתחבר ו' בזה' אז יקום לה מהעפר" (שנת ה' אלפים ס' היא שנת 1300 לסה"נ), ס' הוא כפל ו' ב-י). ובכל ששים וששים שנה של אלף הששי, משנת ה' אלפים ס' (1300 לסה"נ) ואילך תתגבר ה' ותעלה הלוח והחחזק בהדרגה, ובשש מאות שנה לאלף הששי (ה' אלפים ת"ר, היא שנת 1840 לסה"נ) יפתחו שערי החכמה למעלה ומעיני החכמה למטה, והעולם יכין עצמו ליכנס לאלף הז', כאדם המכין עצמו ביום הששי להכנסת שבת.

(ב) שער שני, המיוסד על גימטריה של האות וא' קובע את הקץ בשנת 1306 לסה"נ. המקרא אומר: "וזכרתי את בריתי את יעקוב"⁽³⁶⁾, מלא, למה? בשנת ששים לאלף הששי (1300 לסה"נ) תהא הזכירה, וה' יקים את דברו לכית יעקב. ובשנת ששים ושש (לאלף הששי - היא שנת 1306 לסה"נ) יתגלה המלך המשיח בארץ הגליל⁽³⁷⁾. מסתבר ששני קצים אלו, 1300 ו-1306, הם שיעוריו של בעל הזהר עצמו - ה' משה די ליאון - שנפטר בשנת 1305.

(ג) תשוב שלישי אנו מוצאים בפרשת שמות. שנים עשר שבטים הם 1200 שנה. "לסוף תריסר שבטין (1200 שנה) דגלותא (1268 שנה) ליליא יתחשך לישראל" לילה זה יארך 66 שנה (עד שנת 1334 לסה"נ). לסוף הימן הזה יבוא המשיח ויערף

מלחמה; לסוף 66 שנים אחרות (משמע בשנת 1400 לסה"נ) יראה שמו הקדוש מבולף בשלימות העליונה והתחתונה; 132 שנה לאחר כך, (משמע בשנת 1532 לסה"נ) יקומו המתיים לתחיה בארץ ישראל; כעבור עוד 144 שנה, משמע בשנת 1676 לסה"נ, יקומו לתחיה שאר מתי ישראל בשאר ארצות. (38)

(ד) ברעיא מהימנא אנו מוצאים שורה של קצים. בעצם עתירות לבוא ארבע גאולות + כנגד ארבע כוסות של פסח, חג הגאולה לבני ישראל המפוזרים בארבע כנפות הארץ. שנים עשר השבטים נאמרו כנגד 1200 שנה. הגאולה הראשונה תבוא 56 שנה לאחר כך, משמע בשנת 1256, היא שנת 1324 לסה"נ (על סמך הגימטריה של דנ"ו ~~256~~) שבירמיהו ל"א, 7; השניה בשנת 1260, היא שנת ¹³²⁸ ~~1260~~ לסה"נ (על סמך המקרא "כל נפש ששים", בראשית מ"ו, 26); השלישית בשנת 1266 היא שנת 1334 לסה"נ (על סמך ו"שש, שם); הגאולה הרביעית תבוא בשנת 1272, היא שנת 1340 לסה"נ, (על סמך המקרא "שש שנים תזרע שדך, ויקרא כ"ה 3). (39)

(ה) בעל פרש הנעלם קובע עוד קץ אחד. "באלף הששי, בארבע מאות ושמונה שנה בו, יקומו של דרי עפר". הוא מסתמך על הגימטריה ח"ת, מלשון הכתוב 'בני חת' (40), שהיא 408 שנה, וכן על המקרא "בשנת היובל הזאת" תשובו איש אל אחוזתו". (41) הזאת בגימטריה חמשת אלפים וארבע מאות ושמונה שנים. קבוץ הגלויות קודם לתחית המתיים 40 שנה, ויבוא אפוא בשנת 1608 לסה"נ. הצדיקים נקדמים בתחית המתיים מאתיים ועשר שנים. ותחיתם תחול אפוא בשנת 1438 לסה"נ. (42) על הקץ של הזר, שנת 1648 לסה"נ, הסתמכה א התנועה הכשית הגדולה שנתפסטה במאה ה' זו והגיעה לשיאה בשבתי צבי. (43)

(5) ספר התמונה חבור קבלי מן המאה ה' ג, המיוחס לר' נחוניא בן הקנה (המאה הראשונה והשניה), רבו של ר' ישמעאל בן אלישע, שהוא מקור ראשון לחכמי הקבלה, כולל קץ גם הוא. ספר זה שמש כוח דוחף גדול לחשובי קצים רבים, בזה אחר זה, בדרך הגימטריה של אותיות המלך בית העברי; שכן ספר חיצוני זה מסוג בתוכו את כל מערכת הספירות הקבליות עם תורת המסתורין של האות.

סוד הגאולה מרובז באות סמך: "באות הזה ומוזות כל הגאולות" (44).

צורת סמך חבורה משתי אותיות: כ"ף ואו'. "הכף רומז לכנסת ישראל והו' לששה אלפים...". "וליום הששי יקיימו ונחיה לפניו", משמע הגאולה תבוא באלף הששי, לאחר שנת 1240 לסה"נ. רמז ברור יותר כלול בפסקא "הר האלהים" (45), שבו היחה הגאולה הראשונה, "ציאת מצרים". "אות ה" של מלת ה"ר רומז לחמשת אלפים. תוציא ממלת ה"ר ה"ה ישאר ו"ש והר"ש עולה בחשבון מאתיים; ומלת האלהים עולה בחשבון צ"א, ר"ל: צא מן הגלות. ותוציא עתה מן החשבון מאתיים שעלה הר"ש, צ"א שעלה חשבון האלהים

שסימנו צ"א, ישאר לך מאה ותשעה מחשבון המאטים, וישאר עתה על הדבר הזה עיקר החשבון ה' אלפים ומאה ותשעה.. תוסיף על החשבון הזה ששים שקלה הסמ"ך, עולה ה' אלפים קס"ט וסימנו (הקס"ט) - היא שנת 1409 לסה"נ - ואז בשנה ההיא בתשלום חשבון הזה, יתחיל השט לעורר ענין המשיח לבוא ולגאול את ישראל... עד כאן זמן גאולה הגופים מכאן ואילך גאולה לנשמות... שתשלם החשבון הארבע מאות של האלף השש^י ^מעשר, ענן שלמות ה' אלפים כלל אחסן ^{יד} שנתאמא 1640 לסה"נ (46)

ילקוט הראובני שנכתב על ידי ראובן האשקי כ"ץ (נפטר בשנת 1673) מביא נבואה קץ זו של 'ספר התמונה', אבל בנוסח אחר, לפי נוסח זה עולה האלהים בנימטריה צ"א = 91 = 9+1 = 10. "תוציא ממלת ה"ך ה"ה ישאר רי"ש והרי"ש עולה מאטים; ותוציא ממלת האלהים שסימן צ"א ישארו לך מאה ותשעים מחשבון המאטים; ומשער עתה על הדרך הזה עקר החשבון ה' אלפים מאה וצ' שסימנם הק"ץ", (47) היא שנת 1430 לסה"נ. לפי בעל ספר התמונה "נתארך הגלות כדי שיסירו הנפשות, שיבואו טהורים לפני השם" (48)

6. ר' לוי בן גרשון (1288-1344), הפילוסוף, מתייב גם הוא כמו הרמב"ן לפניו, להסביר, שרק על דניאל בלבד נאמר לגלות את הקץ, שמא יאפה לב העם מחמת רחוק זמנו. ברם, איסור זה אינו חל על בני הדורות המאוחרים הללו, בפירושו על דניאל י"ב, 4 "ואתה דניאל סתם הדברים וחתם הספר עד עת קץ ישטטו רבים ותרבה הדעת", אומר הרלב"ג שרק דניאל עצמו נצטווה שלא לפרש את הענין יותר, אבל אחרים הבאים אחריו רשאים בכך (משמע, רבים ישוטטו להבין אלו הדברים עם עת הקץ שבה תגלה). וכן מסביר הרלב"ג על שום מה אינו יכול להסכים עם אבן עזרא, הטוען כי דניאל עצמו לא ידע את זמן הקץ, וכי אי אפשר לדעתו.

בפרק האחרון של דניאל מוצא הרלב"ג רמזים ברורים על רומי, על הגלות האחרונה, ועל הגאולה האחרונה. הקץ הברור נחון בפרק י"ב פסוק 11. אלף מאטים ותשעים שנה תעבורנה מזמן החורבן עד הגאולה; החורבן חל בשנת ג' אלפים תתכ"ח: הגאולה תבוא אפוא בשנת ה' אלפים קי"ח, היא שנת 1358 לסה"נ. במספר הנחון בפסוק הבא, 1335, שזמנו חל 45 שנה לאחר כך, מכוון לסוף מלחמות גוג ומגוג.

חשבון זה הוא פשוט בתכלית, סבור הרלב"ג. ומחשבי הקץ הקודמים לא טעו אלא "מפני שכל אחד מהם היה סורח להמציא חשבון (ש) יגיע בימיו". (49)

7. ר' בחיי בן אשר (נפטר בשנת 1340) דרשן בסריג'סה, מחלמידיו של ר' שלמה בן אורת, מביא חשובי קצים גם בפרושו על ספר דברים וגם ב'כך הקמח' שלו. ב'כך הקמח', ספר דרשות והטפות המכוון לצבור הוא עצמו יותר. בשלש הדרשות על פסוק -

הגאולה⁽⁵⁰⁾ הוא מסתפק בהבעת אמונתו העזה בביאת הגואל, ודורש הרבה פסוקים מן התנ"ך לחזקה של אמונה זו. "קרובה הישועה לבוא... כבר עבר (זמן של) גלות... ומי מעכב שאין אנו נגאליסין. אין שום דבר מעכב אלא תשובה" ⁽⁵¹⁾ בסוף הדרשה השלישית הוא מדבר על עניין חשובי הקץ. הוא דורש את ישעיהו ס"ד, 3, "ומעולם לא לא שמעו (הגויים) לא האזינו" הנפלאות שעשה לשעבר, ועין (עינים) לא ראתה מה שיעשה ^{לשם} לעתיד, למחכה לו'. וזה ירמוז ענין גאולתנו העתידה שכתוב בה: ⁽⁵²⁾ 'אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות ושלשים וחמשה'. וידוע לכל מבין כי גלו-תינו נתנו בו ג' קצים כענין גלות מצרים". ⁽⁵³⁾

בפירושו על התנ"ך, המכוון למבינים, מרחיק ר' בחיי ועוסק בחשובי קץ ברורים. שני חשובים נמצאים אצלו, האחד בפרשת בראשית ⁽⁵⁴⁾ והאחד בפרשת בוא. ⁽⁵⁵⁾

1. החשוב המצוי בפרשת בוא הוא הפשוט ביותר ^{לפי} חשבוננו: "מצינו בגאולת מצרים

ג' קצים והם ת' (400) שנה, ת'ל (430) שנה, רד' (210) שנה... וכן חמצא בגאולתנו העתידה ג' קצים כספר דניאל אלף ק'נ (1150) ⁽⁵⁶⁾, אלף ר'צ (1290) ⁽⁵⁷⁾, אלף של'ה (1335) ⁽⁵⁸⁾.

ג' הקצים המפורשים בוניאל בגאולתנו העתידה כלם אמת... אם יזכו (ישראל) יהיו

נגאלין בראשון (שנת 1218 לסה"נ), אלא ואם לא יזכו בראשון יזכו בשני (1358 לסה"נ)

ואם לא יזכו בשני יזכו בג' (1403). ואי אפשר שתתאחר הגאולה מן הקץ הקצוב האחרון ואילך". ⁽⁵⁹⁾ רבינו בחיי מסתמך בפרושו זה על ר' חננאל בן חזיהל, ⁽⁶⁰⁾ שהוא מרבה לצטט מדבריו בבאורו.

2. בפרשת בראשית דורש רבינו בחיי ביתר הרחבה, ודבריו מיוסדים במדה גדולה

על באורו של הרמב"ן לבראשית ב' 3. שבעת ימי בראשית נאמרו כנגד שבעת אלפי שנות

העולם וחורבנו. "ודבר ברור הוא שכל יום ויום מששת ימי בראשית אלה הוא רומז

לדברים שעתידין להיות בעולם באותו האלף שכנגד היופ... יום חמישי, כנגדו אלף ~~שש~~

החמישי... וכולו מתחלתו ועד סופו היה לנו בו גלות... אבל אח"תנו לגאולה. ואימתי?

ביום ששי, שיבא משיח, שהזכיר כנגדו, 'נעשה אדם' (=משיח). יום ששי - כנגדו האלף

הששי שיש לנו (בו) היום חמשים ואחת שנה" (רבינו בחיי כתב אפוא את הבאור בשנת

1291 ה' אלפים נ"א, היא שנת 1291 לסה"נ) "וכשם שהזכיר בתחלת יום ששי 'תוצא

הארץ נפש חיה למינה בהמה צרם וחיתו טרף', כן באלף הששי בתחלתו יש לנו בו גלות

ואנו משועבדים בו תחת יד האומות, והנה הבהמות והחיות נברא קודם זריחת השמש,

שהוא זמן ממשלתם... ובזרוח השמש נברא האדם (הוא המשיח), שהוא זמן ממשלתו כמו

שכתוב יצא אדם לפעלו ⁽⁶¹⁾... כך יבא המשיח לבקרו (בתחלתו) של אלף ששי, ביתר

דיוק "אחר עשירית האלף", (משמע בשנת ה' אלפים ק', היא שנת 1340 לסה"נ). ועוד ביתר דיוק, "לזמן קי"ח שנה אחר האלף החמישי = היא שנת 1538 לסה"נ = להשלים חזון דניאל (י"ב, 11) שאמר: "ימים אלף מאתים ותשעים". "ידוע כי קע"ב (172) שנה אחר חורבן הבית נשלמו ד' אלפים ליצירה ונפתח אפוא האלף החמשי שכולו גלות. המשיח עתיד לבוא "לזמן קי"ח שנה לאחר האלף החמישי". "תצרך קע"ב עם קי"ח יהיו מאתים ותשעים", ובצירוף שנות האלף החמשי, הרי כאן 1290 הימים האפורים בדניאל. ר' בחיי מישיר כאן בעקבותיו של הרמב"ן.

ומה שנאמר בדניאל י"ב 12 "אשרי המצחיק ויגיע לימים אלף שלש מאות שלשים וחמשה", הם מ"ה שנים אחר קי"ח שאז יהיו כל המלחמות וכל הקנאות עוברות" (62) ופ"ה שנה אלו אחר קי"ח יבא לך לחשבון קס"ג - 1403 לסה"נ - והוא החשבון הארוך והרחוק, יותר אי אפשר בשום פנים להתרחק מקס"ג ואילך". בשום פנים אין המשיח יכול להתאחר יותר מכך.

לכלל מסקנה זו מגיע ר' בחיי גם בדרך היקש אחר. "ימי הנאולה לישראל תחל"ז (837) שנה" (שכן העולם עתיד ליחרב בסוף האלף הששי) מספר זה - 837 - נרמז, בפסוק, "לסרב"ה הפל"ה", ביסעיהו ט"ו, 6, שהיא תחל"ז בגימטריה (63). (במ"ס סתומה זו כבר ראו רמז לקץ בתקופת התלמוד) (64) ולא עוד אלא, ש"ימי המחול והמלכות לישראל בגאולה העתידה (ימשכו) כימי עמידת השלמה והטובה לשעבר, (65) והם: ת"י (410) שנה לבית ראשון, ות"כ (420) שנים לבית שני, וז' (7) שנים שנתעסקו בבנין בית ראשון, שגם הם היו ימי שמחה ומחול, הרי תחל"ז (837). והסד מן האלף הששי (שבסופו העולם חרב) תחל"ז שהם ימי גאולתנו העתידה - נשארו קס"ג ~~שנים~~ שנת=1403=לסה"נ. שנה אחר האלף החמישי - היא שנת 1403 לסה"נ, שיהיו כל ישראל נגאלין ויהיו בו כל המלחמות עוברות".

ושוב, "אם תצרך קע"ג עם קס"ג יצא בכוון לימים אלף שלש מאות שלשים וחמשה. והנה זה באור "ער ערן עדנין ופלג עדן", שנאמר בדניאל ז', 25. "ערן" ראשון אינו אלא בחינת "לזמן שני המועדים". "וכאשר חזע מנינס החלקם לחצי וזהו שאמר "וחצי" ולא אמר "וחצי המועד". "עדנין ופלג עדן" הם החשבון. ויהיה הערן האחד משיצאו ישראל ממצרים עד שנבנה בית ראשון והם ת"פ שנה... ועדן השני ת" שנה שעמד הבית בבנינו, והם שני עדנים תת"ץ (890). הוסף עליהם חצית שהם תמ"ה (445) יצא לך בכוון אלף שלש מאות ושלשים וחמשה. (66)

8. - יהושע אבן שועיב (במחצית הראשונה של המאה הי"ד), גם הוא מחלמידיו

של ר' שלמה בן אדרת מביא קץ משיחי במדרש שיר השירים, דרשה ליום אחרון של פסח,

שבספר הדורות המיוסד על פרשות השבוע, ⁶⁸אבן שועיב רואה רמז לקץ בשיר השירים ו' 10 - ח' 14, והוא דורשם בדרך פירוש שיר השירים רבה ד' מן (ס'ז) ואילך: "מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה?". הלבנה נאמרה כנגד מלכות בית דוד לעתיד לבוא. "אל גנת אגוז ירדתי... לראות הפרחה הגפן", זו השכינה שיךרה לגלותה לראות "אם יש בישראל בעלי תשובה וצדיקים" ואם נכון הוא לבאולה. "שובי שובי השולמית שובי שובי", אמר ארבע פעמים "שובי" כנגד ארבע מלכויות, בבל, פרס, יון ואדום, היא רומי, שעתידין היו ישראל ליכנס לתוכן. "צוארך כמגדל השן" - זה בית המקדש. "עיניך ברכות בחשבון" - אלו הנביאים. "אפך כמגדל הלבנון" - זה כהן גבול. "ראשך עליך ככרמל" - זה מלך המשיח או דוד המלך. "מלך אסור ברהסים" - זה המלך המשיח שהיה אסור בעוונותינו. "השבעתי אתכם בנות ירושלים מה תעירו ומה תעוררו את האהבה עד שתחפץ" - זו ~~זה~~הרה שלא נרחוק את הקץ עד שיהי רצון מלפני הקב"ה. "מי זאת עולה מן המדבר" - זה על תחית המתים שיהיה בזמן המשיח. "אחוך לנו קסנהא... מה נעשה לאחותנו ביום שידבר בה" - ⁶⁹זה קריאתם של עשרת השבטים הבאים תחלה - כי כמו שגלו תחלה בן יגאלו תחלה - והם בעלותם שואלים בערינו ואומרים: אחות לנו קסנה, יהודה ובנימין, האם רואים הם לאנאל? "כרם היה לשלמה בבעל המון", כנסת ישראל היושבים בגלות נקראו כרם, כמו שנאמר: כי כרם ה' צבאות בית ישראל. 'שלמה', הוא מי שהשלוט שלו, רמז לאלהים, "בעל המון" - שנחנו בהמון גויים, אומות העולם. "כרמי שלי לפני" - אלו דברי אלהים כאמור, "אפקוד את כרמי כי הוא לפני". "האלף לך שלמה" - ~~זהו~~הוא האלף הששי למשיח שימלוך על ישראל, "ומאתים לנזטרים את פריו" כי לאחר מאתיים שנים הראשונים מן האלף הששי (היא שנת 1440 לסה"נ) יהיה תחיית המתים.

המשיח עתיד אפוא לבוא בין שנת 1240 לשנת 1440 לסה"נ. ⁽⁶⁸⁾

9. כמו כן אנו מוצאים קטעים מפורזים על כמה מחשבי קצים אחרים.

(א) אחד מבעלי התוספות, בפירושו על ספר בראשית, שהובא ב"דעת זקנים" ⁽⁶⁹⁾, חשב את הקץ לשנת 1240 לסה"נ. "וימצאהו איש והנה תעה בשדה". ⁽⁷⁰⁾ כאן (בחבה תע"ה) רמז לו גבריאאל (ליוסף) השלמה גליות; ת' (שנים) של גלות מצרים, ע' של גלות בבל, ה' (אלפים) של גלות ארם (אדום). לסוף ה' אלפים (היא שנת 1240 לסה"נ) יכלה (גלות אדום) במהרה בימינו. (שמעתי זאת) מפי מורי אבי ז"ל, וכיוצא בדבר מר' בנימין נז"ל. (על הפסוק) "ואחר ער ע'ת'ה" ⁽⁷¹⁾, גם ע'ת'ה" זה מוסב על ג' בגליות; ע' הוא 70 שנות גלות בבל; ה' - 400 שנות גלות מצרים, ה' 5000, והיא שנת הגאולה האחרונה.

(ב) אברהם בן אלכסנדר מקולוניא, מתלמידיו של ר' אלעזר מוורמישא, שחי
(72) באמצע המאה הי"ג, ובעל החבור הקבלי הקטן "כתר שם טוב", קובע את הקץ בשנת 1329.
לפי ר' אברהם מקולוניא עתיד המשיח לגלות את נסתרות התורה ואת סודן של כ"ב
אותיות האלף בית, שהן יסודי הבריאה. (73)

(ג) צונץ מביא את חשבון הקץ של רב איטלקי אחד, ר' יצחק הכהן, שראה רמז
לקץ בסגלת רות ד', 6: "ויאמר ה' גואל" לא אוכל לבאל לי פן אשחית את נחלתי, גאל
לך אתה את גאלתי. חמש התיבות האחרונות גא' ל'ך א'תה א'ת גאלת'י, עולות בגימטריא
1335. לביאת המשיח יש לצפות אפוא בשנת 1403 לסה"נ. (74)

(ד) צונץ מביא כמו כן קטע מכתב יד שבו מבשר ² משה בן יהודה (בן המאה
הי"ג) את ביאת הגואל בשנת 1260 לסה"נ. (75)

(ה) ר' לוי בן אברהם (בן צופת, חי בשנות 1315 - 1240 בערך) קובע את הקץ
בשנת 1345 לסה"נ. גייגר מצטט כתבא יד מינכני של חבורו "לויית חן", שבו נתון קץ
זה. (77)

ג. משיחיה שקר.

כבר עמדנו על הפיכתו של אבולעפיה למשיח. שנים מתלמידיו הוסיפו להתנבא
על קץ. האחר, שמואל, שהיה נקרא בשם שמואל הנביא, נגלה בעיר אילון במדינת שיגוביה
שבספרד, והשכי, אברהם, בקהלת אוילא שבקסטיליה הישנה. אברהם, שבנוגע אליו פנו בני
אוילא בשאלה אל ר' שלמה בן אדרת, הכריז שהמשיח יבוא ביום האחרון לחודש הרביעי
(טבת או חשוון), שנת 1295. (78) אוילא הנוטה למסתורין האמינה בו, וחכתה בכליון נפש
ליום הקבוע. ביום הזה נהר הקהל אל בית הכנסת, ומהומה ומבוכה גדולה נשתרה ביני-
הם משהכזיבה הנבואה. (79)

הרשב"א השתמש בעניין זה של אברהם מאוילא להורות לעם פרק בדרכי חהירות
שבני ישראל חייבים לנקוט בהן כלפי אדם המשיח עצמו משיח. הוא מעורר את העם שלא
ילך שולל אפי בעלי מופתים ומעשי תעוועים, שאפילו אחון בלעם ראתה הטלאן, אבל שיחמיד
עם הארץ בנבואה, לא נודע ולא נתודע. ולפיכך, העניין הזה צריך חקירה גדולה, חקירת
חכמים ואנשי מדע בעניננו, בישוב דעתו במעשיו והנהגתו... ואי אפשר שלא תגלה חקירתם
עקר העניין... ואלו הן נוח להם לסבול עול גלות מהאמין בדבר עד שיחקרו חקירה רבה,
חקירה אחר חקירה. (80)

הרץ סבור ⁽⁸¹⁾ לא ⁽⁸²⁾ חזקה ההשערה כי גם רבי יוסף בן אברהם גיקטליא (1248 -
אחרי 1305) מתלמידיו של אבולעפיה, שהיה נקרא גם כן בשם "בעל הנסים", וישב בקרבת העיר
אילון, היה מצוותא חדא ⁽⁸³⁾ ביאי השקר ההם?

ר' שמריה בן אליהו אקריטי, מנגרופונט (1275 - 1352 בערך), פרשן איטלקי, פילוסוף

ופיסן, שבקש להשלים בין הרבניים לקראים, חשים עצמו משיח לפני שנת 1358. כך פעיד
עליו המומר משה בן שמואל דה רקומורה. ברם, אין שום חזק לעדות זו, ורבים המטילים
בה ספק גדול. (18) [19]

ה ע ר ו ת ל פ ר ק ד'.

- (1) עמ. 63.
- (2) "מאור עינים", הוצ. מנסובה... 1 עמ. ק"מ ע"א פרק מ"ג.
- (3) "ספר הגאולה", הוצ. לפשיץ, לונדון 1909. כ-כ"א.
- (4) שם. עמ. ג'-טו'.
- (5) שם. עמ. ג'-ד'.
- (6) שם. עמ. כ'א-כ"ב.
- (7) שם. עמ. כ"ט.
- (8) שם. עמ. כ"ז-ל"ד.
- (9) ראה פירושו בראשית ב' 3, קטע המובא מלה במלה ומתוך הסכמה אצל בחיי (ראה להלן) ואצל יעקב בן אשר. ראה בפירוש התורה' שלו, הוצ. זלקה 1805 עמ. ד' טור ד'.
- (10) וויכוח הרמב"ן, הוצ. סטטין, 1860, עמ. אג"ט'ו.
- (11) דניאל ז' 25; י"ב 7.
- (12) ברם, בווכוח שלו קובע הרמב"ן בפרוש 'שאין בפרשה זאת ולא בכל דברי דניאל קץ לביאת המשיח אלא בסוף הספר'. (שם. עמ. 15). הרמב"ן הוכיח לנקוט בעמדה זו מחמת ההתקפה של בן דברו.
- (13) כי בתחלת האלף הששי תתחדש מלכות אומה שלטת תקיפא ואומתינו יתירא ומתקרבת אל האמת יותר מן הראשונות [בראשית, ב' 3].
- (14) דניאל, ט' 27.
- (15) "ספר הגאולה", עמ. 34.
- (16) פענח רזא. פענח בגימטריה 208: רזא בגימטריה 208. וכן גם שם המחבר, יצחק.
- (17) לפי זה תחול שנת הגאולה ב-1358 לסה"נ.
- (18) פענח רזא. הוצ' אמסטרום 1498, עמ. 63, א'.
- (19) "ספר הדר זקנים", הוצ. לגהורן 1840, עמ. ע'ב, ג' - ע'ג למעלה.
- (20) תהלים 4, ראה רש"י על אותו פסוק.
- (21) ראה לעיל עמ. (70).
- (22) פענח רזא, עמ. 3"א. דבר זה היה ידוע כמו כן לבעל "פרוש לקח טוב", (שנת 1100 בערך) ראה הוצ. בובר, וילנא 1924 - ד', עמ. ק'ז.
- (23) ראה לעיל, עמ. (66).
- (24) פענח רזא, 64 - א'. בנוגע לשתי המליסהאחרונות נאמר שם: "וכמו הלאסטון - יין ערב.

- ו"באדג שפידוש לשון תענוג". באדג אפשר יין חוסס, ואפשר משחק מלים מלשון בגד
(בראשית ל' 11 : 'בגד').
- (25) "וקץ התשועה ויום הגאולה בא ואין איש אשר ישים לבו היום לדעת זאת". אצל גרץ בספר
היובל שלו, עטרת צבי. עמ. 79. וכן עיין עמ. 68 'קץ השקץ הגיע'. ועמ. 80. "
- (26) "ספר האות"; עמ. 83-85.
- (27) עיין עמ. 196.
- (28) "ספר האות"; עמ. 76. אפשר מתכוון אבולעפיה למסע הצלב האחרון שחל בשנת 1270.
- (29) "וזאת לי מדה". מאגרות אבולעפיה נבו שלמה בן אדרת, אצל ילינק
11, עמ. 18 בעברית. עיין גם ב"שבע נתיבות תורה" א', אצל ילינק
1, עמ. 21-22.
- (30) "ספר האות"; עמ. 80.
- (31) "ואין תשועה כי אם בשם ידוד וגאלתו איננה לא יורשהו על פי שמו". (שם. עמ. 79).
- (32) גרץ, עמ. 166.
- (33) עיין שם, עמ. 379.
- (34) עיין ב"אברהם אבולעפיה, י. גינציג קרקי 1904; עמ. 24-25; ואצל גרץ עמ. 186.
- (35) ספר הזהר, הוצ. אמשטרדן, עמ. 119-166.
- (36) ויקרא, כ"ו, 42.
- (37) ספר הזהר עמ. 119.
- (38) פר' שמות עמ. 10-19.
- (39) עיין פר' פנחס. עמ. 251-252.
- (40) בראשית, כ"ג, 7.
- (41) ויקרא, כ"ה, 13.
- (42) פר' תולדות יצחק, עמ. 139-א-ב.
- (43) נראה ש'מדרש הנעלם' מייחס ושיבות פרובה למספר 40. ארבעים שנה היא תקופה רגילה
לגבי סבל. ישראל נדד במדבר 40 שנה; בזמן המבול ירד הנשם 40 יום; "זמן גאולתן של
ישראל בשנת הארבעים". אליה וכהן בעל "מדרש חלפיות" (נפטר בשנת 1729) מחקשה להסביר
פסוק אחרון זה, ומסער שודאי המכוון הוא שהחל מן האלף הששי אפשר לצפות למשיח או
בסוף 40 השנים הראשונות לכל מאה, ז.א. בשנת 5040 לבריאת העולם, 5140, 5420, 5430 וכ',
או בסוף כל תקופה של 40 שנה, ז.א. 5080, 5120 וכו' (שם, גאולה).
- (44) "ספר התמונה", הוצ. קורץ () 1784, עמ. 156.
- (45) שמות, ג', 1.

- (46) "ספר התמונה", עמ. 58א.
- (47) "ילקוט ראובני", הוצ. אמשטרדם, 1700, עמ. 112ג.
- (48) "ספר התמונה", עמ. 57א.
- (49) "מפני שכל אחד מהם היה טורח להמציא חשבון יגיע בימיו".
- (50) כ"ד הקמח, הוצ. למברג, 1858, עמ. כ"ב-צ"א טור ג' - כ"ד טור ג'.
- (51) שם; עמ. כ"ג, טור א.
- (52) דניאל, י"ב 12.
- (53) כ"ד הקמח, עמ. כ"ד טור ג'.
- (54) שם; עמ. כ" טור ב' - כ"א טור ב'.
- (55) שם; עמ. ל"ה, טור א'.
- (56) דניאל, ח"ה 14.
- (57) דניאל, י"ב 11.
- (58) דניאל י"ב 12.
- (59) "אי אפשר שתתאחר הגאולה מן הקץ הקצוב האחרון ואילך".
- (60) עיין לעיל עמ. (65).
- (61) תהלים, ק"ד 22.
- (62) וכן גם בר חייא והרלב"ג.
- (63) בחבה "לפרב"ה" הם"ס סופית.
- (64) עיין לעיל עמ. (14) וכן צסכת סנהדרין דף צ"ד, צד א'.
- (65) דברים, כ"ח 63. כאן באים בשנוי צורה טעמיהם של בר חייא ו"פענח רזא". עיין לעיל עמ. (71), (86).
- (66) קצו של ר' סעדיה גאון.
- (67) דרשות, הוצ. קושטא 1521-22.
- (68) שם; דף 1 ג' - 11 א' אחרי דף כ"ח. שיר השירים היה נדרש בפי הרבנים כבר במאה השניה. (עם סוף המאה הראשונה ערדן היו אנשי כרם דיבנה כדיינים על גניזתו של ספר זה.). בכנסיה הנוצרית דרשו אותו לראשונה היפוליטוס איש רומי ואוריגן במאה השלישית על היחסים בין ישו לכנסיה. הם הלכו בעקבות פירוש הרבנים.
- (69) 'דעת זקנים', הוצ. ליבורנו, 1785, עמ. 19א'.
- (70) בראשית, ל"ז 15.
- (71) בראשית, ל"ב 5.
- (72) עיין צונץ 111 עמ. 227.
- (73) כתר שם טוב, אצל ילינק עמ. 43.

- (74) אצל צונץ כנ"ל, 111, עמ. 228.
- (75) שם; עמ. 227.
- (76) החלוץ (גייבר), 11, 1853, עמ. 21.
- (77) "ומחשב שנת הקץ לשנת הק'ה היא י' ב' ממחזור רס"ט.
- (78) הנ"ה (פלאכי ג', 23) בגמטריה.
- (79) גרץ, עמ. 187 - 186, וכן 1 עמ. 98.
- (80) "שאפילו אחון של בלעם ראתה המלאך".
- (81) "ער שיחקרו חקירה רבה, חקירה אחר חקירה".
- (82) ראה בחשובה שלו, מס. 548.
- (83) אצל גרץ כנ"ל, עמ. 188 - 187.
- (84) עיין אצל
1. עמ. 449.

EXTRA STRONG
MADE IN FINLAND

העיות ושאלות לפסוק ב'

1. - י' שמעון בן יואי או י' שמעון בן יואי? במקורות נחלק
בן יואי, הנסמך המקור הוא בן יואי. כולם קוראים אותו.

2. - להערה (31). נראה לי שיש ענינה צרה של ע"א.

3. - להערה (31-32). ואם יתכן את מסבי העולם, אין זה אומר
המקור הקדמני, ואין זה שם בן יואי והסתמך על כלל שני השמות.
אם לענינה אחר.

4. - השמות כא בן לענינה אחר הקטע המובא בספרים אחרים,
המובא בכתב יד יד, עמ' 111 מברקאי, בעמ' 111.

5. - אולי, עמוד 18. המילה המקור הוא בן, אולי בא, וזה
אין עולה יפה עם הוא. הכוונה מבינה לפעם האחר
בגוף הספר אולי הערה מיוחדת.

אכרי ז' בעיה (34), שיהיה אחרים: במקור, והחכם יואי,
אולי, והשם יוא.

פרק ב'

התקופה המוסלמית

העובדה שהמסית לא הופיע במאה החמישית הפיבה את חומם של חישובי הקץ למסך תקופה ארוכה. ואכן, אין עדות למציאותם של חישובי קץ כאלו עד לאחר עליית החתף של האיסלם שסוף ועבר את כל ארצות אסיה ואפריקה. כובן שהתקנה לביאת הגואל לא אבדה ^{מישראל} בשום זמן שהוא. בספרות, ^{המדרשית} בעיקרה, של המאה הששית והשביעית, תופס ענין המסית מקום נכבד. כמה אפוקליפסות מסיחיות במפורש הגיעו לידינו מאותו זמן. דוגמת "אותות המסית", שכפי הנראה הוא חבור סרום-איסלמי והוא מונה את עשרה האותות שעתידי הקדוש ברוך הוא לעשות קודם ביאת הגואל; ⁽¹⁾ "אגדת המסית" ⁽²⁾ והסיום של "מדרש ואושע", החל מהפסוק: "ה' ימלוך לעולם ועד" ⁽³⁾.

מדרשים אלו ^(כאן) מפורשים פרי המצנן הלאומי בבבל בימי מלכותו של נבוכדנאצר ^(כאן) שהביא לידי ^{המדרש} של ראש הגולה סר זוטרא השני (520 לסה"נ) או פרי ההתפוררות הגדולה ששררה בארץ ישראל בשנות 28-614 לסה"נ, בזמן שהפרסים כבשו את סוריה ואת ארץ ישראל. שיבת הביצוניים בשנת 629, כראשיתו של הרקליוס, הביאה על היהודים רדיפות קשות שלא פסקו עד הכבוש הערבי. אכן, גם הרבה והרבה קטעים אחרים על המסית פזורים בכל הספרות המדרשית, אלא שאין בהם שום נסיון מפורש של ^{עלי} ~~המסית~~ הקץ.

ואולם, נצחונותיהם המצוינים של הערבים, והתפוררותן של קיסריות פרס וביצנץ לפני הסתערותם ^{הערבים} ~~הפרסים~~, ליבו שוב את התקוות המסיחיות. נכל הלבבות פעמה התקווה שהערבים יצליחו לבצע מה שלא עלה בידי הפרסים - ימגר את ארם שנחבצרה ברומי ובביצנץ. כמו-כן להנה התקווה שהערבים יטברו את כוחה של פרס, ^{עלי} כך יגאלו את היהודים מקנאת הדת של השושלת וססנית. בעקבותיו של מהומות עצומות אלו, היו מקוים, יבוא מסיח בן ווד.

א. האפוקליפסות.

היהודים ראו את הערבים כגואלים, ובסאורעות הכבירים של ימיהם בקטו להכיר את אותות המשיח - דבר זה מוכח מתוך האפוקליפסות הסדובות של אותה תקופה וחיסובי הקץ הכלולים בהם. ^{בין} אפוקליפסות סדרטיות אלו יש להזכיר את הבאות:

(1) פרקי רבי אליעזר;

(2) ספר אליהו;

(3) פרקי המשיח;

(4) נסתרות רבי שמעון בן יוחאי;

(5) סדרש עשרת המלכים;

(6) תפלת רבי שמעון בן יוחאי;

(7) אלפא ביתא דרבי עקיבא (קטע);

(8) ספר דניאל;

(9) ספר זרובבל.

מתוך מנהגם של בעלי הבורים אלו למנות את הסבים לסנין החליפים, נפטר להסיק שכל וחיבורים הללו, להוציא אולי את ספר זרובבל, נכתבו בארצות האיסלם.

1. פרקי רבי אליעזר.

פרקי רבי אליעזר, הוא סן הספרים החיצוניים מארץ-ישראל, שנחשבים במאה הסמינית. אבל יש בריעקבות בדוים של מקורות קדומים יותר. ספר זה קובע שלשה קצים.

בפרק כ"א (4) מפרש המחבר את חזון אברהם בינורית בין הבתרים,

בנוכח בבראסית ט"ו (5) ^{א/כ"ט} גלה לאברהם את אשר יקרה לבניו באחרית

בימים. 4 מלכויות ימשלו בהם: פרס, יון, רומי וערב. דבר זה נרמז

בבראסית ט"ו 9: מויאמר אליו: קמה לי עגלה משולשה (רומי) ועז משולשת

[יון] ואיל משולש (פרס) ותור (שטעאל) וגוזל (ישראל) (6). כך הוא לפי

רבי עקיבא.

לפי סברה אחרת יסללו בהם 5 מלכויות: בבל, פרס, יון, רומי

וערב. דבר זה נחמד בפסוק 18: "ויהי הטט לבוא ותרדמה נפלה על אברהם, והנה איטה (רומי) חשכה (יון) גדולה (פרס) נופלת (בבל) עליו (יסמעאל). בן-דוד, ¹⁹מה שעליו" (על יסמעאל), במלים אחרות, המשיח יבוא לאחר שלטונו של יסמעאל. ²⁰אאאא

אחר ניתן תאריך מפורט יותר: "רבי יהושע אומר: לקח אברהם חרבו ובתר אותם כל אחד ואחד לשנים, שנאמר, ויבחר אותם בתוך ⁽⁷⁾ אילולי לא בחר אברהם לא היה העולם יכול לעמוד, הואיל ובפר אותם התיש את כוחם והקריב כל בחר ובחר לקראת רעהו, שנאמר, ויבחר אותם בתוך לקראת רעהו". אין ספק שהמחבר מתכוון לחלוקתה של הקיסרות הרומית שחלה לאחר מית תיאודוסיוס, בשנת 395 לסת"נ. הקיסרות המערבית שנחלשה ²²הגיעה לסופה בשנת 476 לסת"נ. הגדול בן יונה - ממשיך המחבר - הניח חיים, שנאמר, ואת הצפור לא ²³בחר; מכאן אתה למד שאין לך צפור בתורה אלא בן יונה בלבד. הגדול בן הידונה הוא, כמובן, ישראל ⁽⁸⁾. "יורד העיט עליהם לפרוק ולאבדן. ואין העיט אלא בן דוד שנמשל לעיט; שנאמר ²⁴אאאא, העיט צבוע נחלתי לי". בצאת הטטס היה אברהם יושב ומניף עליהם בסודרו כדי שלא יסלול בהם העיט עד שבא העיט ²⁵רוב. ברי שהמחבר מדבר על התקופה לביאת המשיח שסדרה בטאח החמישית, בזמן מפלתה של הקיסרות המערבית, והוא מסביר מסומס מה לא יכול המשיח לבוא אז. המשיח אינו עתיד להופיע אלא לאחר כיבוסי הערבים. אאאאא לסון ²⁶היה מעין ²⁷לשון ערב. אף אם נבחר את נוסח המוצאת הראשונה, "עד שבא הערב", לא יחול שנוי במסקנה ⁽⁹⁾.

"ו' אל' עזר' עזריה אומר: ²⁸מכאן אתה למד שאין מוסלן (שלטונם) א' מלכויות האלו (פרס, יון, רומי, יסמעאל) אלא יום אחד מיומו של הקב"ה" (1000 שנה). ²⁹הפרידלנדר מביע את הסברה שחופת ד' מלכויות הנקובה בזה מתחילה בגזרות אנטיוכוס אפיפנס, שנת 168 לסת"נ. קצן של

ד' המלכויות עתיד היתה ⁽¹⁰⁾ / פזא לחול בסוף אלף שנה, משמע, בשנת 832 לסה"נ. ואולם קשה לראות בטוב מה מתחילה המלכות הראשונה עם אבסורדוס אפיפנס. שלטון היוונים באי לא התחיל בימיו של סלך זה. ומה יחא על פרס, הכלולה בשתי רשימות המלכויות הנקובות בפרק זה. אנו סבורים שנקודת המוצא היא בנינו של בית שבי, שלפי הכרז בולוניה ביהודית העתיקה חל בשנת 352 לפס"נ. ⁽¹³⁾ תקופת ^{וייז} המלכויות, פרס, יון רומי ויטמעאל זמסך אלף שנה; סופה של המלכות האחרונה יחול אפיא בערך שנת 648 לסה"נ.

"אמר לו ר' אלעזר בן ערך: יודאי כדברין, שנאמר, 'נתבני' ⁽¹⁴⁾ סוכמה כל הימין וזה: ⁽¹⁵⁾ חוץ משתי ידות טעה (מסעות אלהים). תדע לך שפזא כן. בוא רואה שהפסס נטה לבוא בטערב, שתי ידות טעה חטכוואאא ואין נובה לו. כך ⁽¹⁶⁾ יבוא הערב יצמח בן דוד, צורן של ישראל, שנאמר, 'והיה לעת ערב ויהיה אור' ⁽¹⁷⁾. שתי ידות טעה הן קרוב ל-28 שנה $(\frac{1000}{24} \times \frac{2}{3} = 27,7/9)$. לפי ר' אלעזר בן ערך תתחיל, אפיא, באולת ישראל 28 שנה קודם לכן, ז.א. בערך בשנת 620 לסה"נ, שנת ההבירה חלה בשנת 622 לסה"נ.

הסעוד הסבי נמצא בפרק שלושים ⁽¹⁸⁾ פ' ר' ישמעאל אומר: 'חמשה עשר דברים עתידין בני ישמעאל לעשות בארץ באחרית הימים. ואלן ⁽¹⁹⁾ אהן... ויבנו בנין והיכל; וסבי אחים יעמדו עליהם נשיאים בסוף. ובימיהם יעמוד צמח בן דוד שנאמר, 'ובימיהון די מלכיא ⁽²⁰⁾ יצנן יקים אלה שמיא אלכי די לעלמין לא תתחבל' ⁽²¹⁾. כבר העיר צונץ ⁽²²⁾ שהבנין האסור נאן הוא הקרוי מסגד עומר, שאת יסודותיו חנניה החליף עומר בשנת 636 לסה"נ. שבי האחים הם, לפי גרסא, שני ב' יו של הרוך ~~הבני~~ אלרסיר - אל אמין ואל סמון - שליטי האיסלם במחצית הראשונה של המאה התשיעית. כבר זו טוטל בספק. אין זה מתקבל

רומי, בשנת 672. הביזנטינים קראו עצמם **רומים** וארצם היתה **יודל**
בפי הערבים בשם **רומ**, שילור זה גם הוא קובע את שנת הגאולה תוך המחצית
השניה של המאה הסביעית.

מן הראוי הוא לציין שגם בין הערבים מתחילה באותו זמן תנועה
מסיחית עזה שניזונה ממלחמת האזרחים שפרצה בין חסיוני עלי לבין מצודי
בית אומייה (20). רעיון המהרי (המסיח), היונק ממקורות יהודיים ונוצריים,
ממלא תפקיד גדול בדברי ימי האיסלם. כל המוסלמים היו מצפים לבואו של
הגואל, שיכונן שלום ומשפט על פני האדמה. ^{המסיח} היו מצפים לבואו של
האימאם האחרון, שלוקח מעל פני האדמה בעודו ילד ונפאר חבוי עד שתגיע
שעתו. "ממש כשם שהרבה תיאולוגים ובעלי מסורות יהודיים בקשו לשער
בדיוק את שעת באו של המסיח (במדה גדולה באמצעות ספר דניאל), כך היו
המסיחים מחשבים באמצעות הקבלה, פסוקי הקוראן וצירוף א
ערכיהן המספריים של אותיות האלף בית, את שעת בואו המדויקת של האימאם
הנסתר" (21).

2. ספר אליהו

ספר אליהו (22) בנוסח האחרון שלו, אפשר ליחס גם אותו לאותה
תקופה. זוהי אפוקליפסה סיפוסית, וקרוב לוודאי שמקורה בתקופת המלחמות
שבין רומי לפרס במאה השלישית. לאחר שרצה ה' נושאת את אליהו הנביא
והוא רואה את מסתרי השמים, מגלה לו מיכאל שר ישראל בהר הכרמל "קץ
וזמן העתיד להיות באחרית הימים בסוף ארבע מלכויות, בימיו של מלך
רביעי העתיד להיות". אפוקליפסה זו ^{ינאס} הראשונה ^א בדברת בלא ספק
בשליש פרסי מן המאה השלישית. המגיה האחרון מתאים אף האפוקליפסה
ל"רוח הזמן". ^{ינאס} פותחים החכמים בדיון ודברים מובע לשמו של ^אמלך
אחרון זה. האחד קורא לו אסלא הרמלת או תרמילא (פלטרן ארמילס). שני
קורא לו בעם כורס. ובי שמעון ^{ינאס} יוחאי אומר הכשרא שמו, הוא כוזרו
או כוזרוס השני (428 - 590 לסה"נ), שכבש את ירושלים בשנת 614, והזלכה
כר' שמעון, ז.א. דענו נתקבלה. הערבים כבשו את פרס בשנת 641 לסה"נ.
אחסובר היה מקוה שהמסיח יבוא א זמן מועט ^{ינאס} ^ב במחצית השניה של המאה
הסביעית.

3. פרקי משיח.

פרקי משיח (23) אין בהם שיעור קץ כסוים, אבל הם קובעים ~~א~~ לכבושי הערבים הם חבלי המשיח. בפרקי משיח מדובר על כיבוש ירושלים ואלכסנדריה, כל מערכות הים בין המוסלמים והביזנטינים, ועל כיבושה של פרס בידי הערבים. גם מחברו של קטע זה אושר שהמשיח יבוא במחצית השנייה של המאה העשירית.

4. בסתרות ר' שמעון בן יוחאי.

בסתרות ר' שמעון בן יוחאי (24), אפוקליפסה שנכתבה בא"י לאחר שנת 750 לסה"נ (25), נאמרה דוגמה לתובנות אחרות מאלן זה, מובא בבירור ורעיון שהמוסלמים הם מלכודת בדלית להפיל בו את רומי, והוא קובע בפירוש את שעה הגאולה בתקופת הסתירות לאחר שפלתה של יושלת בית אומיה, שחלה בשנת 750 לסה"נ.

ר' שמעון בן יוחאי, הגבור הקלסי של המסתורין היהודי, שלו מיוחסים נרק נסתרות וכן תפלת ר' שמעון בן יוחאי ~~הזוהר~~ ^{נראה} שהוא חבוי במערה (26) ומתעסק בפסוק "וירא את הקיני (ערב)" (במדבר כ"ד 21); והוא קובל ~~לפני ה'~~ לא דיינו בה שעה לנו מלכות אדום הרשעה אלא אף מלכות יסעאל? ~~לפני ה'~~ לו מסטרון פר הפנים ואמר לו: אל תירא בן אדם שאין הקב"ה מביא מלכות יסעאל אלא כדי להוסיעכם מזאת הדשעה ("אדום=רומי-ביזנץ"). רבי שמעון סואל אותו: ~~הוא~~ ^{הוא} יסועה לבו? והסלאן מחזק את נבואתו בפסוקים מן המקרא: "לך העמד המצפה, אשר יראה יגיד. וראה רכב צמד פרטיף רכב חמור, רכב גמל והקטיב ~~הוא~~ ^{הוא} קשב" (27). הריהו מזווג כאן, רכב חמור (הוא הרוכב על חמור, המשיח (28)) עם, רכב גמל (= הערבים); זה יבוא בעקבותיו של זה. "כיון שהוא יוצא רוכב על גמל צמחה מלכות בידי רוכב על חמור" ושוב ביסעיהו ס' 6 נאמר: "שבעת גמלים (הערבים) חכמי" (תהיה לך מגן).

והוא פותח הסלאך ומספר את כל תולדות האיסלם ככליתו של מוחמד
וקורות האליפים לבית אומייה עד האחרון לטושלת זו, כרואן השני. אחר
מותו של כרואן השני, - מספר הסלאך - "יעמוד סלך עד פנים שלשה חדשים,
ואח"כ תמלוך מלכות הרעה (ביצנץ) על ישראל תסעה חדשים (מספר מסורתי
באפוקליפסות)... ¹⁸⁴אח"כ: "יצמח להם משיח בן יוסף ויעלה אותם לירושלים
ויבנה בית המקדש... א אחרי זה "יעמוד סלך רשע וסמו ארמילוס (אנטי-
כריסטוס) הוא אבא קרח וזיניו קטנות וצרעת בכצחו ואזנו ימנית סתומה ⁽²⁹⁾...
ויעורר מלחמה ע"י משיח בן אפרים... וישראל בולים ¹⁸⁵אח"כ ימים, וימות
משיח בן אפרים... ויגלה להם הקב"ה משיח בן דוד, וישראל ירצו
לסקלו ואוכזים לו: עקב רעות, שככה נהנה משיח ואין משיח אחר זעתיך לעמוד...
ומיד הקב"ה נגלה להם בכבודו... ומלך המשיח יבא שם... ויפיה באותו
ארמילוס הרשע וימיתו... והקב"ה שורק ומקבץ כל ישראל אאאל ומעלה לירושלים...
ותרד גש מן השמים, וכפנה הזרים העולים והטמאים סתומה ותרד ירושלים
בנויה ומסוכללת מן השמים... וישראל יושבים לבטה אלפיהם שנה ואוכלים
בהמות ולויתן וזיו (עוף אגדי)... ולקץ אלפיהם שנה הקב"ה יושב על כסא
דין בעמק יהושפט.

ברי שבעל הנסטרות היה מצפה לביאת הגואל מיד לאחר שנת 750 לסה"נ,
היא שנת ספלתם של בית אומייה וכרואן השני.

הסיום של הנסטרות ¹⁸⁶אח"כ ~~הוא~~ אומר זעתי הקב"ה לשרוק
לדבורה אשר בקצה ¹⁸⁷יד מצרים אאאאא וגו' הוא מתקופה מאוחרת יותר ואינו
אלא קיצור דברים מחלקו השני של תפליה ד' שמעון בן יואזי. (עיון שם).

תיקונים באמוקליפסות אלו, על מנת להביא את הדברים לידי התאמה עם
באורעות, **הוא**.

עלילות הימים של הנסתרות מוסיף בעל השכבה הראשונה של התפלה את
רשומות הדיפות הנוראות באי תחת שלטונם של הירקליוס קיסר, סמוך
לפני כיבוש הארץ בידי הערבים (634 לס"נ). אח"כ הוא ממשיך את קורות
הימים של בעל הנסתרות עד מפלת בית אומייה. התקוות שהבו היהודים, כי
המשיח עתיד לבוא בתקופת שלטון הערבים, מצאו בתפלה בפני נסרף יותר;
"רכב גמל (ישעיהו כ"א 7 - זו מלכות ישמעאל שבימיו תצמח כלכות משיח".

להלן נאמר: "ביום שהוא ישרוק ה' לזבוב, ועתיד הקב"ה לשרוק
לדבורים אשר בארץ אשור וכו' פלחמה עם האשכנזים. הביטוי אשכנזים
הריה" תוספת באותה; וכל בעל הנסתרות נאמר, מצרים! קטע זה מדבר כפי
הנראה על מלחמות בני עבאס בבני אומייה. סתוך כך התבאר העובדה שהצבאות
המקורבים עולים לפני המצור כאן מן המצור. מושב השלטון של בני עבאס
היה בגדד, בעוד שבת אומייה שלק בדפסק. גם אשכנז הלבנון השחור ברור
הוא. השחור היה צבעם של בני עבאס. בלשון המלחמה בין הצבאות הלבנים
והשחורים נובע גם ספר דביאל. אם כך הוא הרי חלק זה של התפלה, דוגמת
בחלק הראשון, נכתב במאה השמינית.

ברם, אאאאא פרופ. קרוב סובר שהאשכנזים אינם אלא הכוזרים,
שאתם ערך מוא"ה מלחמה. הסדאי אבן שפרוט מכנה את הכוזרים בשם אשכנזים,
וכן גם יוסף שלח הכוזרים (33).

בעלי הרשומות הקראים, דוד בן אברהם (המאה העשירית) ועלי סולייסן
(המאה העשירית), סוברים גם הם שאשכנז היא ארץ הכוזרים (34). כמו-כן
נשמעה טברה שקטע זה יסודו בתקופת מסעי הצלב; שהאשכנזים הם הלבנים
בן הארצות הגרמניות; והדבורים אשר בארץ אשור"ה הם הסלג'וקים שהכריעו
זוהם. ראש הסלג'וקים היה אטא, בק ^{ממ} המפורסם ממוסול. בספרות היהודית
של ימי הביניים מנהיגים את אשור עם מוסול.

2 ~~מחברו~~ של הקטע האחרון של התפלה יודע על דבר התקפת הצלבנים על מצרים.
ההקפדה הראשונה שלהם על מצרים חלה בזמן מסע הצלב השלישי (1192). וכן
יודע המחבר אודות המצור ~~המגדול~~ על עכו (1191-1189) בזמן מסע הצלב השלישי.
ושוב, ענין בני איסליא הנזכר בזה, אפשר שהוא אמור במסע הצלב החמישי,
שהפליג למצרים מונציה בשנת 1218. לפיכך אפשר שמחברו של קטע זה - והוא
הוא שחתם את התפלה - חי בראשית המאה הי"ג והיה מצפה לביאת המשיח באותה
תקופה. (36)

7. מלכא בלחא דכ' ז' ק' 1191

8. ספר דניאל

ספר דניאל (37) נחתם לאחר מסע הצלב הראשון. הנוסח הראשון שלו נכתב
ודאי במאה התשיעית או בעשירית. ספר זה הולך בעקבות המדרשים הקודמים לו
ומנסה לתת את סדר הזמנים של המלכים אשר ימשלו בישראל עד עת קץ. כאן
מופיעים ספור המעשה והנסתרות בפני דניאל. הספור עובר בפתאומיות מדברי
הימים של שליטי פרס ~~למחמד~~ שורת החליפים ניתנת בזה כדוגמת הנסתרות,
אף שלא באותה מדה של דיוק. אפשר לקבוע את זהותם של כמה מן החליפים.
יש כאן רמזים ברורים על מלחמת בני עבאס בבני אומייה, על הקמתה של בירת
העליונים בבגדאד, על הרון א-ראסיד (809-789) ועל בניו. המחבר קובע
שחבלי המשיח ימסכו בלף שנים ושלש מאות שנה. ~~שביאת הנואל~~ ~~הנבואה~~ ~~הנבואה~~
~~הנבואה~~ בשנת ~~ד' ה'~~ ~~לבריאה~~, היא שנת 940 לסה"נ. יד מביא מאוחר ~~שלבה~~
כאן דברים על הצלבנים. הלה מאמין שמסע הצלב "יעביר מפעלת יסמעאל מן
הארץ ולא תוסיף עוד שאת ראשה".

חותם הספר שלב כאן רמז על רדיפות האלמוחדים במערב (קרן צפונית-
מערבית של אפריקה) באמצע המאה הי"ב ועל מנהיגם אבן ~~משה~~ ~~שהכריז עצמו~~
למחדי, משיח המושלמים (38).

9. ספר זרובבל.

ספר זרובבל, (39) אפוקליפסה שעיקרה נכתב כנראה בארץ ישראל בין שנת 629 לשנת 636 והיה ידוע עוד לקליר, (40), כולל בנוסח הכופי שלו קץ משיחי חשוב. מחברו של ספר זרובבל בנוסח הראשון היה מצפה לביאת הגואל בעתיד המסוף. מניחים מאוחרים קבצו כאן קצים מאוחרים יותר.

זרובבל, ששמו נשכח בבניין בית שני, נשא ברוח לבינוה (רוסי) ובמקום הטוב הוא מוצא "יש מצנע ונבזה", המלה לו מי הוא (41). הוא המשיח - מנחם בן עמיאל - והוא אסור עם עד עת הקץ. זרובבל שואל אותו: "מתי יאיר נר ישראל?" המלאך מספרו מתערב בדבר ומשיב שהמשיח עתיד לבוא 990 שנה לאחר חורבן הבית (1058 לפנה"ס) (42). חמש שנים קודם בואה של המצוי-בה, אסו של משיח בן-דוד, יגלה משיח בן יוסף (נחמיה בן חוסיאל), אבל זה עתיד ליהרג בידי ארמילוס. (43) אחר כך יעמוד משיח בן-דוד וישיב אותו לתהיה.

ספר זה, בקץ וגלוי והמפורש שלו, השפיע השמעה גדולה על המחשבה המשיחית באותם הימים. הספר פורש בשמו בכתבי רש"י, אבן-עזרא ורבי אלעזר מורמיוזא. (44).

ב. סעדיה גאון.

מלבד ספרות אנונימית זו יש לפנינו לפחות אדם ידוע אחד מן התקופה
המוסלמית קודם מסעי הצלב, שעסק בשיעור הקץ; ר' סעדיה גאון (882-942)
לסה"נ).

ר' סעדיה גאון היה אסור הראשון בין הגאונים שנסה בברורה של פרשת
המשיח הרחבה אצל הרבנים, והנסות שלו, בשנויים קלים, הוא נשאר בתור הדעה
המקובלת והמוסמכת.

את הפרק השמיני מספרו "אמונות ודעות" מקדיש ר' סעדיה לענין "גאולה
אחרונה" והוא עוסק באריכות על ~~הנבואה השנתונה~~ שבספר דניאל. כמו כן
נוגע הוא בענין זה בפירושו על ספר דניאל ובספר הנלוו' שלו. (45)

בספרו "אמונות ודעות" מנסה ר' סעדיה להסביר את המספרים השונים
הנקודים בספר דניאל ~~ובמספר~~ תחילה הוא דן בדניאל י"ב 7-6: "עד מתי קץ
הפלאות. ואשמע את האיש לבוש הבדים אשר מסעל לפיטי היאור וירם ימינו
ושמאלו אל השמים ויטבע בחיץ העולם כי למועד מועדים וחצי". מסוק י"ב,
אומר ר' סעדיה, מוסיף ומפרש לדניאל שתקופה זו היא 1235 ימים, ו"ימים"
אלו שנים הן. שני "המועדים" הם שתי תקופות המלכות של ישראל, ויהיה הקץ
בשני מלכולם וחצים בלי ספק. והוא שכל עתי המלכות שמונה מאות ותשעים
שנה, ת"פ (480) קודם בנין הבית ות"י (410), וחציה תמ"ה (445),
וסכאן יהיה הכל אלף ושלש מאות ושלשים וחמס בלי תוספת ובלי חסרון.

המספר השני בקוב בפרק י"ב מסוק 11: "ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ
שם ימים אלף מאתים ותשעים". ר' סעדיה סבור שהמכוון הוא לאיזה מאורע
שאירע בימי בית שני, 45 שנה לאחר ההתנלות הראשונה לדניאל. והרי שוב
המספר 1235.

הנבואה השלישית הוא זה האמור בדניאל פרק ~~ה' 14~~ ¹⁴: "ויאמר אלי
עד ערב בקר אלמים ושלש מאות ונצדק קדש". מספר זה יש ליסול מסנו מחצית,
שכן נכללו בו גם הימים וגם הלילות, ~~במספר 1250~~ ¹²⁵⁰. תאריך זה מוסק
על המאורע שאירע 185 שנה לאחר הנבואה הראשונה ושוב לפנינו המספר 1235.

ר' סעדיה אינו קובע ברור מתי מתחילה תקופת זו של 1335 שנה.
וסכיון שאין בידינו נקודת המוצא, אין אנו יכולים לקבוע בדיוק את השנה
שבה היה מצפה לביאת הגואל. פרופסור מלטר (*Malter*) סבור שר' סעדיה
לא בחזון כלל לגלות את הקץ⁽⁴⁶⁾. לא היה לנו עיניו שום מאורע מסוים
ושום תאריך לקשר בהם את התאריכים האמורים בדניאל. "ר' סעדיה נוהג כאן
כספרד בלבד". אין כוונתו אלא להוכיח כי שלש הנבואות של דניאל אינן
סותרות זו לזו⁽⁴⁷⁾. ברם, פרופסור מלטר סבור ש"אכן היה ר' סעדיה הוגה
איזו סברה בנוגע לזמן שבו יש לחכות לביאת הגואל, ואף שנמנע מלהביע
אותה, הנה בקס לקבוע חלם כללי שה"קץ" אינו רחוק ביותר".
ואולם נוטים אנו לקבל את דעתו של ד"ר מוזננסקי, כנ נקודת המוצא
כאן היא השנה השלישית למלכות כורש, שבה ניתנה ליהודים הרשות לחזור,
ולפי הכרונולוגיה היהודית הישנה חלה בשנת 367 לסה"נ. שנת הגאולה של
ר' סעדיה תחול, ^{הגאולה} בשנת 968 לסה"נ, ד"ר מוזננסקי, המיסד את דעתו
על כתב יד בודליאני של ר' סעדיה גאון - מירוש על ספר דניאל שלא יצא
לאור קובע כי שצורי הקץ של ר' סעדיה גאון מורים על שנת 968 לסה"נ.
המאורע שלפי י"ב 11 אירע 45 שנה לאחר הנבואה הראשונה (חדוש עבודת ההיכל
ע"י בנמיה) מתואר בספר נחמיה פרק י"ג, ואירע באמת בשנה השלישית ושתיים
לארבעה-עשר (322 לפה"ס), ולפיכך תומר תקופת 1290 השנה בשנת 968
לסה"נ.
אלבירוני, האיסטרונום ובעל הרשומות הפרסי, שחי כמאה שנה לאחר ר'
סעדיה והיה בקי בתנועות המסיחיות ובחשובי הקץ בישראל, אומר שהיהודים
מונים את תקופת 1335 השנים מימי אלכסנדר: "וכך מצפים היהודים לביאת
הגואל שהובטח להם ביוף 1335 שנה לאחר אלכסנדר; מצפים לביאתו כדבר
הברי להם... צפיה זו מיוסדת על ההנחה שתחלתו של שבין זה (שבין אלכסנדר)
325 לסה"נ. אין זה כבין יונתאו שבין שטרות שתחלתו בשנת 312 לסה"נ".
חלה בו בזמן שבטל המסיד, נחתם חזון וחלו הנביאים⁽⁴⁸⁾. לפי דברים אלו
חלה שנת הגאולה האחרונה, שבה יושלם בנינה של ירושלים מחדש, בשנת 1010
לסה"נ. 45 שנה קודם לכן (1290 השנים האמורות בדניאל י"ב 11) משמע קשת

965 לסה"נ תהא תחלת בנינה של ירושלים.

מן הראוי לציין כי סלמון בן ירוחם, קראי סבני דורו של ר' סעדיה וסבתנגדיו, סעלה בפירושו על ספר דניאל אתו ^{אחריו} של ר' סעדיה - 968 לפסה"נ. (49) המלומד והפרשן הקראי יפת הלוי (מחצית השנייה) של המאה העשירית) מזכיר שעור קץ הרוח בין הרבנים, ^{מנ} ~~המנה~~ ^א 1335 שנות-הימים מן השנה השלישית למלכות כורש, והוא מעיר בעקיצה ש"כבר עבר זמן זה מאז שנים עד שכבר בטלה דעתם" (50).

ככל שקרב עשור המשיח המקווה (958-968) נשתררה התרגשות גדולה בכל תפוצות ישראל, בשנת 960 שלחו יהודי חבל הריינוס שאלה אל הישיבה שבירושלים, ושאלו לאמיתותה של ידיעה על ביאת הנואל (51): "אני יצחק בר דורבלו ראיתי בוויזסיא כתב ששלחו אנשי רינוס לארץ ישראל שנת תש"ף לפרט (960 לסה"נ). שאלו את קהלות ארץ ישראל: ספועה ששענו על ביאת משיח מה אסון ביה. תשובה: "על ביאת משיח לא הייתם (ראויות) כדי להשיב, וכי אינכם סאמינים לדברי חכמים וסימניהם, (שנתנו בביאת המשיח האמת) ועדיין לא באו (הסימנים)". על התקוות המשיחיות העזות שהיו יהודי ברמניה באותה תקופה, יכולים אנו ללמוד גם מתוך הקטע המעניין ביותר שבסופו של ספר המסעות לר' בנימין מטודילא, שכבר הנראה נשתלב לכאן מתוך מגלה קדומה יותר: "ולולא שאנחנו מספרים שלא בא הקץ לא הגיע, אנחנו היינו סנקבצים, אבל לא נוכל עד שיגיע עת הזמיר וקול התור ויבאו המבשרים ויאמרו תמי": "יגדל השם" אמר ~~השולחים~~ כותבים אחד לאחד ואומרים להם: "הזויקו בדת משה ואבלי ציון ואבלי ירושלים יבקשו רחמים עלינו מלפני השם ויתחננו לובסי בגדים שחורים בזכותם" (52).

ר' חסדאי אבן שפרוט (915-970 לסה"נ), המדינאי בספרדי והפטרון לחכמה, שלח בשנת 960 בערך פכתב שאלה אל יוסף מלך הכוזרים, ובו הוא שואל בין השאר אם יש ביד המלך ידיעה ^{אם} ~~בנוגע~~ ^{לזמן} הגאולה: "עוד בקשתי מאת אדובי המלך להודיעני אם יש אצלכם זכר לחשבון קץ הפלאות אשר אנו מחכים זה במה שנים, ונצא נשבי אל שבי ומגולה אל גולה. ומה כח תוחלת המצפה

להחאפק על זאת, ואיככה אוכל לתת דמי על חרבן בית תפארתנו ועל פליטת
חרב אשר באו באש ובמים. אשר נשארנו מעט מהרבה ונרד מכבוד ונשב בגולה
ואין לאל ידנו באמרם לנו כל היום: לכל עם ועם יש מלכות ולכם אין זכר
בארץ.⁵⁴
סלך חכוזרים השיב: "ועוד שאלת מדבר קץ הפלאות. ואנחנו עינינו
אל ה' אלהינו ואל חכמי ישראל הישיבה שבירושלים ואל הישיבה שבבל ואנו
רחוקים מציון. אבל שמוע שמענו שברוב העוונות העו החשבונות ואין אנו
יודעים סאומה... ואין בידנו כי אם נבואת דניאל. ואל אלהי ישראל ימחר
הבאולה ויקבץ גליותינו ונספחותינו בחיינו ובחייך ובחיי דכל בית ישראל
אוהבי שמו" (53).

ג. ת ק ר א ק ט.

ברי שטעורי הקץ לא נמשכו בחובי הרבניים בלבד. בדומה לאלו עסקו
בכך גם הקראים, וגם המוסלמים באותן השיטות. יפת הלוי אומר שבין הקראים
היתה ריווחת האמונה כי את המספר 2300 שבו הימים⁽⁵⁴⁾ מנות יציאת
מצרים שחלה, לפי המסורת הקראית, בשנת 1332 לספ"ה. במלים אחרות, המשיח
עתיד לבוא בשנת 968 לספ"ה. סחל בן מצליח הכהן (המאה העשירית) החזיק
כנראה בסברה דומה זו, כי ב"ספר התוכחות" שלו הוא כותב: "והנה קרבו
ימי מקודה על האומות וקרב זמן הישועה על ישראל והאלהים יקרב הזמן עלינו
ויפדנו מיד השמים בשים" (ישיבות סודא ופומפדיתא של הרבניים) ויסליך עלינו
משיח בן דוד" (55). סחל, שכלל הקראים היה אדוק באמונה במשיח והוא מורה
בגאון על קהלות מצריקים וחסידיים מן הקראים (הידועים בשם "אבלי-ציון")
שבקצו ירושלים והעמידו מספרות להתפלל ולהתחנן על ביאת הגואל⁽⁵⁶⁾,
היה מאמין שהוא חי בתקופת המשיח. פריקת עול הרבניים, הוא טוען, תחיש
את בואו. וכך סובר גם אליה בן אברהם⁽⁵⁷⁾. יפת מזכיר כמו כן את חשבונו של
הקראי הגדול בנימין בן משה הנהאונדי (המאה השמינית והתשיעית) המונה את
2300 שנות-הימים⁽⁵⁸⁾ ודורבן שילה (942 לספ"ה) ואת 2290 שנות-הימים⁽⁵⁸⁾
לדורבן בית שני⁽⁵⁹⁾ (638 לספ"ה) ומתוך כך הוא מעלה את שנת 1358 לספ"ה כשנת
הבאולה (59).

ד. משיחי השקר.

בארבע מאות שנה אלו (1000-600 לסה"נ) הופיעו לפחות שלשה משיחי שקר (1) אבו עיסא האימפאהאני, (2) סרן ^{השמי} שריני ו(3) תלמידו של אבו עיסא, יודגן. כמו כן נתעוררה לתחיה במאות אלו ההתענינות בעשרת השבטים האבודים, שהיא בת לוויה לחשובי הקץ.

1. אבו עיסא פאייספהן חי בפרס בתקופה הסוערת של מלחמות השלטון בין בית אוסייה (בית עבאס באמצע המאה השמינית) עם הארץ היה וחיית משום לפי ^{מלחמה} ~~מלחמה~~, ובכל זאת עלה בידו לקנות לו קהל גדול של חסידים בין יהודי פרס בשעה שהכריז על עצמו שהוא השליח החמישי ובאחרון מסליחי המשיח ונועד להושיע את ישראל מעול הנזירים. אבו עיסא הרגיש בעצמו די כוח לסרוד בחליף. קרוב לודאי שהשק-פנתיו הדתיות של אבו עיסא היה להן חלק גדול בפרטומו. בהתקוממותו נגד כמה מן החלכות והמנהגים של הרבנים היה, בסובן ידוע, מבשרם של ענן והקראים. סרן יאדגן היו הוגים גם הם דעות אל-האויבות למסורת הרבנית. התקופה היתה תקופה סרד בשלטון המלכות, וביהדות צאו כחות שהגיעו למסגרת בתנועה הקראית הגדולה של המאה השמינית והתשיעית.

אבו עיסא הנה סבלנות רבה אל הנצרות והאיסלם. כרכיסני מספר עליו: "והורה אבו עיסא בנביא ישו בן מרים ובנביא אדון המוסלמים, ואמר שכל אחד מהם נשלח אל עמו. וצוה על הקריאה באבנגליון ובקוראן ועל ידיעת פרושיהם. ואמר שהמוסלמים והנוצרים עובדים כל אחד מהם באמונה שבידו, כמו שיעבדו היהודים באמונה שבידיהם". (60)

אבו עיסא הוכה על ידי צבא החליף בראי. הוא עצמו נהרג (755) ואנשיו נפוצו. שרדה כת הידועה בשם עיסא/וויסטים (61).

2. סרן או שריני (סציר שרין) הכריז עצמו למשיח בשנת 720 לסה"נ. הוא הבטיח להתזיר את ארץ ישראל ליהודים לאחר שיגרש את המוסלמים. סרן משך אחריו עם רב. איזדור בצנסיס, שכתב את דבריו בשנת 750, מספר שהרבה מיהודי ספרד וצרפת האמינו בלב שלם במשיחיותו של סרן עזבו את בתיהם ואת רכושם והפליגו לקדם את פניו המושל החריים את רכושם.

לסוף נתפס שריני והובא לפני החליף יזיד השני. כאן בקש לעצמו מפלט

בדברי כוזב ואמר שזמם להתעות את היהודים, ולשים אותם ללעג. החליף כפת

אותו ונתנו בידי היהודים לענשו.

לפי המשובות של ר' נהוראי גאון, המרו סרן ותלמידיו את תורת הרבנים,

ובטלו הרבה מן המסורות שקבעו, כדרך שעשו תלמידיו של אבו עיסא. (62)

3. יודגן מעיר חסדן, המכונה בשם אלזראי או חרועה, היה מתלמידיו של

אבו עיסא. הוא עצמו לא התיימר לויית משיח, אלא נביא המשיח ומבשרו בלבד,

אבל תלמידיו קראו לו משיח. חוץ מזה רק מעט הוא הידוע על חייו ועל פעולותיו.

גם היודגן, אים נחלקו על הרבנות נכמה הלכות ומנהגים חשובים. (63)

בפחצית השניה של המאה התשיעית הופיע אלדד הדני, ואף שאין הוא

ממשיחי הסקר, הנה הביא ידיעות על עשרת השבטים, שחזרתם היתה קו עיקרי בפרשת

המשיח, רבריו של אלדד הם המקור לאגדה של פרסטר ג'ון במאה הי"ב. אלדד אמר

שהוא בא מאפריקה המזרחית לבי חיים שבסי דן, אשר, גד ונפתלי. אלדד, שהרבה

במסעות, הפיץ לבל, במגורים ובמסגרות את דבר תגליתו, שמצא את השבטים האבודים

בפרס, ארמניה, ערב וכוזר, ואת בני מטה השוכנים מעבר לנהר סטבטיון. והכל

האמינו בדבריו, גם גדולי המחשבה דוגמת ר' צמח גאון ור' חסדאי אבן שפרוט.

נראה שאברהם אבן עזרא (במאה הי"ב) ור' מאיר מרוכרדס (המאה הי"ג) היו היחידים

מבני ימי הביניים שהסילו ספק במסורו של אלדד הדני.

ה ע ר ו ת ל פ ר ק ב'

- (1) ראה ילינק, "בית המדרש" ב', עמ' 58-63; וכן איוושטיין, "אוצר מדרשים" ב', עמ' 390-392.
- (2) "בית המדרש" נ', עמ' 141-143; "אוצר מדרשים" ב', עמ' 389; נמצאת כמו כן ב"פסיקתא זוטרתא", חוצ' בומר, ד, עמ' 258 ואילך.
- (3) "בית המדרש" ב', עמ' 55-57; "אוצר מדרשים" א', עמ' 155-156.
- (4) "פרקי רבי אליעזר, חוצ' פראג 1784, עמ' י"נ-ד' - י"ז-ב'.
- (5) בפרק זה ראו אפוקליפסה כבר בתקופה מוקדמת, לפי קורא ד' הריהו דן ב"קן הזמנים".
- (6) השנה מדרש רבה, בראשית ס"ד 18.
- (7) בראשית ס"ו 10.
- (8) השנה "כנסת ישראל ליונה אימתילה" (סס' סנהדרין צ"ה ע"א).
- (9) ירמיהו י"ב 9.
- (10) השנה עם הקטע (מדרש רבה, בראשית נ' 5): "בערב בא ערבא של סדום (רומי) ושקעה שמשא ונחתם נור דינה".
- (11) ההלים צ' 4.
- (12) פרקי רבי אליעזר בתרנום האנולי של פרידלנדר, עמ' 200, הערה 6.
- (13) עין סס' עבודה זרה דף ט' ע"א; "מלכות פרס בפני הביים שלשים וארבע שנה, מלכות יון בפני הביים מאה ושמונים שנה, מלכותחשמונאי בפני הביים מאה ושלוש מלכות ביה חורדוס מאה ונ'"; בסך הכל 420 שנה, בית שני נבנה אשוא בשנת 352 לפס"ח.
- (14) איכה א' 13.
- (15) זכריה י"ד 7.
- (16) שם, עמ' 15 ר' ז' סביר.
- (17) דניאל ב' 44.
- (18) *Gottesdienstliche Vorträge*, עמ' מדס, הערה א.
- (19) האחרונה בשנת 830 לסה"נ ($\bar{X}$, J.E., עמ' 59).
- (20) עין אצל Friedländer, *Die Messiasidee im Islam*, עמ' 8 ואילך, וכן אצל *Mohammed und Islam, Goldzieher*.
- (21) *Goldzieher*, שם, נס'.
- (22) בית המדרש נ', עמ' 68 - 65; אוצר מדרשים א', עמ' 27 - 26.
- (23) בית המדרש נ', עמ' 78 - 68; אוצר מדרשים ב', עמ' 394 - 392.

- (24) בית המדרש נ', עמ' 78; אוצר מדרשים ב', עמ' 557 - 555.
- (25) עין גרץ ד', הערה 16. אבל השרה *Steinschneider* "Apocalypsen mit polemischer Tendenz", *Zeitschrift der Deutschen Morgenl. Gesellschaft* כרך XXVII, 1874.
- (26) סס' שבת, ל"ג ע"ב.
- (27) ישעיהו כ"א 7 - 6.
- (28) זכריה ס' 9.
- (29) השנה סוף קדרש ויושע'.
- (30) הורביץ, בית עקד אנדות א', עמ' 65 - 37; אוצר מדרשים ב', עמ' 555 - 461.
- (31) עין לעיל.
- (32) בית המדרש ד', עמ' 117; אוצר מדרשים ב', עמ' 555 - 551.
- (33) עין השלוח ס"ב, גליון 2, עמ' 141 - 140.
- (34) עין פינסקר, לקוטי קדמוניות, עמ' 208.
- (35) בנוגע לתנועה משיחית בעשור השני לסאה חי"ג, עין לחלן עמ' 76 - 75. בנוגע לקצ'ים שנחרכו בתקופה זו, עין עמ' 65 ו-75.
- (36) קורבס. 195; עין *Steinschneider*, *Heb. Bibl.*, כרך V, עמ' 104; *J. E.*, כרך I, עמ' 681.
- (37) בית המדרש ה', עמ' 130 - 117; אוצר מדרשים א', עמ' 103 - 97.
- (38) עין אוצר מדרשים א', עמ' 101; *לפעלה למטה* ו-101 למעלה.
- (39) בית המדרש ב', עמ' 57 - 54; אוצר מדרשים א', עמ' 161 - 159.
- (40) עין ישראל לוי, *Revue des Etudes Juives*, כרך LXVII, עמ' 129; *דברי* ואילך; כרך LXXI, עמ' 108; ואילך; כרך LXI, עמ' 57 ואילך.
- (41) השנה סס' סנהדרין צ"ח ע"ב.
- (42) וכשנסרו עשרה מלכין בה (רומא) והעשירי יחרוב בית המקדש... ומאותו יום חשב לך חשע מזה ותשעים שנה תהיה תשועה יהוה ויזכור עם קדשו לגאלם ונפלים ינשאים ולקבצם'.
- (43) פרופ' מארכס מפנה או הרעת לנוסח אחד של מספר זרובבל', שנשתלב בין פרק ל"ב 4 לפרק מ' 2 בפרקי היכלות (חוצ' חרטה-סר ירושלים, 1890), ובו נקוב המספר 890 במקום 990. שנה הנאולה תפול לפי זה בשנת 958 לסה"נ, חוץ עשור אחד מן הקץ של ר' סעדיה גאון (עין לחלן), ודבר זה יש בו אפשר כדי להסביר את דבר השאלה ששלחו יהודי. אזור הרינוס לקהלות ארץ ישראל בנוגע לשמועה על ביאת הנואי. עין *New Series, Jew. Quart. Rev.*, כרך I, עמ' 76 - 75.
- (44) עין אוצר מדרשים א', עמ' 159.
- (45) עין ש. פוזננסקי, *Die Berechnung des Erlösungsjahres bei Saadia*, ברלין 1901, עמ' 2, הערה נ' וכן ד'.

- (46) *Journal of Jewish Lore and Philosophy*, כרך א', עמ' 45 - 49.
- (47) שם, עמ' 56.
- (48) *Chronology of Ancient Nations*, הוצ' C.E. Sachau, לונדון, 1879, עמ' 18.
- (49) פוזננסקי, כנ"ל, עמ' 7 - 5.
- (50) עין פינסקר, לקוטי קדמוניות, עמ' 81.
- (51) *A. J. J.*, כרך XLIV, עמ' 238 ואילך.
- (52) *Third Series, Studies, Schechter*, עמ' 7.
- (53) מכתב חסדאי אבן שפרוט, כרך הכוזרי, הוצ' חילנה, עמ' 8 - 6.
- (54) דניאל ח' 14.
- (55) עין פינסקר, לקוטי קדמוניות, עמ' 43.
- (56) שם, עמ' 30. וכן עין אצל מן, *J. A. R.*, "An Early Karaite Tract", כרך VII, *New Series*, עמ' 272 ואילך. עם ~~שענה~~ חנוכה זו עזבו קבוצות של קראים את ביתם וידידיהם ועלו לארץ ישראל, ובכסופיהם הם הנלחבים לחקוקת בית המקדש עלו אף על הרבניים.
- (57) שם, עמ' 3 - 102.
- (58) דניאל י"ב 11.
- (59) פינסקר כנ"ל, עמ' 82.
- (60) עין פרידלנדר, *Jewish Arabic Studies*, בתוך *J. A. R. New Series*, כרך III, עמ' 240; בצדק הוא מייחס השקפות אלו להשפעה מוסלמית.
- (61) הרכבי, לקורות הכתות בישראל, אצל גרץ, כרך ג', עמ' 501 - 502.
- (62) שם, כרך ג', עמ' 173 - 170.
- (63) שם, כרך ג', עמ' 455 - 453, 503.